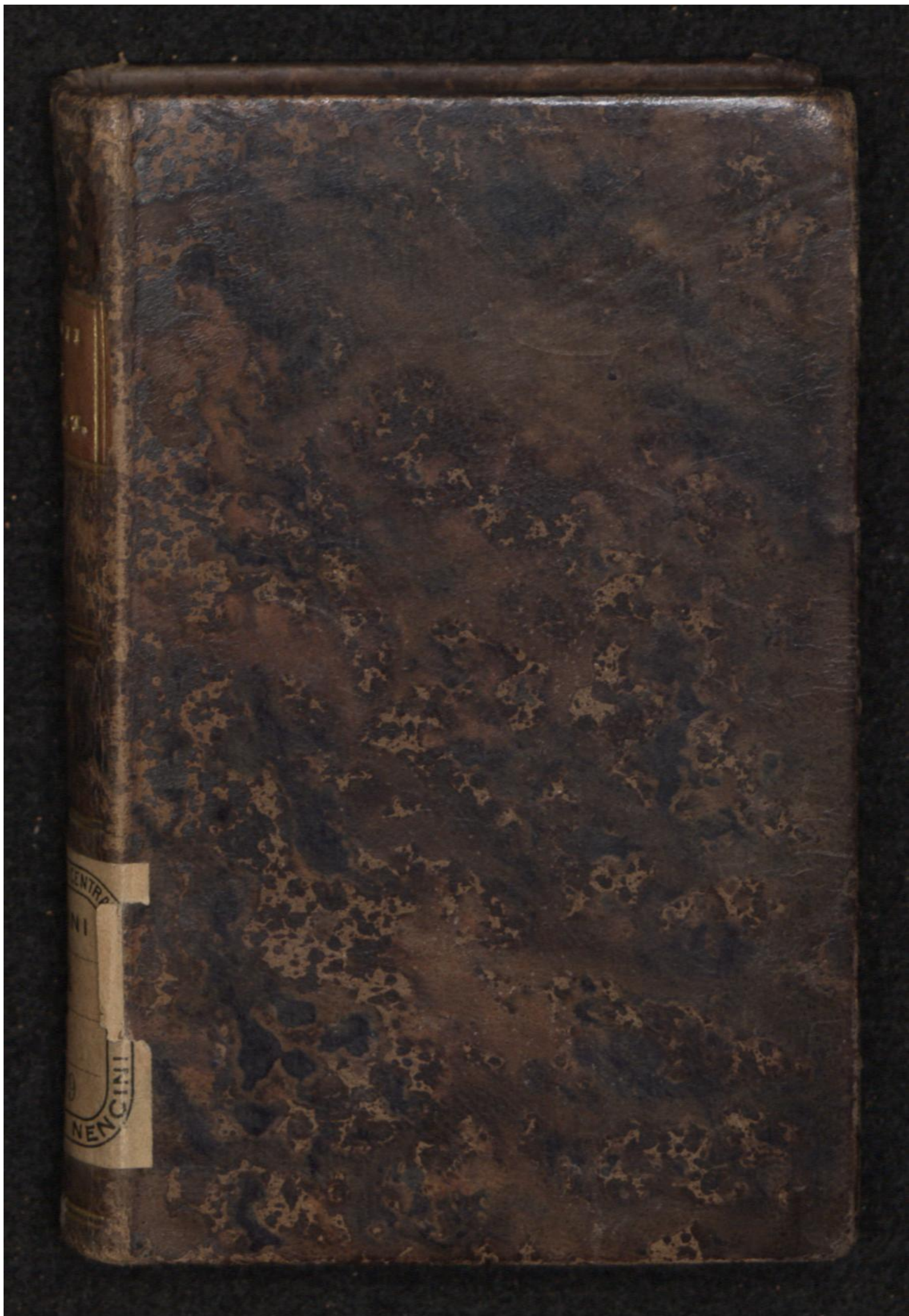

DE
IMITAT.
ALDINI
II
5
29

BIBLIOTECA NA
RACCO

Ex Libris Ioannis Nencini

1874

BAR
RIC
TIO
Alfon
pem,
Herc
Princ

Apud
Iac

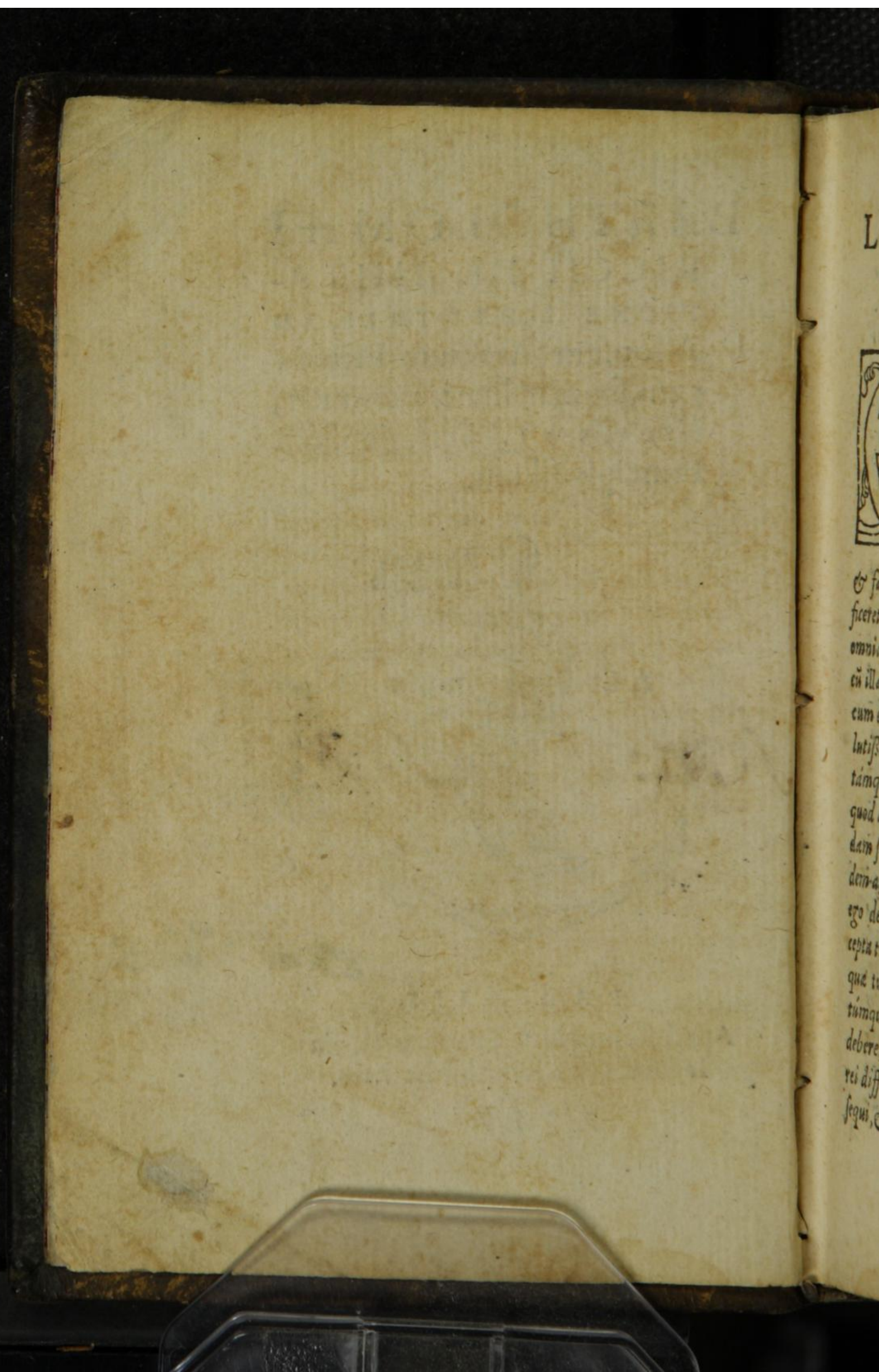
BARTHOLOMÆI RICCII DE IMITATIONE LIBRI TRES, AD Alfonſum Ateſtium Principem, ſuum in literis alumnum, Herculis II. Ferrarienſium Principis filium.

PARISIIS,
Apud Bernardum Turriſanum, via Iacobæa, in Aldina bibliotheca.
1557

LIBER PRIMVS DE IMITATIONE.

VM de me sæpius audires, Alfonse Princeps, in omni facultate imitandi rationem plurimum conducere, eámque vnam esse artem, quæ quicquid ageret quis, illi quasi & rectam, & facilem agẽdi viam præmuniret, atq; conficeret, cõtra vero, qui ea careret, illũ laboriose omnia, & frustra conaturũ, ac maiores nostros cũ illa, atq; adeo cũ posteris iniquius egisse, qui cum de cæteris omnibus ingenuis artib⁹ absolutissime scripsissent, hanc vnã tam nobilem, támque necessariam potius indicassent, quàm quod ad eam intelligendam, atque percipiendam satis est, omnino præstitissent, de me eodem audires: mecum sæpius egisti, vt quid ego de imitatione sentirem, ac quæ de ea præcepta tradi possent, ad te copiose perscriberem. quæ tua honestissima petitio me diu, multúmque torsit: sciebam enim me tua causa & debere, & cupere omnia. contra vero summa rei difficultate, quo minus & animo meo obsequi, & morem tibi gerere possem vehemẽter

impediebar. Nam ſi vlla mea eſt dignitas, quæ haud fortaſſe exigua eſt, eam totam à te eſſe mecum omnes ſciunt, cum hoc loco, quo me Hercules pater tuus apud te eſſe voluit, tum quod ipſe eius iſtis ſtudiis maiorem mihi in dies gloriam cõparare contendis. In re autem tanta ſuſcipienda qui deterreri nõ poteram, cum ſcirem primum maximam eſſe controuerſiam, vtrum imitatio daretur nec ne? deinde ſi daretur omnino, quibus in præceptis ea deliteſceret, mihi penè diuinandum eſſet, cum de ea multi multa diſputẽt, pauci autem hanc ipſam aut ſequantur, aut etiam norint. ac quod vnum in tanta rei difficultate mihi certiſſimum præſidium eſſe potuit, vt aut te ad parentem tuum reiicerem, qui quàm pauciſſimis rem tãtam tam abſolute, quàm etiam amanter explicaret, aut ſaltem ego eius conſilio vterer, ac ad eius ſententiam meam ſcriptionem accommodarem, vtrunque multiplices eius feliciter gerendæ reip. cogitationes mihi prorſus auferebant. Illud etiam accedebat, quòd cum duo ſcriptorum genera ſint, vnum, quod ab imitatione prorſus abhorret, alterum, quod & eam optime callet, & in ſuis ſcriptis fideliſſime complectitur, ab vtroque mihi magnopere pertimeſcendum erat: ne ſi hoc, quod illa optime vtitur, me quicquam in eius præ-

ceptis tradendis aut negligenter omisisse, aut parum prudenter vidisse (quando & ego in tanta rei difficultate non possem non aliquid admittere, & ea plerunque sint hominum ingenia, quæ longe vitia, quàm virtutes attendant acutius) sua diligentia animaduertisset, meum hoc omne studium iniquius accusaret, atque insectaretur ardentius. Cum neque id quoque prorsus contemnendum videri debuit, ne quòd isti ipsi tristissimam viam quasi communire voluissem, quodam modo subindignaretur, ac minime æquo perferret animo. Ab altero vero, quod in sua loquendi licentia libertatem communis orationis tueri profitetur, cuius numerus tanto est maior, quanto etiam nequior, magnum periculum erat, ne id me in iudicium vocaret, ac iniquissime proditionis reum faceret, qui non patriam, sed germanæ locutionis libertatẽ prodidissem, quando ego vnus tandem exorsus essem, qui eos ad aliorum rationem loqui vellem. Quæ me duæ res grauissimæ ad hũc vsque diem à scribendo retardarunt, ac penè etiam prorsus deterruerunt. Sed cum is meus semper animus fuerit, atque ea sententia, vt existimarem nullum maius vitium esse, quàm officio non respondere, neque culpam vllam maiorem cõtrahi posse, quàm de nobis optime meritis nullam

memoris animi facere significationem, malui à cæteris omnibus prudentiam meam accusari, quàm à te officium meum desiderari. sim ergo ego qui primus audeã de ea facultate absolutius scribere, quæ tam difficilis est, quàm etiam præclara, quæ præclarißima est. me huius amici etiam oderint, accusent inimici, atque imperiti. Tu vero me eundem aliqua ex parte gratum habe, quíque, in quo poßim, gratiam tibi aliquam retulisse videar. tibi affirmo hoc vnum mihi multo plus voluptatis, quàm molestiæ illa omnia, esse allaturum, méque præ hac animi mei benigna satisfactione nihil aduersariorum meorum calumniam, multo vero minoris inanem accusationem prorsus esse facturum. En igitur, Alfonse Princeps, quæ mea sit de imitatione sententia, simúlque eius præcepta, quæ à me tantopere expetebas, in hisce tribus libris tibi fideliter perscripta, cui vniuersæ si tu, vt locutioni adhuc fecisti, atque adeo quotidie perbelle facis, æque studebis, non dubito, quin breui, quicquid tibi scribendum accidat, id & facile, & certa cum ratione facere poßis. sed iam imitationem ipsam aggrediamur.

CVM igitur de imitatione, de qua hæc à nobis est omnis suscepta disputatio, variæ sint

authorum sententiæ, percommode hoc loco me facturum arbitror, si prius, quàm ego quid de ea sentiam, ac eius præcepta tradere aggrediar, aliorum opiniones accurata disputatione refellam, vt quasi totius ædificij fundamentis præclare iactis, reliqua instituti operis substructio facilius ad fastigium suũ perducatur. Duæ sũt igitur opiniones, de imitatione inter se nõ leuiter dissentiẽtes: vna, quæ in sua tantum natura, quancunq; nacta sit, imitãda mirifice sese oblectet, extrinsecus, quo melior fiat, nihil quærens omnino: altera, quæ contra ad alterius imaginẽ se totam conformare, atq; confingere prorsus studeat. quam vnam imitandi rationem ita suspicit, itaq; admiratur, vt in quo opere cuiusque generis optimi authoris impressa, in quibus apte possit consistere, vestigia non agnouerit, quanquam id tale sit, vt ex cæteris ornamentis nihil ei ad omnẽ commendationem desit, nihil desideretur amplius, illud se tamẽ posse cumulate laudare perneget. Neq; enim ego quẽquã esse arbitror, qui, cum res, atq; artes ferè omnes naturam ducem sequi, atq; imitari magistrã videat, tam à rerum omnium, atq; artium instituto, atq; consuetudine abhorreat, vt nullũ huic facultati in rebus agendis vsum, per quam cæterarum rerũ vsus maxime cõprobatur, attribuat omnino.

Quid enim quæso aliud est tota agri colendi cura, atque studium, quàm naturæ ipsius non adumbrata, sed expressa quædam imitatio? Illa agrorum siccitatem cælesti humore tollit, homines vero, quod possunt, id ipsum irrigationibus, efficere conantur. Quod solum natura est pinguius, id etiam multo est feracius, itaque in eo, quod vi illa naturali careat, hominum solertia stercorationem excogitauit. studiorum omnium moderata cessatione adhibita, ad susceptum munus promptius conficiendum, multo alacriores, atque ardentiores redduntur homines, id quod in nouali agro prudens seruauit agricola. Quoniam vero natura nihil sempiternum, nihil perpetuum habetur, omniáque, quæ in has auras semel producta sunt, ad interitum suum vt aliquando perueniant necesse est, aliud illa deficienti sufficit ad longioris temporis propagationem. quo modo arbores tum insitione, tum plantatione ab agricolis quotidie reparari videmus. Sed vt ab agro ad ciuitates, atque ad nobiliores hominum artes me referam: Continuo philosophia, quæ est rerum diuinarum, atque humanarum cognoscendarum amor, & cupiditas, non ne in suis studijs naturæ desiderium secuta est? si quidem omnes homines nihil tam natura cupiant, atque appe-

tant, quàm scire, quàm intelligere? leges vero, quibus hominum societas incolumis, atque integra conseruatur, non ne & ipsæ quoque in vetando, atque imperãdo ad naturæ rationem sua iussa constituuntur? illa enim, quod honestum est, maxime tuetur, atque amplectitur, ab eo vero, quod turpe sentit, lõge abhorret. hæ vero bonos præmiis, supplicio sontes affici iubent. In vniuersa vero dicendi arte quid aliud Rhetores attendunt, quàm vt eius præcepta omnia ad naturam ipsam accommodentur? Continuo enim oratori aut ab exordio, aut etiam fine, incipiendum esse præcipiunt. quorum vtrunque cum natura maxime facit. nam qui incitato, ac grauiter commoto animo agit, irati naturam sequens, subito in aduersarium irruit, ac quasi, antequam gladium stringat, ad manus venit. Qui vero sedatius, ac tranquillius agunt, eorum est proprium exordiri. in quo aut auditorum animi statim conciliantur, aut etiam reuocantur, si aliquo modo fuerint abalienati. quod totum item à natura est. quæ hominem docet, vt in eo, quod petat obtinendo, continuo, atque in ipso actionis ingressu petitioni suæ studere incipiat, ac auditorum cum ad reliquam dictionem, tum ad rem concedendam faciliores sibi comparet. Narrandum est breuiter, quin in

re nota ne narrandum est quidem, propterea quod natura veritatem paucis contineri pernouit, ac ea, quæ optime nouerit, fastidit, si sæpius doceatur. Partitur item causam suã orator in pauciora capita. quasi vero natura totam fabricam suam in pauca rerum omnium primordia dispertiens, non illud facile commonstrarit. Confirmare sua, aduersarij contra argumenta infirmare, atque debilitare debet orator, quod natura ipsa ad vincendum potissimum ostendit, suas adaugere quenque debere vires, aduersarij vero, quantum possit, infringere, atque comminuere. Commode autem digredi à re, aut dicto aliquo auditoris animum defessum recreare, non postremum oratoris est officium, quia videlicet naturæ satietas in iisdem, ac perpetuis rebus excitatur, atque commouetur maxime, defessa autem natura aliqua recreatione reficienda est, si eam integram ad rei susceptæ finem feliciter perducere velimus. Postrema vero orationis pars ea est, qua auditorum animi maxime commouentur, cum eos aut ad odium, aut ad misericordiam perorando traducimus. quæ duo cum natura maxime consentiunt. Probe enim natura comparatum est, vt quisque pro errati, ac sceleris genere in ipsum reum aut leuius ad misericordiam commouea-

tur, aut acerbius ad iram inflammetur. quorum vtrunque eius orationis partis maxime proprium esse solet, vt aut ea ex aliqua æquitate misericordiam reo comparet non minimam, aut criminis atrocitate illum in cam inuidiam adducat, qua longe copiosius condemnetur. vniuersa autem oratio ad Trasimachi ætatem nuda, ac rudis, quæq; tantum animorum sensa exprimeret, imperite, atque negligenter est perducta. nulla enim in verborum collocatione iucunditas, quæ de industria conquisita esset, nulla concinnitas ad aures quoque oblectandas prorsus sentiebatur. Trasimachus ad delectandum auditoris animum, numerum solutæ quoque orationi primus admiscuit, quem postea Isocrates secutus longe hanc numerorum rationem moderatiorem effecit, quia sciebant naturam hominis, quæ numeris constet, è cœlo ductam, quasi vnde facta erat, numerorũ dulcedine maxime delectari, id quod in poëtis, ac musicis longe facilius comprobatur. Medendi vero ars, cui vitæ recuperatio debetur, nónne & ipsa à certißimis naturæ experimentis profecta est? nam queadmodũ à canibus vomitionẽ, atq; à ciconia excrementi prouocatã deiectionẽ ex inferioribus partib⁹, sic ab hirudinis suctu sanguinis mißionẽ mutuata esse facile videri potest.

Quid autem pictor, quid statuarius, cum ille pingit, hic format aliquam imaginem? nonne quo propius ad naturam, aut hic celo, aut pennicillo ille accesserit, eo etiã laudem feret illustriorem? Neque vero vilioris artificij facultates hac quoque imitandi ratione caruere. Veteres nauem fabricati sunt. si quæras vnde formam eã sint mutuati, ab auibus sumpsisse se respondebunt, nam remi alarũ loco perbelle, pérque apte dispositi, totum corpus ad cursum, quasi auem ad volatum impellere videntur. vnde etiam scriptores dixere nauem volare. contra vero de auibus, iidem remigium alarum vsurpare non dubitarunt. Quin etiam vt in auibus, sic in nauibus rostra sunt dicta, ac vtriusque nomen (ne quid similitudinis omittam) quàm penè idem sit, quis non intelligit? nam si primam tantum alterius literam tollas, alterius integram vocem remanere videbis. Sed hæc hominum sunt, quæ subsequuntur animalium. Coruus ita articulatam vocem in salutando Cæsare aliquando protulisse fertur, vt illum penè fefellerit, ac pro homine acceptus sit, & nosti quàm rauce, quàm aspere incrocitet. ad quam item vocem effingendam (vt nunc complures in hoc genere auiculas omittam) Coruo Psyttacus nullo articulo obscurior habetur, ita enim

apte, & explicate vtrique literas omnes exprimunt, vt, si non videantur, eam vocem prorsus hominem sonare credas. Vnam simiam in hoc genere præterire non possum, quod animal quàm natura, & facie, & gestu ridiculum effinxit, tam ei mirum ad omnia imitatione effingenda artificium adiunxit. Omnis autem administrandi imperij ratio duplex est. Vna, cum solus Princeps, altera, cum ciues ipsi Rempub. communiter gerunt. hæc in formicis, illa in apibus constantißime cernitur. Quid vero quòd ne arbores quidem artis huiusce expertes remansere, quæ tantum abest vt alienam naturam refugiant, vt eam etiam prorsus induentes, suam quasi dediscant. ac (vt inquit Ma- „
ro) mirentúrque nouas frondes, & nõ sua po- „
ma. Omnia si denique dilig~eter animo perlustrabimus, nihil tã humile, nihil tã abiectum in naturæ opere vniuerso reperiemus, cui natura ipsa nõ aliquid attribuerit, ad cuius quasi regulam aut viuendi, aut agendi rationem dirigat, atque contendat. Quæ cum ita sint, vt quicquid agatur, id ad alicuius naturæ, aut suæ, aut alienæ rationem omnino agendum sit: iam videamus vtrum alienam tantum, an nostram propriam naturam (quemadmodum à nobis initio est propositum) se-

qui debeamus imitando. Ac quod ad eos, qui in sua tantum cuique manendum esse censent natura, quibus id argumentis conuincere conentur, primum videamus. Id igitur isti duabus rationibus obtinere magnopere contendunt, vna, quòd imitando nulla spes sit vincendi, altera, quòd naturæ vis nulla vnquam sit afferenda. nam quod ad vincendum attinet, sic argumentantur. cum omnis laus, ad quam quisque suapte natura ducitur, in vna victoria sit posita, in victo autem nihil honesti, nihil non contempti esse videatur, ea autem imitationis sit ratio, quæ à victoria longissime sit, si quidem imitandi studium nunquam se sic acuet, sicq; incitabit, vt quod imitetur assequi, nedum superare possit, sequi affirmant, vt qui hanc vnam victoriam affectant, quam omnes naturæ vi, atque impulsu vehementer affectant, ad nullam aliorum imitationem eos agere debere magis, quàm ad suam propriam. nam imitatorem perinde agere dicunt, atque ille pictor, qui suis coloribus alicuius rei imaginem exprimere conatur, qui nunquam tantum artificium, nunquam tantam cum manu diligentiam adhibebit, vt ad id imitando tam propè accedat, quin ei semper ad veritatem multo supersit amplius. qui si con-

tra libere, atque ex sua mente, & voluntate, vt ei magis videbitur, aliquid à se effingat, longe facilius contingere posse, vt eam laudem assequatur, quam alium sequendo nunquam attigisset. Pari item ratione in eo equo faciunt, qui liberior ex carceribus sese in cursum agens, quiq; nullis habenis obstrictus, sed suopte & cursu, & studio ad vincendi gloriam impulsus, eam multo facilius assequetur, quàm qui dorso hominem ferat, ac quasi ad eius rationem pedem ponere cogatur. nam qui in scribendo stylum suum, suũ ingenium sequatur tantum, qui naturæ suæ quasi vestigiis currat, non ad alterius rationem sese agat, aut quicquam attendat alienum, longe eam laudem, quam omnes mire principatus affectant, facilius assecuturum esse affirmant. quare etiam ad suam se quisque magis naturam propriam imitandi studium omne vt reuocet, atque in se vno totam illam, quam ad alterius exprimendi imaginem adhibeat diligentem rationem, vt constituat, præcipiendum esse statuunt. Naturæ autem repugnare, atque eam in contrarium flectere, tam esse impium clamitant, quàm si more gigantum, cum diis bellum geratur, cuius quanta

vis sit, nihil inquiunt attinet disputare, cũ pla-
ne sciatur, si qui maximo studio ab ea vel lõ-
gissime aliquãdo abductus sit, atque per mul-
tum temporis spatium in alieno permanserit,
vt ei primum ad eam recurrendi facultas obla-
ta sit, eam tam auide arripere, quàm quod aui-
» *dissime. nam, vt inquit* Horatius, *Naturam*
» *expellas furca, tamen vsque recurret.* *Quasi*
vero Cicero & Cæsarem L. F. & C. Cottam
non magnopere commendet, qui suo vtrique di-
cendi genere delectati, alienum contempsere.
cum neque item Curionẽ *improbet maxime,*
qui quenquam non magnopere studuerit imi-
tari. quibus suis rationibus quid efficiant, vi-
deamus, ac etiam ad eorum imitationem, quo-
niã in eius præceptis versamur, id quàm pau-
cissimis fieri possit, videamus. Ac *quod ad vi-*
ctoriam attinet, quam nullam ex hoc imitan-
di studio repertari posse contendunt, continuo
id istis demus, quod tamen paulo infra secus
accidere, vt ipsi quoque nobis concedant, facile
conuincemus: Sit *inquam ita, vt qui imitetur,*
eo semper, quem sequatur, lõge sit inferior, nũ-
quam eum æquet, nunquam superet. Certe ip-
si mihi hoc dẽt necesse est, vt inter se ipsi quo-
que imitatores suam laudem habeant, quam,
qui cæteros anteibit, assequatur. fiet enim
quasi cum qui in cursu contendunt, in quo
cum

cum plus vno primus eſſe non poſsit, qui tamen à primo reliquos, aut qui ſaltem aliquos poſt ſe reliquerit, ea, qua poteſt, gloriæ parte contentus diſcedat, nam quanto iſti longius imitatorem mihi relinquunt ab eo, quem ſibi propoſuerunt ad imitandum, tanto mihi in eo ſpatio occupando, ac propius ad verum accedendo maior cum cæteris imitatoribus gloria oſtentatur. vt ſi, quem primum locum cum multis conor, aſſequi non poſſum, comites certe in eo imitandi ſtudio complures poſsim longe ſuperare, quando primus locus non tam à nobis auide eſt expetendus, vt ſecundum, & tertium prorſus aſpernemur. Ac iam illum quoque, quem imitemur, & facile æquari, & ſuperari etiam poſſe interdum, comprobemus. Certe vt iſti dicunt, in naturæ rebus effingendis tardiſsima eſt hominum ars, atque ingenium minime impigrum. Sanè tamen horum vtrunque vſque eo vires ſuas intendit, vt cum naturæ opere horum opus interdum recte conferri poſsit. Siquidem memoriæ proditum eſſe à doctiſsimis viris legimus ſæpius, Zeuſim Eracleotem pictorem eius ætatis excellentiſsimum, vuæ racemum ita ſuo artificio ad naturam expreſsiſſe, vt ad eum aues, tanquam ad verum cu-

pide adulitarent, ac rostro etiam sæpius appeterent. Hoc loco istos frontem video contraxisse, atque grauiter esse perculsos, quando qui historiam accusent, nihil habeant, habent tamen adhuc quò confugiant, nescio quid anguli, facile enim inquient, fuit tam belle auiculas fallere, in ea præsertim re, quã mirum appeterent in modum. quod non ita illi ipsi in puero acciderat effingendo, qui manu altera vuam gestaret, altera baculum teneret, nam si id quoque illi euenisset, potuit pari ratione puer baculo auiculas ab vuis absterrere. Age auiculas omittamus, & ostẽdamus non iam animantem vllum rationis expertem, sed ipsum hominem, atque eum etiam hominem, qui omnium minime debuit, in eundem errorem esse inductum. Ferunt iidem auctores istum ipsum Zeusim, cum in eo certamine vuæ racemum à se eo artificio, quo est à nobis supra dictum, factum protulisset, ac ab aduersario velum in tabula mirifice depictum afferri vidisset, aliquantulum moratum, velo illo id tegi ratum, quod vuæ suæ opponeretur, tandem dixisse. Ecquando velum istud tollis? ad quam vocem, cum Parrhasius (cum eo enim in id certamen venerat) arrisisset, tum plane sensit se in veli imagine maxime esse delusum,

atque ita illi victoriam sua sponte facile cessit, vt iam ei, quem sequendum sumpserit, bis parem habeamus imitatorem. Quid vero si hunc ipsum etiam superiorem, atque adeo longe superiorem eo, quem sit imitatus, probatissimo istos conuincam exemplo? at hoc quoque quàm facile præstem, vide. Omnia Catulli ea, cuiusque generis, scripta sunt, quæ à bonis omnibus maxime probentur. quæ vero in Pelidæ, & Thetidis nuptiis cecinit, lõge probatiora habẽtur, atq; laudabiliora. in iis Ariadnæ destitutionem, ac luctum querimoniis plenum inducit. ea est eius poëtæ pars, si qua alia, absolute perfecta, atque expolita, omnia adsunt ad iniquissimæ iniuriæ querimoniam, atque lamentationem in perfidum, atque ingratum & hospitem, & virum, ex iis inquã, quæ in eiusmodi hominem excogitari, quæq; dici possunt, nihil non visum, nihil non dictũ, atque obiectum est. at ea etiam dictione omnia sunt exposita, atque dicta, vt nihil ornatius, nihil purius aut exponi, aut dici posse videatur. Hanc tamen partem integram cũ Maro in suã Didonem imitando trãsferret, tantũ abest, vt lõgissime ab illo relinqueretur hic posterior, vt cũ ipse longissimo post se reliquerit interuallo. vtriusq; carmina suo loco cõmodius cõferẽtur, cũ de inuentionis imitatione

agetur, ex quorum collatione id ita esse, tum
spero fore, vt facile probem. Nunc ad istos re-
deo. Cicero gloriari solebat latinos homines sa
pientius, quàm græcos inuenire, quæ vero
ab iis accepissent, neque ea de nugatoriis,
aut inanibus, sed quæ digna iudicassent, in
quibus ingenium suum exercerent, longe
illis ea facere meliora. quæro ego de istis, quid
tum vir tantus aut agebat, aut volebat a-
liud, nisi & hoc ipsum, quod in Marone
cum latino homine planissime est compro-
batum? & quæ ab aliis egregie essent tra-
ctata, posse iterum, & sæpius fieri melio-
ra imitando. qua tota de ratione longe su-
mus infra copiosius disputaturi, vt iam isti
clamare desinant, atque obiicere cessent, qui
alium imitando sequatur, nunquam eum es-
se antecessurum, nunquam primum locum
occupaturum. Qui vero pictorem præstan-
tiorem fieri posse eum, qui ad suam men-
tem tantum & artem, & manum dirigat,
quàm qui ad alterius absolutissimam pingat
imaginem, constantissime affirment, non ego
satis quid efficiant intelligo. neque fortasse
isti ipsi prorsus vident: nam si pingendi li-
bertatem eam appellant, qua in chimera pi-
ctores vti solent effingenda, is per me quidem
licet, vt etiam, quàm auis in volatu, iste in

pingendo ſit liberior. Sin (quod omnes faciũt) eam ideam, quam iam conceptam ad aliquã rectam rationem habeat, pennicillo, & coloribus ſuis ſequi malit, atque ad eam exprimendam omnem artem conuertat, is ab imitatione non diſcedet. recte ſanè; at ea eius erit propria incitatio, in qua etiam ſi ſe non æquet, aliis tamen in eo facile præſtare poterit, haud inepte quidem, & prudenter. Sed quæro ego vnde eam ideam ſibi hunc effinxiſſe velint. nam ſi aliunde ſumptam affirment, victos ſe fatentur: ſin à ſe ipſis deſumptam, atque depromptam, magis tueantur, quæro item vnde eam ſatis habeant probatam, quæq; bonorum iudicio, quo vno, non autem noſtro proprio ſtandum eſt, minime improbetur, præſertim cum illud pernotum ſit, vt coruo ſui pulli. Quare etiam pictorum facile princeps Apelles, cum quid tale coloribus ſuis à ſe expreßiſſet, propalàm id proponere ſolebat, atque in occulto angulo ipſe deliteſcens, prætereuntium ſententiam, ac iudicium aucupabatur, cui ſic obtemperabat, vt eum ad ſutoris correctionem crepidæ fibulam corrigere non puduerit. Quid quòd Cicero, & Virgilius, duo latinæ linguæ ſplendidiſsima lumina, cum ea eſſent & natura & oratione, qua abſolutius fieri nihil potuit,

quamq; posteri ad imitandum sibi omnes boni facile proponunt, alter tamen nihil egit, quod sua imitatione careret, alter non solum id quoque præstitit optime, sed præcipere non cessat, ad optimorum rationem, quicquid agatur, diligenter esse agendum. Neque postremo equus, qui sessore vacuus, atque habenis ad metam liberior per se stadium currat, eò aut citius, aut etiam celerius perueniet, quàm qui leuem, ac prudentem habeat rectorem. ille enim passim, quò appetitus rapiet, præceps vagabitur: hic, quò hominis, ac viæ, breuioris ratione ducetur, securior peruolabit, faciétque potius, quemadmodum ille ait, Acer, & ad palmæ per se cursurus honores, si tamen horteris fortius ibit æquus. et re vera qui ab optimo duce iter suum agat, is id nunquam nisi rectissime conficiet, neque in eo quicquam temere admitet, quo ei aut in caput redeũdum, aut quoquam declinandum, aut etiam in medio consistendum sit. Quod vero dicunt, naturæ vim nullam esse afferendam, ac ab ea ne latum quidem vnguem esse discedendũ, næ suæ nimis isti indulgẽt naturæ, contra autẽ permultũ detrahũt de artificio. nã si ita sit, Isocrates doctor singularis minime recte Ephoro, et Theopõpo discipulis suis cõsuluisse videtur, quorum vtrunq;

à natura sua, quãtũ potuit, abduxit. nam cum alterius orationem quasi abunde luxuriãtem videret alterius quasi verecunde cessantem, illi calcar, huic frenum adhibens, quantum de alterius luxuria detraxit, tantum audaciæ ad alterius cunctationem addidisse creditur. Neque Demosthenes tantum studij, tantum industriæ, tantum laboris in vna tantum litera apte proferenda posuisset, si à natura nunquã discedendum esse iudicasset. nam cum hic naturæ vitio, r, literam nisi blese ac inepte proferret, tãtũ ab artificio cõsecutus est, vt nullam aliã facilius, nullã aptius, nullã decentius exprimeret, atq; proferret. At ab vna litera ad magnam huius eloquentiæ partem transeamus. omnes isti ipsi Demostheni vim in dicendo à natura tributam esse dicunt. hic si in eo tantũ naturæ bono sese continuisset, neque ad artem in cæteris partibus oratoriis transisset, atque se confinxisset, nunquam eum locum, quem primũ habuit inter oratores, tam facile obtinuisset. nam nisi à naturali illa sua dicendi vi, atque vehementia ad lenius, ac remissius genus, quoties res postularet, æque descendere, ac dicendi faces illas remittere didicisset, eámque semper audire voluisset, neque vnquam ad lenitatem imitando sese excoluisset, pro-

fecto grauißimus orator extitisset, verum nunquam primus, ac perfectus. Contra vero Aeschines, si quam habuit à natura dicendi suauitatem, in ea se tãtum continuisset, neque fortius illud Demosthenicum dicendi genus interdum esset imitatus, & ipse altera oratoris optimi parte caruisset, neque tam fortasse suauis, quàm etiam elumbis, ac frigida eius oratio sentiri potuisset. Verbis efferuescebat Sulpitius adolescens, ac paulo etiam nimium redũdabat. si in ea verborum luxuria perseuerasset in reliqua etiam ætate, id ei maximo vitio datum esset. hic Antonij cõsilio ad Crassum se cõtulit, eumq; sic animo, & mente complexus est, vt breui eo studio, atque imitatione id dicendi genus, quod ei naturale erat, laxum, atque redundans, amplum, ac magnificum perfecerit, quod nunquam solus effecisset. Nam quod ad Cæsarem attinet, res quidem se sic habet: sed hunc ipsum, cum à naturali illa festiuitate sua nusquam discederet, quippe qui in tragœdia quoque lenis esse cogeretur, vt oratorẽ sine neruis, ac parum grauem idem Cicero notare non dubitauit. Cotta vero iam natu grandior ad Antonij imitationem se contulit. de Curione autem quid amplius dicam? quàm eum præter vnum verborum splendorem, nihil oratoris habuisse? quíque penè infinitis vitiis laborauit? cũ

neque tamẽ eo in loco is ſit Cicero, qui Curionem non improbat, quòd parum quẽquam imitaretur, ſed Antonius, qui ex ſua id ageret naturæ diſsimulatione. Quod autem ad Antonium ipſum, nihil aliud dicam, niſi quòd doctiſsimorum hominum ſententiis ac ſcriptis maxime eſt comprobatum, non tam eum artis contẽptorem, quàm diſsimulatorem fuiſſe optimũ. Hactenus eorũ rationibus, qui à natura propria toti pendent imitando, ſatisfactum eſſe arbitror, atque fortaſſe ita, vt ne iſti quidem ipſi, quæ à nobis ſunt in eorũ ſentẽtiam diſputata, non omnia probent, ac vera fateantur. Sed paulo tamen, quam ſuam iſti naturam admirantur, atque vnam eam ſequuntur amanter, eam ſi placet fortius excutiamus. Primum igitur iſti, qui ad ſuam quenque naturam ſcribendo reuocant, quiq; à ſeſe eam nihil diſcedere volũt, nimis ſtulte ac pueriliter facere videri poſſunt. Qui imitandi rationem vniuerſam, cuius termini longe, latéque pateant, intra vnius homunculi naturæ anguſtiſsimos fines cõcludant, atque conſtringant arctius. Qui mihi perinde facere videntur, atque imprudẽs agricola, qui ex vna tãtum arborum ſpecie omnia fructuum genera ſuapte natura creari velit: id quod ſua ſtultitia exoptare facile poterit, re autem nunquam aſſequetur. Certe vero id ma-

gna ex parte obtinebit, si artificium, si naturarum cõmunio fiat, quemadmodum vbique vnam arborem insitione complures fructus, eósque omnes probatissimos ferre videmus. deinde vero in magnum periculum suum iudicium adducunt, qui enim isti plane perspectum habere possunt, an natura ex omnibus illis partibus constet, quæ ad perfectam dicendi rationẽ pertinent? præsertim cum minime sibi quisque notus sit, neque impeditius quicquam iudicemus, quàm cum de nobis id facimus, ipsi. Naturam habuit Apuleius ad eam scriptionem, quam continenter est persecutus, at hic rei rationem, quam agebat, aliquam habuerit, conuenerit id dictionis genus ad asini ruditus. Politianus (quando hunc imitatio grauissimum habuit aduersarium) & de rebus grauissimis, & ad familiares cõplura volumina scripsit, vbique eam naturam dicendo est persecutus, quam cum aliis etiam sequẽdam esse, aliquando præcipere non puduit. horum duorum locutio tãtum abest vt vlla ex parte probata sit, vt ab iis, qui elegantius scribi volunt, ne legi quidẽ, aut audiri possit diutius. Sed fac non imperite sit factum, non pueriliter, fac, recte istos sensisse de sese, addo etiam conatum suum omni ex parte facillime esse cõsecutos, dixerint apte omnes ad suam naturã,

non impolite scripserint, necesse tamen erit, illud eueniat, quod Cicero Graeciæ euenisse querebatur, vt dũ in sua se quisque natura admiretur scribendo, neq; ad eum, quẽ optimũ existimet, orationem suam cõformare studeat, plura, atq; maxime diuersa dicendi existãt genera. At dicendi artẽ, ad quã penè imitãdi præcepta omnia cõstituũtur, à natura ipsa profectã esse, nemo vnquã inficiabitur, neq; id ipsi vnquam inficiabimur. verũ illud cõstãter nobis tenere licebit, nõ continuo eam ex cuiusuis hominis ingenio esse comprobatam, sed vix etiã multorũ seculorũ prudentia, & iudicio in id auctoritatis peruenisse, quo est maxime constituta. Vt fortasse primi illi homines, cum bestiarũ more in agris palãtes agerẽt, qui vnã naturã magistrã tãtũ habebãt, eã recte sequerẽtur in agẽdo, neque aliquid extrinsecus sumerent aut ad agendũ, aut ad dicẽdũ. Cũ vero lõgius ætas adoleuisset, ac gens coisset in societatem, quin ignari prudentiores imitarentur rectissime, nulli dubium videri potest, id quod nobis, qui iam pridem cum perfectissimis agimus, sine dubio faciendum esse censemus. Alterum vero genus erat, quod tãtum imitationi tribuebat, vt nisi in illo opere, quod in manus incidisset, optimi in eo genere auctoris imaginẽ expressã videret,

etsi id ab omnibus aliis partibus optime constaret sibi tamen non satis probatum iri affirmare non dubitaret, vt mihi rem cum iis esse videas, qui nullum medium adhibeant, in extremis inhæreant obstinate. illi omnia à sua quenque natura, nihil extrinsecus petere iubēt ad scribendum. hi contra nisi quod ad aliorum rationem probatissimum in tua oratione senserint, non sint admodum comprobaturi. Sed ij, qui suam quenque naturam sequi volunt agendo, satis supra (quemadmodum arbitror) à nobis sunt confutati, atque conuicti. nunc autem illi, qui ita cēsent, omnia nobis ad alienum institutum esse conformanda, nihil ad nostrū, pari sunt ratione confutandi, atque conuincendi. Ego neque tam inhumanus sum, qui naturæ bono hominem priuare audeā, neque tam fatuus qui non videam naturæ vim in omnibus rebus maxime dominari. neque ego vnquam C. Cæsarem, nec Cottam, nec Curionem minus probatos habebo oratores, quoniam sua natura maxime sint delectati, sed quòd, in quo ij potuerūt bonos imitari, neglexerūt, non possum plane probatos habere. nā si hoc sit, quod isti volūt. à se ipso nihil vt sit expetendum, næ cum illis inique actum est, qui primi homines, quos imitarentur, aut in ædibus ædificandis, aut in suis sensis vicißim promendis nullos habuerunt.

quod minime est dicendum, ne naturam omnibus in rebus optimam magistram, ac matrem omnium benignissimam, aut in hac parte mancam atque imperfectam, aut impiam nouercam insimulare videamur. neque hæc ipsa satis cum homine liberaliter ageret, cum quem liberum procreasset, in loquendo tamen eum in seruitutem redigeret, si, nisi ad quasi præscriptam alterius rationem, vel verbum vllum ei proferre minime liceret. Præterea vero quid in eo omnes auctores tam conuenienter cõsensissent, cum naturam in omnibus rebus suam cuique optimã ducem esse prædicant sequendam? quid inquam illud, quod in ore est omniũ cum creberrimum, tum celeberrimum, Nequid inuita facias, dicas ve Mineruaʔ si à nostra deficiendo ad alienam, atque adeo nostræ maxime contrariam nobis esset cu m fugiendum? Sentio hoc loco istos indignari grauiter, ac me summæ inconstantiæ, atque etiam præuaricationis accusare, qui modo contra naturam causam meam egerim tam acriter, nunc vero tota ea dissimulata, sic in eius castra transfugerim, sicq; eius defensionem susceperim, ac omnibus eam præsidiis communire cœperim, vt qui totus ab ea stet, quiq; fortissime vnam eam tueatur. hos autem ne multis morer, ac quasi secum oratio mea, non au-

tem cum illis contendere videatur, quid ego tandem de imitando sentiam, ac quam huic facultati summam faciam, iam explicabo liberius. Ego igitur sic sentio, & naturæ artificiũ, & artificio naturam, vt in cæteris rebus, sic in imitatione plurimum prodesse, atque alterum alterius auxilio omnino indigere, nam qui naturam suam, in quo minime mala sit, sequatur, eum valde esse probandum, nec quæ sibi deesse senserit, si ea aliunde imitando assequi studeat, quicquam contra improbãdum existimo. ita enim fiet, vt neque naturæ aduersetur, & aliena, quæ aut sibi erunt necessaria, aut suis etiam meliora, minime contemnere videatur. quæ mea sententia cum Horatij sententia maxime consentit, qui sic & naturam, & artem in pangendis versibus coniũgit, vt alterius alteram ope indigere planissime testetur, cum ait:

" Natura fieret laudabile carmen, an arte;
" Quæsitum est. Ego nec studiũ sine diuite vena,
" Nec rude quid prosit video ingeniũ: alterius sic
" Altera poscit opem res, & coniurat amice.

Naturã & studiũ desiderat Horatius in poëtis, qui magis nasci, quàm fieri solent: quanto autem verius id in soluta erit tenendum oratione? Quasi vero ipse quoque Cicero, atque adeo in iis ipsis, quos iam sæpe adduco, non idem

planius senserit, si quidem hic C. Cæsarem, C. Cottam, ac Curionem commendabat, qui naturam suam secuti essent non pessimam, in eo vero quod aliunde sumere poterant, ad orationem suam perfectius absoluendam, cum neglexerint, eos ipsos tum minime leuiter improbabat, id quod ille, quisquis is fuit (quando sunt, qui Horatium fuisse negant) in Lucilio ad hunc modum damnabat.

Nempe incomposito dixi pede currere versus ,,
Lucili. qui tam Lucili fautor inepte est, ,,
Vt non hoc fateatur? at idem, quod sale multo ,,
Vrbem defricuit, charta laudatur eadem. ,,

Laudat ille Lucilij sales, non ita versus compositionem. at id eius ætati condonetur, sic enim tum incomposite scribebant, atque inconditæ. Ouidius natura versus effudisse fertur facillime, id quod ipse quoque testatus est aliquando. Hic si eos ad aliquod diligentioris artis, aut attentioris naturæ studium scripsisset, ac sibi in sua natura tantum non esset obsecutus, certe suos amores versu elegantiore persequi, sua autem tempora nõ tam molliter, tamq; effœminate deflere potuisset. Rectius aũt P. Sulpitius, de quo paulo ante supra dicebam qui cũ natura ipsa ad magnificũ atq; præclarũ dicẽdi genus instructus esset, videns tamen se cõ sola

naturæ ſuæ bono peruenire non poſſe, ſe ad Craſſũ cõtulit, à quo vnius anni ſpatiũ plurimũ adiumẽti ad naturalẽ illam dicẽdi dignitatem attuliſſe teſtatum reliquit Cicero. Sanè vero cum in omnibus hominibus vix omnia eſſe poſsint, quæ cumulate laudentur, næ is audacter, niſi etiã temere, facere videtur, qui in ſe vno ea poſita eſſe omnia inſolẽter confidat, atq; arroget impudenter. Hic à natura factus erit ad docendũ, ille magis vt delectet, alius vt grauiter cõmoueat, accuſationi alius, alius defenſioni, alius ad populum, in ſenatu, alius à natura dictionem ſuam felicius habebit accommodatam. Siquidem natura naſci factum ad omnia, Diis ſolis contingere ſolet. itaque recte ea, in quibus natura defuerit, nobis noſtro ſtudio, atque induſtria erunt comparanda. Imitetur autem filium meus imitator, qui cum proceritate, colore, vultu, ore, facie denique tota parentem optimum referat, eius quoque animi virtutes, ad quas fortaſſe natura minus apte ſe factum ſentiat, ſuo ſtudio, ſua diligentia in ſeipſum exprimere conetur. quemadmodum in bonis patriis facere ſolet idem filius, qui non ſolum ea, quæ ſibi à patre relicta ſunt bona, cõſeruare, ſed iis etiam extrinſecus ſuo ſtudio, ſuáque induſtia plurimum adiungere ſolet. Ita meus faciat imitator, cui naturæ

bonum plurimum affuerit, id diligenter conseruabit, si quæ vero desiderabuntur, aut quasi ad locupletiorem familiam alendam, aut filiabus dotem comparãdam longe compluribus, ea suo studio aliunde bonorum imitatione comparare debebit. Quod igitur quisque natura bonum possideat, is in eo ita se exerceat, is id ita tueatur, ita foueat, ita amplexetur, vt in eo cæteris aliquando se præbeat ad imitandum. in eo vero, quod desiderabitur, (neque enim nobis semper cupressus erit pingenda) id arte, atque meliorum imitatione vt corrigat, accurate studebit. Qui vero natura pessime imparatus erit (quando omnibus aliquid consulere volumus, etsi cũ bonis admodũ sentimus, nõ, vt aiunt, ex omni ligno apte Mercuriũ fieri solere) cui inquã penè tota aliena sit natura induenda, sua contra exuenda, eum ne se quoque vitium suũ aliqua ex parte corrigere posse desperet, fideliter admonemus, si studium, diligentiam, amorem in eo adhibebit corrigendo. Quin etiam accidere posse, vt probatissimus, atque maxime perfectus euadat, polliceri possumus fortasse non inepte. qui quasi agrestis arbor faciat, quæ cum nullius tolerabilis saporis fructus ferret prius, per surculum vnum alinum in se immissum, veterem illam omnem acrimoniam exuens, nouos, ac minime in-

suaues succos recipit, sic ille totus à sese discedens, ac in eum locum probatiorem naturã admittens, atque interserens, aliquando etiam se sentiet è stipite hominem euasisse perelegantem. conetur modo, audeat, contendat, habeátque in primis, qui viam monstret, qui fideliter edoceat, vel si omnino cum primis minime excelluerit, certe eò perueniet, vt sui loci haudquaquam pœniteat, neque in postremis, atque contemptus habeatur. Equidem imitationi (vt quid de ea sentiã tandem planius explicẽ) id accidisse arbitror, quod cæteris omnibus artibus accidisse constat, vt ea, quæ à sapientibus viris probarentur, studiosius sequeremur, quàm quæ non satis tuto à nobis essent excogitata, cũ periculo experiremur. Quẽadmodum in frugibus planissime videri potest, quæ postquam sunt in vsum hominum adinuẽtæ, nulla gẽs tam effera, nulla tam elegãs fuit, quæ ab iis serendis atque colendis ad nouã victus rationem indagandam animum suum cõuerteret. Sic in ædibus ædificandis euenisse affirmare non dubitarim, in quibus homines primum, vt cuique factum accidebat, ex quaque materia ad frigus, imbres, niues, atque ardentioris solis æstus depellendos, atque defendendos tectum aliquod sibi constituebant. vt vero ij reperti sunt, qui ad neces-

ſitatem illam ædium quoque dignitatem, atque magnificentiam addidere, primam illam ſimplicem ædificandi rationem auibus, atque feris relinquentes, hanc artis magiſtræ ſolam poſteri ſibi vendicauerunt. Simili ratione in pictura factum eſſe facile coniici poteſt, eam videlicet initio aut ex carbone, aut ex ebuli baccis extremis lineis, iiſque craßioribus rei tantum, quæ effingeretur, imaginem circunduxiſſe, poſtea vero rem feliciter ad diſtinctiores colores perueniſſe, ac non modo vt formæ veritatem ipſam referret, ſed animi etiam affectus, ac ætatem in vultu proponeret explicatam, fidelius obtinuiſſe. Qua vna perfecte percepta, illa rudioris ætatis lineamenta quaſi ſpongia ſunt ex hominum animis, nedum ex gentium vſu prorſus deleta, atque extincta. Vt in hac quoque noſtra pari ratione faciendum eſſe facile videri poßit. nam quouſque primi rerum omnium auctores non ſatis probarentur, ſuum tum cuique ingenium vt experiretur, ac ſe vnum ſequeretur, recte fortaſſe permiti potuit. vt vero paulatim cum hominũ ingenia, tum ſtudia vſque eo ſe expoliẽdo peruenere, vt penè omnia haberent abſolutiſſima, atque perfectißima, ac cuiuſque rei quaſi certißimã imaginẽ ſibi effinxiſſent, plerunque

ad eorum regulam certissimam agendi rationem dirigendam esse, boni omnes comprobasse videntur. Quin etiam in ipso naturæ nostræ bono excolendo nihil prorsus obfuerit habere ad cuius imaginem id expoliamus, atque perfectius absoluamus, vt omnino hæc imitandi ratio cum hominum studiis, tum etiam naturæ beneficio plurimum profutura sit. Illud autem in primis, etsi postremo in loco positum sit, diligenter etiam, atque etiam erit videndũ, vt qui siue naturam suam tantum sequatur, siue qui alienæ se quoque commiserit, rei in primis, qua de agetur, naturam attentius obseruet, atque custodiat diligentissime, quemadmodum Maro, qui alio numero, atque verborum granditate tubam inflauit, cum Aeneæ errores, atque res eius præclare gestas cecinit, alio cum rei rusticæ (vt bucolicum carmen longe hoc quoque inferius nunc omittam) præcepta tradebat, cum eodem tamen genere versus omnia persequeretur. quod de vno scribẽdi genere dictũ, de omnibus dictũ volo. Sed iã qui nobis imitãdi sint auctores, quósque duces sequi debeamus, explicate aggrediamur. Optimi igitur in quaque facultate, quorum similes simus, nobis proponendi sunt autores, ne si quem sibi quisque ad imitandum susceperit, eum superare, aut etiam æquare, quo-

rum vtrunque est difficile, ac perrarum, non posit omnino, saltem eo in loco consistat, quo prorsus iacere non videatur, ac in eo quoque commendationem aliquam ferat, qui non humilia sectatus, in deligendo recte sensisse iudicetur. Quos autem optimos intelligam, ij planè sunt, qui nobis vsu, ac bonorum testimonio maxime comprobantur. Cæsarem in historia Cicero plurimum commendat. Salustium vsque eo quidam in Romana extulerunt, vt illi in ea principatum deferre non dubitarint, cum Liuio lacteum eloquentiæ (vt ipsi dicunt) iam plerique tribuant candorem. Catoni, Varroni, Columellæ (his etiam Palladius aliquo modo, si quis velit, per me quidem licet, accedat) Asconio, Celso, Vitruuio, in suo cuique scribendi genere atque ordine certissimo non minima laus tribuitur. in vno vero Cicerone (vt Cæsaris nunc testimonium omittam, qui illum non tam de patria, de qua optime, quam de nomine Romano meritum esse testatus est,) omnia, quæ eloquentiæ propria sunt, vna omnium hominum, & seculorum sententia cumulatissime sunt absoluta. In poëtis autem Terentium ea commendatio prosequitur, quæ eius fabulas ob earum elegantiam à Lelio, atque Scipione conscrip-

tas esse suspicatur. Plauto nullum maius dari potuit testimonium, quàm cum maiores dixere, musas, si latine loqui voluissent, Plautino sermone fuisse loquuturas. Seneca autem mea quidem sententia non tam accusandus est, quòd non perpetuo planè ac splendide latine locutus sit, quàm etiam laudandus, atque recipiendus, quod tragœdiæ formam, neque eam admodum contemnendam, qui nobis commonstret, solus remanserit. Catullum, Tibullum, Lucretium, Horatium, Maronem, tantum abest vt boni omnes non magnopere laudent, vt eos etiam nullo fine suspiciant, mirentur, colant. Sed rem hanc totam, si placet, paulo copiosius, atque diligentius pertractemus. Ex iis itaque, qui ad scribendam historiam (quando hos prius supra nominauimus) sese applicuerunt, tres esse dicebamus, qui in ea facile præstarent, Cr. Salustium, C. Iulium Cæsarem, T. Liuium Patauinum, qui omnes cum maxime diuersum scribendi genus secuti sint, in suo quisque tamen assecutus est, vt admodum probaretur, nam in duobus primo, & postremo, sanè quædam virtutes extant, quæ summam illis, quam posßident in scribendo, laudem omnem confecerunt. Sed his tamen luminibus vitia quædam ipsorum propria non-

nullas tenebras offuderunt. vt in Salustio, qui cum Thucididio more creberrimis, ac locupletißimis sententiis historiam suam exornet, atque illustret, ac in ea dicendi breuitate, quæ historiæ maxime propria est, sine controuersia solus dominetur, nec non locorum, atque personarum mirus sit descriptor, non caruit tamen suis quibusdam vitiis, quæ hisce virtutibus aliquid officerent. non enim desunt, qui elaboratæ orationis hunc accusent. certe vero permulta hic verba, quæ prorsus ab illa excultiore, atque adeo sua ætate exciderant, retinere conatur: non enim abduci potest, quin latinam orationem nimis vetustis, atq; horridioribus verbis absurde infuscet, obtenebret, exasperet, atque inculcet. Liuium autem (vt eius candorem nunc missum faciam) magis in concionibus suis summos sibi clamores excitare boni plæriq; existimãt, ac eũ illa in parte omnem laudem exhausisse facile consentiunt. Sed hic quoque in eo, in quo maximam laudem assequi videtur, ne interdũ extra suos cãcellos (vt Patauinitatis illud nescio quid ei condonẽ) dicẽdo efferatur. magnũ est periculũ cum eo orationis genere in concionibus vti non liceat, quod acre, atque contortũ appellatur, ac sæpius vsu veniat, vt milites hortãdi sint acriter in rẽ prõptius, ac vehemẽtius gerendã. Iam

vero vt de Cæsare agamus, hunc ego mihi ex nostris, in quo omnes historiæ virtutes elucescant, nihil vitij contractum sit, sine vlla exceptione propono. Nam si in historia plana breuitas maxima in laude ponitur, quis vno Cæsare pura atque illustri breuitate dulcior, atque planior? in quo ne verbum quidem, quod aut ad rei planiorem descriptionem desideres, aut ad nimiam luxuriam diffluens redundet, positum esse offendes. Sincerus hic rerum est gestarum pronuntiator, nudus, rectus, ac nullo oblitus fuco, sed suo quasi sãguine coloratus. quin eo ipso, quòd omni orationis ornatu caret, nullisque ad venustatem calamistris eius dictio est inusta, multo ornatior, atque venustior videtur, vt mulier, quæ suopte bono satis habens ad pulchritudinem, quo minus ad eam cultus adhibeat, eo multo venustior, multóque comptior sit. verba in omni oratione ea maxime esse debent, quæ vsu probentur, si vero ad id horum delectus accesserit, nihil tum postea relinquitur, quod orationi desideremus. Quæ duæ res in vno Cæsare maxime enitent, nihil enim verborũ est vsu & consuetudine non probatissimum, nihil humile, nihil abiectum, nihil indignum in eius oratione sentitur. Historiæ item oratio vt leni, atque æquabili tractu profluat, non postrema est commendatio. At

in Cæsare quæ verborum lenitas? quàm apta collatio? quæ vero huius æquabilis cōcinnitas? nihil in eo asperum, nihil incompositū, nihil absurdum offenditur, omnia item sic cohærent, sicq; apte coagmentata sunt, vt emblema vermiculatum imitari eius oratio videatur. Hæc denique ita cum iusto, ac tolerabili spiritu terminantur, vt ne verbo quidem productior, quàm par est, trahi, aut angustior, quàm deceat, premi sentiatur: cum in superiorum altero tribus interdum verbis constricta, fortasse nimis arcte cōprehendatur, in altero vix tribus versibus luxuriās sententia longius dilaxetur. Qui autem hunc accusant, quasi omnem historiæ legem in sua historia minime complexum, ij quàm id recte, viderint ipsi. Equidem cum vno Cicerone errare malo, quàm cum illis sapere, qui cum de hoc ipso agit, sic inquit: Sed dum voluit alios habere parata
"vnde sumerent, qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurere, sanos quidem homines à scribēdo deterruit, vt ineptos eos appellet Cicero, qui velint manus addere, ac quasi pigmentis circunlinere sanos, qui ab eo munere suscipiendo sunt deterriti. id quod nulla alia ratione factum est, nisi quia diutius scriptor omnem historiæ vim in sua historia con-

sumpserit, nihílque quod ad eam partem scribendi pertineret, aut omiserit, aut non sit omnino egregie persecutus. Hunc igitur mihi, si historiam scribam, sine vlla dubitatione proponam, ad cuius scribendi rationem meam ipse omnem conformem, atque constituam historiæ imaginem. Quæ mea sententia eo quoque nomine meo animo lõge probatior accidit, quòd idẽ And. Nauagerium sensisse memoria teneo, postea vero Petr. Bembum hoc ipsum in sua historia fecisse video. quorũ duorum præstantißimorum hominum auctoritas tanti apud me est, vt cum ab illa maiorum nostrorum ætate discedo, quæ elegantioris latinæ dictionis copiam omnẽ secum extulit, his & recte iudicandi, & perquam ornate loquẽdi primas facile concedam. Historicis vno plures sunt, qui de agricultura cum summa laude scripserunt. verum in Catone multa inania, præter verborum vsum obsoletum, sunt qui grauiter reprehendant. In Varrone autem aliquanto latinus sermo cultior est factus, sed ipse quoque paulo preßior videri potest, quàm tanta rei magnitudo postularet. Viam tamen si quis vtriusuis insistat, non admodum eum improbem, modo eam quibusdam in locis laxiorem, ac paulo patentiorem efficiat eundo. Hos Columella se-

quitur, sed qui ab vtriusque angusta (vt di-
cebamus) nimis præcipiendi ratione in paten-
tiora præcepta discessit, & ea ipsa cultiori
illo dicendi genere, quod magis probatur, elocu-
tus est. Ad hos Palladius accessit, non to-
tus hic quidem fortasse contemnendus, qui
non solum veterum instituta non neglexit,
sed suam etiam quandam præcipiendi viam
adinuenit nouam, qui singulis separatim
mensibus suum quoque studium constituit, ac
certo quoque tempore quid faciendum, quid
non, planissime demonstrauit, in quo rem
rusticam non tam edocere, quàm etiam com-
ponere est visus. Vereor ne meum iudicium
in certissimum periculum adduxerim, qui
tam libere de præstantissimis viris, quid ego
senserim, posteris etiam scriptum relinquere
sim ausus. hoc enim qui facit, non tam vi-
detur de aliorum scriptis iudicium facere,
quàm sua ipse scripta, de quibus alij iudicẽt, in
medium proferre. Sed in hoc quoque Ciceronẽ,
quẽ imitemur, locupletissimũ habemus aucto-
rẽ, qui idem præclarissime fecit in eo libro, qui
Brutus inscribitur. Atq; haud scio, an hoc quo-
que meo periculo studiosis, quod vnum attendo,
studeoq; maxime, aliquid profecerim omnino,
vt post hoc meũ iudicium nõ desint, qui suum
quoq;, fortasse rectius, interponant, ac quod à

me studiosi habere nequiuerint, id mea saltem causa planè sint consecuti. Redeo igitur ad institutum, ac ad eos, qui interpretem agunt, quíque magis in alieno studio suum studium exercent, quàm aliquid, quod alij interpretentur, eius generis ipsi conscribant. Si mihi igitur interpres sit aliquando agendus, nihil mihi aut Donati prudentia, aut Seruij Honorati diligentia, (vt reliquos minorũ gentium interpretes omittam) quicquam obstiterit, quo minus Asconium Pedianum mihi deligam, cuius ad rationem interpretandi totum me conferam, atque adiungam. quod à meo Manutio in epistolis ad Atticum exponendis video fieri sane quàm præclare. agant alij per me quod lubet, non sese ostentent, non ab re aberrent, non omnia conturbent, non etiam perperam sæpius exponant, videant interdum quid dicant, hic vero meus ita recte omnia pertractat, ita planè docet, vt neque in re facili fastidium creet, neque in difficili non facillime satisfaciat, quin id vtrũque ea oratione persequitur, vt vix scias interdum an is sit, an Cicero, qui loquatur. vnum in eo tantum desiderari potest, vt aliquando integer alicunde in lucem emergat, id quod à meo Manutio magna ex parte videtur expectari. In iis autem disciplinis, quibus singu-

lis singuli tantum scriptores memorantur, facillima in deligendo accidit deliberatio. quem enim fugit, si cui in re medica scribēda versandum sit, ab vno Celso, viro mea quidem sententia diuinißimo, nunquam esse discedendum? sin autem in ea facultate, quæ villas, quæ ædes, quæ templa, quæ vrbes ipsas, quales futuræ sint, effingendo præmonstrat, atque repræsentat, operam suam collocarit, quàm ille imaginem sequetur, nisi quam illi Vitruuius constituerit, atque confinxerit? Sed præter eas, quas pauciores commemorauimus, longe etiam plures scribendi formæ supersunt aliæ, quæ suam & ipsæ, cui se adiungant, à nobis imaginem desiderant. nam & agimus cum absente per literas, ídque non vno modo. Artium deinde præcepta traduntur. Postremo incidunt accusationes, vituperationes, suasiones, totidem, quæ his apponātur, defensiones, laudationes, dissuasiones. horum omnium generum imagines, mea quidem sententia aut ab vno Cicerone, aut à nemine alio sunt petendæ, si quidem hic ita eas omnibus suis lineamentis, atque coloribus describendo expreßit, itáque expressas omni orationis ornatu illustrauit, vt in vtro sit maiorem laudem assecutus, non facile dixeris. nam quod ad epistolas, planè scis earum multa esse genera. aut hic vnus omnia fœlicißime exe-

cutus est, aut quæ non attigit, aut id facere ei minime vsus venit, aut contempsit omnino. Certe si quis, quæ Cicero tractauit, perfecte nouerit, nihil vereor, quin cætera quoque à se ipso possit egregie pertractare. quod Bembus in suis (vt dicunt) breuibus optime comprobauit: qui sic ea in epistolæ formam redegit, vt, cum illa legas, vere latinas epistolas legere videaris. cum vero præcipit, non tam id agit facile, quod agit, quàm facillime, quàm fideliter, atque distincte. nam si de re multiplici præcepta sunt tradenda, statim ea in sua diuidit capita, partes deinde cuiusque capitis recto ordine, atque ratione absolutissime, ac minutissime conficit. Sin autem oratio altius tollenda est, atque aut ad iudices causa est perorandа, aut aliquem ad populum ornãdum, aut in Senatu grauiter sententia dicenda est: aut hic vnus omnia egregie præstitit, aut alius nemo. quis enim hoc videt acutius? quis inuenta suo quæque loco certius disponit? quis ornatius? quis copiosius? quis grauius loquitur? quis item cum causa exorditur aptius? quis breuius, suauius, magisque dilucide rem totam narrando complectitur? quis suas vires auget fortius? quis aduersarij validius debilitat? quis item commodius à proposito digreditur? quis commodius ad propo-

ſitum redit? quis hoc poſtremo, & quibus animi acerbius impellantur ad iram, & quibus impulſi lenius ad miſericordiam traducantur, aut miſerabilius, aut acrius pertractat? in qua quoq; poſtrema dicẽdi virtute maxima quia ſolus dominabatur, in iis cauſis, in quibus plures patroni adhiberentur, eam omnes illi coniunctiſſimis ſententiis deferebant. Res vna eſt varia, & multiplex oratoria facultas, in cuius aliqua parte qui excelluerint, multi ſanè quidem numerantur oratores, qui vero vniuerſam eius pertractandæ rationem egregie, ac perfecte tenuerit, cuíque primas, & ſecundas, & tertias omnes vno conſenſu facile conceſſerint, ſolus eſt Cicero. nam ſi in re humili verſetur, eámque aut demiſſius, vt par eſt, ſequatur, aut ſi ad cauſæ amplificationem illam ipſam altius tollat, dici non poſſet quàm vtrunque faciat commode. In magna vero ſi idem vſus accidat, aut hic omnem ad eam extollendam orationis vim, atque illam ipſam luminibus omnibus illuſtrandam ſplendidiſſime adhibebit, aut præterea nemo. Sin autem contra hæc eadẽ extenuanda ſit, nihil hoc humilius, nihil abiectius demitti poteſt. cum in temperata nihil extrinſecus attingat, quo quidẽ magis ad hanc, quàm ad alterã partem

inclinare videatur. Duæ sunt res in Oratore, quæ illi maximam laudem afferre solent, dicendi vis, ac suauitas, vtra quarum vis in quo extiterit, is certe magnus habebitur orator, vtram vero Cicero certius possederit, in dubio relinquitur, nam cum vult, ita auditorum animos suauitate perfundit, vt eos omni liquefaciat dulcedine. Contra, si libet, sic altius eos ipsos defigit, vt in iis grauitatis aculeos ad diuturnum tempus relinquat. ac ne singula (vt cœpi) pergam suis laudibus tollere, quæ in hoc vno omnia floruerunt, id tantum addam, hoc vno in quouis dicendi genere nihil perfectius, nihil cumulatius, nihil absolutius nec factum esse, nec fieri potuisse, húncque eum fuisse oratorem tenere possumus, quē Antonius se nunquam vidisse dicebat, quémque Cicero ipse in suis oratoriis libris optime informat, tametsi is probe, & modestißime dißimulet. Hunc igitur vnum in hisce dicendi generibus ad cuius imaginē scripta sua conformet, atq; ad cætera dicendi genera locutionē transferat, quisque sibi proponere, ac deligere maxime debebit. Sed quoniam mihi iam integrum non est, vt poëtas ab oratoribus segregem, quos supra coniunxerim, pergo, vt eos quoque absoluam. tametsi quam difficili, scopulósq; in loco mihi versandū sit, planè video,

cum de

cum de iis hominibus, qui animi vigore ad deos propius, quàm genere ad homines accedunt, ego homuncio iudicium facturus ſim. Sed hoc quoque loco pluris ſit, apud me animum erga ſtudioſos meum ſingulari officio extitiſſe, quàm vel tantum meum periculum diſsimulando deuitaſſe. Ego igitur ex tanto eorum numero (eſt enim penè infinitus) qui in pangendis verſibus ſeſe oblectarunt, paucos admodum reperio, qui ita ingenio floruerint, ita eloquentia præſtiterint, ita denique diuino illo ſpiritu afflati verſus eius generis ediderint, vt digni habeantur, quorum nobis imaginem proponamus ad imitandum. Atque vt ab illis exordiar qui numeris huic, qua vulgo latini loquebantur, orationi coniunctiores ſunt: Duo tantum nobis ex comicorum numero ſuperſunt, M. Plautus, & P. Terentius, ex quorum vtroque ſatis habebis, quod in tuam fabulã transferre poſsis ad imitandum, nam ſiue riſum quæras creberrimum, quod populo maxime placere intelligo, id ex Plauto ſumas licebit. Sed ne riſum tamen excedat, erit tibi magnopere videndum. Sales enim & facetiæ vſque eò ſales ſunt, quoad intra legem ſuam continentur, cum vero ad ſcurrilitatem luxuriantur, tum plebeio tantum dignæ ſunt theatro. Sin grauitatem

in scenam inducere mauis, ac cum summa etiam dignitate delectare, qua via id efficias, Terentius tibi facile demonstrabit. de quorum vtroque plura nihil attinet dicere, quàm quæ ab Andrea Nauagerio in sua in Terentium epistola prudentissime sunt disputata. Latinã quidem orationem paucis quibusdam vetustis vocibus (sic enim ipsi tũ loquebantur) declinatis, ex vtroque tibi mutuari licebit. longe tamen eam vberiorem Plautus suppeditabit. sterilis enim quodam modo, vel (vt modestius agã de tanto viro) parcior est Terẽtius, qui, quæ res illi se offert sæpius dicendam, eodẽ ferè semper modo, aut paucis admodũ mutatis, an pronunciet nihil laborat. cum Plautus in eo nunquam sit sui similis, nouúsq; in noua oratione semper appareat. Politior, ac castior tamẽ, quodam etiam modo nobilior Terentĳ locutio omnibus semper est visa, quæ res vna fortasse in eam opinionem homines induxit, vt eius fabulas magna ex parte à Lelio, atq; Africano expolitas, vel etiam confectas esse suspicarentur. Comœdiã subsequitur Tragœdia, etsi scio alio ordine hanc natam esse. in hac autẽ si meũ iudicium libere proferam, vereor magnopere, ne contra multorum sententiã satis id possim sustinere, atque probare. nam secus, quàm ego sentio, multis iam pridẽ persuasum esse intelligo.

Sed, ne ab hoc quoque deterrear, Nauagerius efficit, qui Terentio hoc modo poſt multa ſecula aduerſus multorum ſententiam in comicis locum ſuum præclare reſtituit. Secum igitur in hoc genere fabulæ plerique peſsime actum eſſe grauiter queruntur, neque id tantum tragicorum paucitate, qui ad vnum ex frequenti numero ſunt redacti (id enim incommodi cum multis aliis artibus illi cõmune accidiſſe, aliquam conſolationem habere poſſet) ſed quia, qui reliquus eſt; ita eius ſcripta improbantur, vt ne digna quidem ſint, quæ perlegantur, ne dũ in vllum eum tragicorum numerum perduxerint. vtrum autem id ita ſit, iam videamus. Tria ſunt, quæ tragœdiæ maxime conueniunt, expectatio, geſtio, exitus. horum nihil in tot hu9 tragœdiis deſiderari videtur. Summam enim hic auditori cum magnarum rerum excitat expectationem; tum illum vſq; eò ſuſpẽſum ſuſtinet, vt quorſum tantus apparatus prius, quàm ad rẽ ipſam ſit peruentũ, minime ſentiatur. Quod autem ad rei geſtionẽ, aut ea verbis tantum explicatur, aut etiam re ipſa oſtenditur, & vt vera ante oculos geritur. dictionis id quidem genus eſt, quod ſatis tolerabile eſſe videatur. certe quicquid habet minus purgatæ locutionis, & illi ætati, & eius ...rtaſſe nationi potuit condonari, aut tantũ

omnino esse non debuit, vt quæ eius cætera multa sunt optima, tam inique ex hominum lectione quasi delerentur, præsertim cum locutionis rationem penè totam aliunde petendam esse præcipiamus. Alterum erat, cum res ante oculos, vt est prius vere gesta, iterum quasi vera geritur. in quo neque hic exlex, aut temerarius est actor. nam etsi Medeam coram populo necantem filios inducit, item Herculis à patre furenti sagittis confossos, licere hoc quoque per fabulæ legem, sunt qui grauissime testentur auctores, & qui græcam scripsere fabulam, hoc suo arbitratu factitasse constat. At Horatius in latinis aliter sensit. at etiam rectius senserit, & naturam suam, & fortasse etiam sua tempora secutus, ab horum spectaculorum immanitate abhorruerit, subsecuta est alia ætas, atque alius scriptoribus animus est datus. certe neque Horatio iniuriam, neque mihi nouam legem facio, si ad duarum legum alteram subscriptionem meam accommodo, eius non sequor. quasi vero & Terentius à comicorum lege non interdum recedat, & non in fabulam bonam meretricem, socrum nurus cupidam, ac prorsus alienas personas ad quoddam certum tempus minime inepte introducat. Exitus autē is est, qui ma-

xime tragœdiæ conuenit, luctuosus. quin etiam si paulo lætior adhibeatur, non is tamen est, quo minus fabula probari posit. Tragœdiæ vna grauitas maxime propria est. hæc autem aut personis, aut re, aut verbis ipsis contineri, atque præstari solet. Quod autem ad personas, eæ quidem in hunc sunt inductæ, quæ tragœdiis conueniunt, regiæ, magnæ. Res autem nisi ea quoque, quæ tragœdias excitet. Postremo vero sic grauiter agit, vt neque rei verba, neque verbis res perampla deesse videatur. in re enim horribili vbi eius oratio non grauis? vbi non tristis? vbi non atrox? vbi autem remissa? vbi læta? vbi placida? vbi denique cum re tota non consentit, atque conuenit optime? Tragœdiæ vero grauitatem, de qua nunc agitur, adiuuari in primis grauitate sententiarum nemo non intelligit. Quis autem vno Seneca in sententiis est crebrior? quis etiam grauior? cum in eo quot versus, tot penè grauissimæ sententiæ numerentur, eæq; omnes & suo loco, & cum dignitate positæ, atque dictæ sint? Quanto tragœdiæ scriptor magis misericordiam auditori commouebit, quanto rem crudeliorem, ac magis atrocem faciet, tãto ab hoc maiorem sibi plausum excitabit, tanto eius gratiam inibit æquiorem. ac Seneca cum id exequitur, vsq; eò

partem illam integerrime præstat, vt miras inter questus acclamationes auditori suo cõmoueat. Chori in tragœdia nisi cum re ipsa consentiant, nisi pleni sint sententiis, nisi æque scelus atque dignum est lamententur, aut contra, virtutem laudibus efferant paribus, ij vitio aliquo carere non possunt. vbi autem hic noster legem eam non diligenter custodiuerit, ac religiose conseruarit, vbi non ea omnia cumulate præstiterit, vbi aliquid admiserit, expecto, qui me doceant. quod tantum abest vt facile possint, vt (si cum hoc aliquando æquiore agant animo) in iis ipsis choris scribendis nostrum græcos omnes, qui extant, superasse fateantur, necesse sit. id vero mihi in hoc viro permirum videtur, quòd cum tot fabulas, eásque tam copiose omnes perscripserit, nouus tamen semper appareat, nunquam sui similis, neque qui, quod à se antea sit dictum alias, in alium item mutuetur locum. vt quasi amnem imitetur, cuius idem perpetuus sit cursus, quæ tamen aqua semel præterlapsa est, nunquam relabatur. Vt inique, atque haud scio an impie isti facere videantur, qui tam ob paruam caũsam vnicum poëtam ne legendum quidem esse contendant, siquidem totum hominem leuissima de caũsa prorsus tollere, belluarum magis, quàm hominis est omnino. Equidem cum in hoc ge-

nere plures scripserint, cæteríque omnes prorsus interierint, résque tragica ad vnum hunc redacta sit, huic, cui melior fortuna pepercerit, ab hominibus quoque parcendum, atque in quem eum locum ea ipsa posuerit fortuna, in eo ab iis quoque retinendum esse, facile censeo. Iam vero Catullo in eo genere carminis, cui ex syllabarum numero hendecasyllab. nomen est inditum, ne primas facile concedã, ij efficiunt, qui in obscœnum Deum tam lasciue, támque vrbane iocantur. Sed post eos, vel vnà etiam cum iis primum locum per me quidem licet vt teneat. persalse enim, & facete genus illud omne pertractat. Dij facerent vt eius opus tam integrum haberetur, quàm ipse in dicendo penè nihil omisit, quod esset desiderandum. At aliter sensit Ioan. Pontanus, & quidem mihi grauissimus auctor opponitur, cuiúsque in eodem numero versiculi mihi maxime arrident. bellissime enim etiam ipse iocatur, & vrbanissime, sed vereor, ne ad nimiã mollitiem sese demittat. Venustatem quidem magis lasciuientẽ, quàm ex aliqua parte grauitatis dignitate temperatam non dissimulat. Primum autem locum in elegia Tibullum scribendi suauitate sibi vendicare putamus. neque sit nunc, qui illi aut Ouidium, aut Propertium conferat. quorum vterque omnino

quasdam elegias conscripsit, quæ admodum non contemnantur. in cæteris vero, quorum longe maior est numerus, alter aut se iusto demißius agit, aut ita cum numeri, tum verborum nullo prorsus delectu habito versus pangit, vt sæpius quicquid in buccam in carmen coniiciat. Alter vero, aut rei difficultate, aut numero quodam asperiore paulo horridior habetur. cum in Tibullo penè lectißima omnia, & propterea etiam facillima legantur, cadántq; ita eius numeri leniter, vt magis concinne cadere non possent: ac, in quo primam laudem acquirit elegia, hic ita apte vagetur, itáque composite diuersa connectat, vt in re multiplici, ac peruaria integrum tamen ac perpetuum, quàm longum est, filum existat. Quod Franciscus Molsa planißime sensit, qui ad huius imaginem optime omnium versus faciebat. Horatius in duobus carminum generibus egregie versatus est, Lyrico, & hexametro: sed non illo quidem grauiore heroico, quo diuinus Maro: sed quo vtimur commodius, aut cum ad absentes amicos scribimus familiariter, aut cum præsentes modestißime corrigimus, longe est, cum ad amicos absentes scribendum, tum inter præsentes colloquendum, familiarior: in quorum vtroque qui illi similior esse studebit, recte probabitur. vt in

Lyrico meus Flamminius, tametsi nimis cito artem illam desiuit. in illo vero altero, in quo ita laxis numeris astrictam orationem incedere dicebam, vt pene libere ingredi videretur, Bonamicus, Lampridius, Priulus, qui tamen & ipse aliò hæc studia conuertit ad sanctiores literas, necnon etiam Manutius noster, qui egregie eo quoque numero ad amicos scribere consueuit. sed quoniam in hac quoque parte dupliciter versari dictū est Horatium, & cum ad absentes scribit, & cum agit coràm, nolim in hoc, quò præsens oratio refertur, quispiam mihi Iuuenalem audeat obiicere. Nam Persium nihil vereor. nam cum ad castigandum, quod in eo fit maxime versuum genere, duæ viæ sint omnino, is aut iudicio non sano, aut natura praua ductus odiosiorem sibi delegit, quæ est, vt perpetuis iurgiis, ac pœnæ metu proposito peccantem ad sanitatem traducere conetur, in qua accusandi ratione ita sæpius acrem castigatorem, atq; asperum agit commonitorem, vt magis ad grauius delinquendum, ac etiam ad desperationem reum impellat, quàm vt suorum scelerum quicquam aut pudeat, aut pœniteat. ac ne te multis teneam, cui non id elatum nimis, vel dicam insolens videri potuit, vnde exorditur? Sem- »
per ego auditor tantum? nunquamne reponā? »

at noster vsque eo leniter suum castigãdo adigit, vt is lachrimas præ pudore non teneat, seq; eo, in quo admonetur, oderit plurimum, quod quidem patris est, illud magis domini interesse videtur. Ad hæc illud accedit, quòd in latina locutione ille recentior huic Romano concedat, oportet. Quonam tandem, inquit ille, Ouidium mihi reponis? num hic ex tot voluminum aliquo inter tuos recenseri commeruit? an prorsus, vt qui ad imitandum nihil conferat, reiicitur? hunc equidem, quod videam, ex heroidum epistolis (ita enim inscribitur illud opus) atque ex transformationibus possum in aliquem locum recipere, quo dignus sit, quem imitemur. Sed huius ipsius Medeam audio à summis viris omnibus in cœlum tolli. ea si vnquam in lucem prodierit, fortasse locum illi alium impetrabit. Iam vero à Lucretio, si qui aut de anima, aut de rebus cœlestibus, ac naturalibus aliquid versibus agendum esse constituit, imaginem eam sumere licebit, vt nuper Aonius tribus de anima libris optime perfecisse iudicatur, qui totum eius numerum ita effinxit, vt mihi penè Lucretium alterum, cum eum lego, legere videar. Ac quoniam ferè nemo est, qui, modo primas syllabas attigerit, non audeat aliquid in epigrammate iocari, ac perpauci mea quidem sententia ita scribant, vt

iterum legi poßint, his quoque maxime prouidendum est, vt habeant quo recte imitando se se recipiant. hanc autem palmam sunt qui Catullo constanter deferant, sed is quodam suo numero nimis delectari videtur. qui ne mihi quoque probatur, si sua sponte veniat. sed vereor ne vi sæpius coactus trahatur in compositionem, certe conquiritur diligentius, & propterea etiam laboriosius connectitur, atque non facilius comparatur. longe vero maior eorum est numerus, quãto etiã ignarior, qui in hoc genere Martialem sequantur. de quibus nihil aliud dicam, quàm id eis facere sine riuali, per me quidẽ maxime licere. Equidem illos soleo, quicunque ij fuere, qui cum Virgilio in obscœnum Deum tam erudite, tam eleganter lusere, cæteris eius generis scriptoribus facile anteferre. idque iure optimo facere videor, quippe qui & inuentione minime vulgari, & dictione, quæ germane latina sit, æque reliquis antecellant. Quod vnus Nauagerius & vidit primus, & omnium imitatus est optime. Tria mihi adhuc restant, quibus similitudinis imaginem in poëtis attribuam, Bucolicum carmen, grandius illud heroicum, ac quasi bellicum, & quod inter horum vtrunq; interiectum est, mediocre, quam trifariam imitandi rationẽ Maro nobis vnus cum abun-

dantißime, tum luculentißime suppeditabit. hic etenim in vno quoque sic versatus est, vt in singulis omnibus egregie præstiterit. nam cum videret quantam vniuersa Græcia ex tribus præclaris scriptoribus, Theocrito, Hesiodo, atque Homero gloriam consequeretur, minime contentus, si eorum quemuis in suo genere tantũ æquasset, omnia vnus in se experiri est ausus: quod quidẽ ingens onus ita validis humeris sustinuit, vt quo Græci suum singuli, ac per se quisque, hic solus tria illa scribendi genera fortiter, ac summa cum omnium laude in Latium prouexerit, si quidem in pastoritio carmine humili, atque demisso calamo omnium optime est vsus, quas mansuetiores musas suo loco, atque ordine res rustica temperatius excepit, à qua discedens diuina illa diuini hominis tuba altius carmen intonuit, cum heroicas virtutes, atque arma inuicta iisdem perpetuis versibus grauißime est persecutus. Sed de poëtis hactenus, iámque ad institutum nostrum redeamus. Hi sunt igitur scriptores, qui suo quisque genere maxime probẽtur, quósque ipsi ex bonorum omnium sententia sequendos esse statuimus. qua vero id ratione fieri debeat, deinceps altero, & tertio libro planißime (quemadmodum arbitror) demonstrabitur.

BARTHOLOMAEI RICCII DE IMITATIONE, AD Alfonſum Ateſtium, ſuum in literis alumnum, Herculis Ferrariæ Principis filium.

LIBER SECVNDVS.

ROPERANTI *mihi, Alfonſe Princeps, ea, quæ ſcribere inſtituerã de imitatione, hoc ſecundo libro abſolutius explicare, in mentem venit vereri, ne mea hæc omnis opera fruſtra ſumeretur, néve cultius dicẽdi genus ante, quàm ad ſuum ſummum perueniret, aut meo, aut quouis etiam maiore ſtudio contineri poſſet, quin retro præceps collaberetur. nam cum paucos admodum viderem, qui illi ſtuderent, multos autem qui obſiſterent acerrime, ac non parum etiam aſcenſus ad eius perfectionem reſtare perſpicerem, facile in hanc ſuſpicionem adducebar, vt magnopere vererer, ne magis inde, vbi nunc ſita eſt, eloquentia, iterum ad imum deiiceretur, quàm quod reliquum erat aſcenſus, ſuperaret omnino. cuius quidem mei iuſtiſsimi metus rationem omnem vt planius explicem, paulo*

mihi altius est repetendum. Eloquentia igitur, quemadmodum memoriæ proditum est, cum primum est nata, de rerũ omnium more paulatim, ac longißimo temporis spatio ad suum summum peruenit. nam à regibus (de latina enim nunc agimus eloquentia) ad Ciceronis ætatem, in quo vno sanè constitit, ac quicquid habuit & decoris, & vis, id omne in illo explicauit, septingenti plus minus, intercedunt anni. si quidem tantæ difficultatis est, ad perfectionem vnum quodque suam peruenire. floruit illa quidem L. Craßi, & M. Antonij oratorum ætate, sed in vno Cicerone maturitatem suam consecuta, eam postea tam diu retinuit, quoad diuina illa diui hominis vox per summũ flagitium erepta, atque interclusa est. vno vero Cicerone de medio iniquißime sublato, vsq; eo de dignitate sua paulatim est deiecta, vt primum barbariem omnem in se recipere, deinde quasi hoc parum esset, in alienam linguam tota commigrare coacta sit. in quorũ altero quàm diu consederit, nihil attinet dicere, cum eo nouo sermone vulgo omnis adhuc vtatur Italia, &, vt video, perpetuo sit vsura. in altero vero multa quidem consenuit, atq; contabuit secula, si quidem ab Augusti interitu (vt quanto possum eam longius reuocem) paulatim obscurari cœpta, non multos post an-

nos in eam, quam paulo supra dicebam, barbarorum colluuiem demersa est. quo quidem eius miserrimo ac calamitosissimo tempore ea pessime conscripta sunt volumina, quæ vt malæ herbæ, quæ lætissimis frugibus innascuntur, densissimas bonis illius felicissimi seculi auctoribus tenebras offuderunt. Ex quibus tamen, quādo Dÿ voluerunt, sensim caput efferre cœpit. tandem enim aliquando, atque adeo post multa secula Laurentius extitit Valla, qui sic de illa est meritus, vt qui quàm optime, longe vero eo quoque melius quòd totam oppressam, atque sepultam offenderat. Post hunc Paulus Cortesius (etsi longo fortasse post interuallo) huic quoque prasto affuisse videtur. quid ille tamen profecerit, non satis constat. Certe cum Politiani æqualis esset, aduersus eum, ac reliquos eius ætatis eruditissimos viros, sed parum disertos, eloquentiæ dignitatem per imitationem esse restituendam, fortiter contendit. extat eius epistola ad eum ipsum Angelum Politianum in hanc sentētiam cum valde erudite, tum etiam pereleganter conscripta. His autē Adrianus accessit, qui postea (vt nostri loquuntur) Cardinalis fuit, qui & ipse eloquentiæ lumina, & insignia quædam, quibus distincta maxime illustris fieret oratio, satis apte demonstrauit.

Hunc autem ipsi (si tamen hoc parum de me ipso per meam modestiam mihi licet agere) secuti sumus, qui apparatu nostro, vt aliquid huic facultati consuleremus, magnopere contendimus. vtrum autem id simus assecuti, aliorum iudicio relictum volumus. Ab altero apparatus nostri anno Marius Nizolius exiuit in medium, qui & ipse facultati isti certe plurimum profuit. Postremo etiam meus Zanchius, qui vniuersas latinas voces satis paruo volumine cõplecti est ausus, cum neq; tamen multi præterea alij interim defuerint, iiq; eruditissimi, atq; ornatissimi viri, qui qua id ratione potuerunt nõ parum opis in hanc dicendi facultatẽ studiose cõtulerũt. Ex quibus ex iis, qui proximi decessere, quatuor mihi in primis occurrunt, nulla vnquam singuli satis laude commendandi, Andreas Nauagerius, Petrus Alcionius, Christophorus Longolius, Iulius Camillus. Sed Nauagerius eo iudicio vir fuit, vt nulla in re, quam ipse scripsisset, quanquam in ea cæteris omnibus facile satisfecisset, sibi quicquam satisfaceret. quare etiam eueniebat, vt non ita crebro ad scribendum accederet, quin etiam, quod moriens secum habuit in Gallia, vbi patriæ suæ legatus decessit, paucis horis antequam moreretur, ante oculos suos comburi iussisse fertur. hic autem quicquid habuit,

buit, quod quidem plurimum fuit, id totum habuit à natura, in quo si vel mediocre studium adhibuisset, nulli dubium est, quin reliquos omnibus scribendi virtutibus facile superasset, certe, quod perrarum est, in eo viro non defuit, vt in vtraque scribendi ratione æque egregie excelluerit. Alcionij autem dictio sic ea quidem composite, atq; naturaliter fluebat, vt cum maxime Ciceroniana esset, ea tamen ab eo sumpta esse, nulli sentiretur. non enim eam scriptionem consectatus est, qua locutionem integram, atque adeo periodos ipsas in suam orationē quasi de industria transferret. sed neque ipse scripsit multum, aut non is est semper, qui de exilio agit. Christophorus Longolius & breui satis multa scripsit, & quod ad locutionem attinet, eam viam secutus est, qua quicquid ei dicendum accideret, id quasi ex Ciceronis ore dixisse, ac eiꝰ lingua, vt sua, vsus esse videretur. quod genus dicendi etiā tum, cū moritur (moritur enim adolescēs) sic probauit, vt nulli dubiū sit, quin si ad iustos annos vitā perduxisset, in dicēdo facile omniū princeps extitisset. Iulius autem Camillus cum & ipse minime inepte scriberet, aliam tamen rationem à scribendo, qua facultatem hanc maxime subleuaret, sibi adinuenit, nam cum præter latinam dictionem, & ad abstrusiora

intelligendum, & ad rem inter se quasi per sua capita optime constituendam mire natura factus esset, in id omne studium suum contulerat, vt ad facillimum omnium vsum omnem de eloquentia rationem suo ordine descriptam constitueret. inde regium illud theatrum exiuit, tametsi nondum ad eam rationem descriptum, quam in animo conceptam habebat. ea autem erat, vt quaerenti primum quid de quaque re copiose diceret, locos ei vberrimos offerret, deinde quo id ordine, atque dispositione tractaret, facile demonstraret. Qui vero ea omnia egregie ad Ciceronis rationem dicerentur, tertio in loco copiosissime subministraret. Sed ab hoc tanto, támque nobili studio multi primum casus iniquissime eum auerterunt, deinde sacrarum literarum desiderium hominem inuasit, postremo mors ipsa totum nobis eripuit, nam cum ego hanc partem agerē, is Mediolani apud Dominicū Saulium repentino moritur, vehementi (vt creditur) apoplisia suffocatus. Sed iam redeo ad eos, qui nobiscum adhuc feliciter agunt, quorum ope, & studio eloquendi ratio, & facultas maxime viget, ac floret. Ex quorum numero ij mihi occurrunt, quos summe probē, tres, qui cumulate scribendo quotidie de eloquentia optime merentur, Iacobus Sadoletus, Petrus Bēbus, Pola Britanus,

Cardinales. Qui autem & dicēdo, & docēdo duplicē hāc laudē assequūtur, Ioānes Baptista Egnatius, Pierius Valerianus, Rom. Amaseus, Laz. Bonamicus, Petrus Victorius, Barthol. Lathomius, Ioannes Strumius, de quibus omnib⁹ omni virtute præditis viris nihil est, quod à me expectes amplius, quàm quod aut eorum scripta, aut ex publico loco viua vox probe de se omnibus testatum relinquit. Cum non desint tamen neque viri complures alij, neque etiam optima spe adolescentes, qui in ea sustinenda, & fortasse ad suum summum etiam extollenda optimam operam nauare poßint. in quibus Bernardus Nauagerius summa vir eloquentia, id quod etiam ex ea oratione, qua splendidißime Andream Gritum Principem Venetiarum in funere publico laudauit, facile perspici potuit, Benedictus Rhambertus & ipse hoc genere mirifice excellens, Bernardinus Maseus non tam patria, quàm etiam dictione vere Romanus, Daniel familia Barbarus, lingua, atque oratione planè latinus, Pompilius Amaseus Romuli F. qui dicendo parentem optime refert. Grisosthomus Zanchius, Duo M. Antonij, & Flamminius, & Maioragius, in Aristotelis paraphrasis vterque latine, atque perleganter conscribendis. Ex quo-

rum alterius iampridem extat in diuinæ philoſophiæ duodecimum, alterius mox in quatuor de cœlo libros fuſior atque dilucidior edetur explicatio. meus item Manutius, Aldo patri diligentia & induſtria comparandus, ingenio & virtute anteponendus. Iulius Scaliger, Ioan. Omphalius, Ioach. Perionius, qui primus omnium recte ex græcis conuertere didicit, an docuit magis? non omnium minimam præſtare poterunt operam. Ex iis autem, qui adoleſcentes, ac ætate penè pueri, atque infantes ſunt, dicendi autem elegantia penè natu grandiores, Maſeus frater, Gibertus Corregius, Quercenſis, M. Fannianus, Mutius Calinius, Syl. Scaliger Iulij mei familiariſſimi filius, túque adeo in primis, Alfonſe Princeps: qui omnes adoleſcentes non ſolum in optima ſpe veſtrorum ſtudiorum, ſed etiam in ſumma doctiſſimorum hominũ admiratione poſiti eſtis. Sed ne ſingulos recenſeam, qui aliquid, atque adeo plurimũ dicendo valent: cum item ſciam Corradum Regij lepidi, Lucæ AEternum, Ferrariæ Guarinum, & Giraldum, Vincentiæ meum Griſolum optime docere, Benedictum autem Accoltium, Franciſcum Gonzagam, Alexandrum Farneſium Cardinales & ſcribere, & loqui peræquè ſplendide, neque Herculem patrem tuum minime infantem eſſe, me

prorſus fugiat, vel ex eo tempore, cum admodum adoleſcens ſic apud Pon. Adrianum cauſam ſuam perorauit, vt illi orationi magnopere omnes acclamarint, Pontifex autem cauſam integram facile adiudicarit, Franciſcum denique Oliuam minime ignorem in hac dicendi ratione omnium ſplendidiſsime verſari, atque tanta huius integritatis reuerentia contineri, vt in eum etiam, ſi quem vel inter loquendum minus latino interdum verbo ſenſerit vſum acerbius inuehatur, ne inquam omnes, qui hanc dicendi facultatem colunt maxime, nominatim appellem: ex omnibus gentibus atque in primis ex vniuerſa Italia huic numero maior quoque numerus adiungatur, per me quidem licet. felicius ſit, quàm ego audio, hoc politioris latini ſermonis ſtudium, & amor, Roma, Neapoli, Bononia, Mutina, Mediolano, Verona, Patauio, Venetiis. Ex vniuerſa denique Ethruria quantum poteſt & ſplendoris, & elegantiæ accedat. tot tamen, ac tanta ſunt, quæ huic grauiſsime aduerſantur, quæq; quaſi obſeſſam infenſiſsime oppugnant, vt hi fortaſſe ad eam gloriam, qua nunc maxime floret, quoad nobiſcum agant, feliciter conſeruandam ſatis eſſe poſsint. vbi vero deceſſerint (qui quotidie meliores auferuntur) quæ ſpes reliqua eſt, qua

totam paulo post prorsus non timeam interituram? nam qui posteris facultas hæc deinceps propagari posit, duæ viæ sunt omnino, scribendi vna, docendi altera, quorum neutrum à nostris satis abunde præstari nimis certo scitur. nam qui docere optime sciunt, qui multis partibus longe plures sunt, quàm quos paulo supra commemoraui, aut eius studij laborem summum, aut indignitatem non minimam diutius ferre non possunt, præsertim tam eis exili mercede proposita, atque ea ipsa suo sæpius tempore minime dissoluta, interdum etiam improbißime abnegata. Quid? quod ex iis, qui docent interdum etiam stultorum ciuium improbitate, qui auctorum eorum interpretationem ab eis postulant, qui peßime de latino sermone sunt meriti potius, quàm id in hanc admittant, ludos deserunt, sese in otium referunt, à publico munere abstinent. Qui vero in scribendo pari possent ratione versari, neque ij sua quoque difficultate quam ob rem id officij minime præstent carere videntur, nam cum ad illud otium multa sint necessaria, neque illi tamen ex suis scriptis vllam vtilitatem percipiant, aut à scribendo prorsus cessant, aut parũ omnino scribunt, eaq; interdum secũ interire sinunt. sed cũ his paulo liberius etiam agatur, res eis vndique abunde

sit: scribant inquam isti, & commode etiam scribant, innumerabilia conficiant volumina, gloriam suam adament, quantum tamen scriptio valeat ad hanc, quam quærimus summæ eloquentiæ opem ferendam, iam pridem cognitum est, cum Ciceronis ipsius diuina illa tot scripta multa secula iacuerint contemptissima, idque in ea ciuitate, in qua & nata, & alta, & diu feliciter dominata esset eloquentia. Illud adde, quòd si qui adolescentes hisce humanioribus studiis maxime delectentur, ac breui in iis plurimum sint progressuri, copiásque nostras maxime cum scribendo, tum etiam docendo sint adaucturi, continuo eorum parentes rei augendæ, quàm orationis expoliendæ multo auidiores, eos ad alias facultates, & à paleis (vt ipsi dicunt) ad grana compellunt colligenda. in quo ipso quantum de viribus nostris detrahi, tantum aduersariorum adaugeri sentimus. Iam vero, quàm mihi ab aduersariis sperandum sit, cum à nostris ipsis non vno laboremus modo, facile est cuique videre. à quibus sine vllo dubio cum longe plura, tum etiam studiosiora, quàm nostra, sunt omnia. nam vt à philosophis exordiar. qui aut suo marte, atque ingenio de philosophia loquuntur, aut scribunt, aut qui veterum græcorum scripta latina se facere

arbitrantur, cum in ſuam linguam ea conuertunt, horum primum infinitus eſt numerus. aßidue deinde & ſcribunt, & docent, quàm autem vtrunque & ſpurce, & contaminate, difficile eſt dictu. His coniuncti ſunt medici, qui & ipſi bene ſunt multi, & in opere admodum aßidui aut in pharmacis ſuis conſcribendis, aut in diſceptando vtra ſalubrior medicina adhibeatur grauiſsime ægrotanti, in quo aliquando peſtilentiori oratione vtuntur, quàm morbus ipſe eſt, cuius curationi ipſi ſunt adhibiti. Iuris vero conſultos quis audeat numerare? ſola hæc quidem facultas vna cæteras alias artes ſimul coniunctas, cum hominum, tum voluminum ipſorum numero facile ſuperat. at hi quoque, quorum leges tam elegantiſsime ſunt conſcriptæ, quàm etiam æquiſsime ſunt perlatæ, non modo impuriſſime & loquuntur, & ſcribunt, ſed legum etiam ſplendidiſsimis luminibus ſuapte barbaria tantum officiunt, vt non ſolum non intelligantur, ſed iam penè legi ſint deſitæ. quantum autem iſti, aut etiam quanti doceant, frequentes eorum ſcholæ facile indicant. certe iſtis multis partibus, quàm noſtris maiora ſemper propoſita ſunt præmia. Age vero illis, qui teſtamenta, qui pacta, qui conuenta ſtipulantur, quæ barbariæ colluuies paſsim

fora omnia possidet, atque occupat, quæ infantia non eloquentior? quæ proluuies non mundior? quæ autem fœdior, quæ absurdior, quæ tetrior fex? qui etiam (si diis placet) de industria verbũ nullum recte proferre conantur. Quæ quidẽ pestis circunforanea aut vno omnis ciuitatis cõsensu in vltimas insulas asportãda, aut in culeũ cõsuẽda, aut æneo tauro leniter cõburenda esset, vt quãdo recte loqui contẽpserit, planè mugire perdisceret. Nam quòd nostri artem suam, vt cæteri faciunt, minime profiteantur, magno id quidem fit cum eloquentiæ detrimento. sed multo id grauius tamen est, multóque letalius, quod ab iis, qui docent, huic infligitur vulnus. nam cum ciuitates magistris carere non possint, eos ex eorum numero ludis suis illæ præficiunt, qui id plerunque pessime faciunt, quorum qui sint auctores, quos in scholis fœdissime interpretentur, aut quam viam in docendo ineptissime sequantur, pudet proferre, ex quo tanta eloquentiæ calamitas iniicitur, tantus morbus, tantum, támque præsens venenũ in totum eius corpus diffunditur, vt sexcenti Cicerones eam incolumem conseruare non possent. Quæ quidem publica pestis vsque eo iampridem emanat, vt priuatas etiam ædes sua contagione fœde coinquinet, atque pestilenter inficiat. quis e-

nim hodie apud primarios ciues eorum liberos docet, nisi qui aut leguleius, aut medicus futurus sit? quibus quid tandem cum bonis literis, atque cum eloquentia esse poßit, ipsi, quorum res agitur, viderint primarij ciues. Equidem qui operam dat, vt cytharœdus fiat, quomodo rethoricam alios docere poßit, non satis video. Quantum autem ab Italica lingua (vt de nostris tantum agam) damni, ac calamitatis iam pridem huic inuectum sit, atque adeo in dies inuehatur magis, difficile est dictu. Siquidem & in nobilißimis ciuitatibus iam publicæ academiæ celebrantur, quæ ad Italici sermonis rationem omnes disciplinas traducere conantur, & ex omni ordine multi reperiantur, qui, quæ latina sunt, in suam linguam conuertere non cessent, eóque iam ventum sit, vt multa Ciceronis volumina confecerint. ex quo vno tanto, támque nefario scelere non solum eloquentiæ, sed latinæ rei literariæ vniuersæ crudele exitium afferri videtur. non enim iam pridem multi desunt (vt illud istis etiam condonem, quòd sua ista conuertendi ratione optimos auctores misere dilacerent, ac infeliciter discerpant) qui cum ignorantiam suam sic excusent, tum etiam laborem hunc fugiant.

Quid mihi iam tantum studij, & laboris ponendum est in latina lingua perdiscenda, cũ iam in mea habeã multa, ac breui cætera sim habitura, quæ latina sunt, omnia? Postremo huc accedit, quòd longe id amplius est, quod ei restat ad suum summum ascendendum, quàm quod adhuc confecit ascensus, in quo vno superando longe etiam fortioribus, quibus eò valide tollatur, opus est humeris, quibus quàm pessime imparata sit, iam omnes videmus. Quæ cum ita sint, vt ab hac nostra omnia exigua, debilia, caduca, contra ab eius aduersariis maxima, vehementissime perduratura, ac postremo rem in summa etiam difficultate propria versari videam, nihil cuiquam mirum videri debebit, si ego id magis veritus sum, ne hæc rursum ad imum reuoluta celerius relaberetur, quàm vt ad suum summum perueniret, sperarem omnino. Quem meum tamen tantum, támque iustum metum, magis mihi ad huic recte prospiciendũ, quàm ad prorsus de ea desperandũ susceptũ esse volo. Quare eos omnes, qui opem huic afferre possunt, eã ne negent rogo, atque oro, longe copiosius scribant. doceant quoquomodo possunt, studiosius. viã aliis fideliter commonstrent, eos etiam non ad paruum itineris spatium comitentur, quasi de suo lumine omnibus cupientibus lumẽ accẽdãt.

Conſpirent, qui boni ſunt vbiq; dicendo, in huius ſanctiſſimæ reginæ Rēpublicā conſeruādā, atq; tuendā, omnem operā, curam, diligentiam in hac vna augenda, atque latius propaganda ponant, atque defigant. Equidem (quantum in me erit) ſi modo aliquid in me eſt, curabo, ne id hæc à me vlla ex parte deſideret, nam & ſcribendi, & docendi, quàm diu vel mihi licebit, officio perfungar, nunc autem, quod exorſus ſum, de imitatione ſcribere pergam, vt prorſus abſoluam. Cum igitur tria ſint, quæ vniuerſam eloquentiam conſtituant, inuentio, diſpoſitio, locutio, totidem etiam in rebus imitationem verſari, neceſſe eſt. Primum enim ad optimi alterius rationem inueniendum eſt, deinde quicquid inueneris, recte, atq; ordine conſtituendum, poſtremo, vt eloquaris, accurate laborandum, nam ſiue inuenias quid, ſiue id inuentum conſtituas, ſiue poſtremo eloquaris, certam in omnibus viam vt habeas, ad cuius rationem ea omnia peragas, in primis erit tibi diligenter prouidendum. quod quemadmodum in omnibus faciendum ſit, hoc ſecundo, & toto tertio libro abunde explicabitur. Sed quoniam res omnes aut eædem ſunt omnino, aut ſimiles, aut contrariæ, continuo quæ eædem ſunt prorſus, neque inter ſe quicquam diſcrepant, nihil

ab imitatione adiuuari posse videntur, nam rē prorsus eandem agere, quam alius agat, semper erit idem agere, nunquam imitari, vt qui libros (quemadmodum dicunt) imprimit, qui quidem in suis formis componendis facile habere poterit, ad cuius imaginem, atque adeo imagines eas componat, sed cum vnam (quod aiunt) torculari in folium semel expresserit, ac perget infinitas exprimere, in nulla earum vlla erit imitatio, eædem semper erunt, à prima nihil vltima discrepabit. si quis item ita ridicule insaniat, vt Daphnis mortem defleat iisdem versibus, quibus Maro, nec literam vllam commutet, & dicat se Maronem imitatum esse, quis hunc continuo centum non coniiciat Anticiras? at mutet, addat, detrahat, iam tum sui aliquid habere poterit. verum si quid simile, aut contrarium transferat, tum prorsus imitatoris nomen assequetur. Nam cum omnis res aut simplex, aut multiplex sit, in multiplici tantum imitatio dari videtur, vt in inueniendo, constituendo, loquendo, quoniam non vno modo inuenimus, constituimus, eloquimur, in simplici autem nō ita, nam quæ simplex sit res, potest illa quidem aliunde ad se conficiendam imitationem sumere, à se autem ipsa, si iterum agatur, nullam. vna tantum latina sit lingua, eáque (vt

rectius illi ominer) optima. qui ea lingua loquatur, quia sola sit, in ea nullam habebit imitationem, sed tantum latine loqui dicetur. at sit (vt est) multorum generum, sit grauis sit tenuis, sit, quæ horum inter vtrunque posita est, mediocris, volubiliter fluat, interpunctis atque interspirationibus distinguatur, pura sit, atque lenis: contra etiam dura, seuera, & si quæ alia sunt genera: cui horum se quis addixerit, recte imitator dicetur, quoniam illud probarit, cætera contempserit. Sed quoniam crebro nobis accidet, vt quæ dicta sint prius, eadem sæpius dicenda occurrant, qua id ratione recte fieri possit, locus postulat vt pluribus explicemus. tametsi cum de locutione agetur, multa etiam restant dicenda. Qui igitur in eo argumento versabitur in scribẽdo, quod ante tũ quispiã alius occuparit, ac suũ sibi vsu vẽdicarit, aut id aliena, aut ea ipsa, qua is id persequitur lingua, erit ei faciẽdũ. si in aliena id faciat, aliquo modo faciliorẽ, ac magis tutam scriptionem suam habebit omnino: nam si quid ex eo in suum ipse vsum, ac commodum paulo liberius transtulerit, non continuo omnium accusatio, neque reprehensio ei subeunda erit, quando legenti altera fortasse lingua minime nota esse poterit, deinde vero, quòd iam pridem bonorum more, atque consuetudine id videtur sine vlla offensionis cul-

pa fieri posse. quemadmodum cum græcis
Plautum, & Terentium fecisse constat, qui
in suas latinas fabulas ex græcis fabulis locos
integros transferre non dubitarunt, quin eo-
rum etiam alter ex duabus græcis vnā suam
latinam aliquando sibi effecit integram. Cla-
met ille vsque licet furem, non poëtam fabu-
lā dedisse, hocq; magis esse contaminare, quàm
scribere fabulas, insimulet, longe semper equi-
dem Lelij, & Scipionis iudicium, quàm vete-
ris poëtæ obtrectationem fecerim pluris. at Ma-
ro nimis frequens in Homero est, nimísque
apertus, qui partes ad verbum penè innume-
rabiles in suam Aeneidem transferre non du-
bitauit, vt in Aeneæ tempestate, quam to-
tam ab eo surripuisse criminantur. neque item
Cicero non ex omni Græcia, quicquid ei li-
buit, minus in sua scripta compilauit: re-
ctè sanè vterque, & prudenter. sed multo etiā
plura sumpserit Maro (neque enim illum vn-
quam surripuisse fatebimur) tam id apte, tam
cum re sua, tam cum natura facit, vt potius ex
eodem fonte, vnde etiam Homerus, quàm ab il-
lo græco exhausisse dicēdus sit. ac quod ad tēpe-
statē attinet, mihi noster in ea optime & fingē-
da & describēda, nō solū nihil ab Homero sū-
psisse, sed eum etiā lōge superasse videtur. Quid
enim quæso horridi habet Vlixes, cū naufragus

ad litus natās eiicitur? nam cætera sunt, vt in tempestate, placidissima, at noster in ipsius etiam tempestatis apparatu legenti terrorem incutit, in re autem ipsa (Dij boni) quid horridius? quid miserabilius ab eo carmine, Talia iactanti stridens aquilone procella, vsque eò, cū Neptunus mare totū cieri sensit, aut scribi, aut fingi potest? nisi isti naturā ipsam quasi Alexādrum imitantem sibi effingant, qui vti se à solo Apelle, sic hæc ab Homero tātum, quicquid mirum ediderit, depingi patiatur. hoc item modo de Cicerone est dicendum, qui quod à græcis sumpsit, non tam id ad latinam orationē locupletandā, quàm etiam ad id ipsum, quàm græci ipsi. splendidius ornandum, sumpsisse cōstat. Quorum ego & iudicij, & doctrina facile principum virorum sententia tantum abest, vt de hac mea quicquam decedam, vt in ea magis confirmer, atque constituar validius. Neque hoc, quod ex aliena lingua sumi potest etiam cum dignitate, bonorum testimonio comprobauimus, id tantum de particulis quibusdam quasi decerptis, sed totum etiam rei quantum est argumentum vel vnius, vel multorum id sit auctorum, in nostram orationem transferri posse, bonorum item exemplo cōstanter asseueramus. Plato dialogum de amicitia scriptum reliquit, latina oratione eam

quoque partem, integram Ciceroni placuit illustrare. in quo studio quid vitij contraxerit, ne græci ipsi vnquam dixerint. Aristoteles, Panetius, de officiis cumulatißime scripserunt. tantum abest, vt horum auctoritate Cicero quicquam ab iis ipsis scribendis officiis deterritus sit, vt nihil illis scripserit splendidius, nihil effecerit absolutius. Quæ tamen scribendi facultas vniuersa duas in primis cautiones habere videtur, ne prorsus in ea quisquam furti nobiscum agere poßit. vna, si quicquid ad aliorum æmulationem tractandum sumpserimus, id inuentione locupletius efficiemus: altera, si nostro id instituto, atque ordine prosequemur meliore. Theocritus Pharmaceutriam, hoc est, excantationem amatoriam scripsit, idem Maroni aliquando efficere vsus venit. in quo argumento noster longe melius versatus est. nam quod ad inuentionem attinet, sæpius inania, ac puerilia Theocritus garrit. Maro autem non nisi quod se maxime deceat, agit. pari autem ratione, fit in ordine, in quo noster magis appositus esse non posset, cũ græcus inconstanter agere videatur. Quin illa quoque, si quæ ex eo Maro mutuatus est, ita is commode facit, itáque apposite suis adiunxit, vt ea potius in suum locum restituta, atque repetita, quàm à quoquam

ablata, atque accepta esse videri possint. Si vero in eadem lingua sit idem argumentum, & materia pluribus explicanda, id quidem nõ parum erit adiumẽti, si alius versibus, alius ea oratione, qua vulgo loquimur, solutiore, illud dicendo exornet, modo dictionis genus ea facultas recipiat, atque in se admittat, quemadmodum cum Catone, ac Varrone Virgiliũ in re rustica fecisse manifesto apparet. nam qui historiam versibus scribat perpetuis, non satis commode, atque ex vsu facere videatur, sicut etiam neque adhuc, qui eam dialogo persequatur, quisquam est inuentus. huic autem integrum arbitror futurum, vtrum quam ipse sibi commode constituerit, an eam, in qua non inepte versatus sit alius, viam persequi malit, modo latine, modo ornate, modo splendide quantum rei dignitati conueniet, rem explicet, atque eloquatur. etsi propria magis omnino tuta videtur ad furti suspicionem omnem deuitandam. Verum si paria sint omnia, res eadem, lingua, & orationis genus non dissimile, continuo aut cum iis scriptoribus nobis res erit, qui in ea non omnia viderint, qui in constituendo parum egerint apte, qui denique nullo pronunciarint ornatu, aut qui hæc omnia egregie præstiterint, ac nihil omiserint, quod cuiquam desi-

derari poſsit. cum ſuperioribus longe nobis erit facilior quaſi cõcertatio, relinquetur enim ſemper pars nõ exigua, in qua aut inueniẽdo locupletiorẽ, aut inſtituendo cõpoſitiorẽ, aut dicendo magis illuſtrẽ orationẽ noſtrã comprobemus. vt ſi quis pictor, queadmodũ apud Herculẽ patrẽ tuum factum vides, gigantum bellum aduerſus deos penicillo rudi, atque impolito informet, quod poſtea doctior manus excipiat, atque addendo, componendo, colorando longe admirabilius, magisq; conſpicuum effingat, atque exprimat. in quo vno efficiendo, qui doctiorem manum adhibebit, plurimum in eo adiumenti ſibi relictum eſſe ſentiet, quòd, quem facile ſuperet, propoſitum habebit aduerſarium. Romulum Amaſeum, quem virum iam ſæpius honoris cauſa nomino, cum Bononiæ eius auditor eſſem, in hoc genere ſtudij ſum admiratus, nam quoties inter explicandum (ita vt fit) hiſtoriæ pars aliqua in præſentem partem incidiſſet exponenda, etſi in omnibus ille ſui quidem ſemper erat ſimillimus, verum ſi eam tamen ex aliquo ſcriptore minus eleganti, atque impolito, ac parum etiam compoſito ſumptam habuiſſet, quãtum eã cum apte inſtituendo, tum omni elegantiæ ſplẽdore dicendo illuſtraret, atque componeret, dici nõ poteſt. Sin autẽ prudẽtiſsimus ſcriptor, qui-

que aptissime constituat, aque spendide eloquatur, locum nostrum prius occuparit, eumq; ita totum communiuerit, itáque suum effecerit, vt nullus accessus, nulla ad eum accedendum pateat via, neque ad eum iure æquo repetendum actio vlla nobis relicta sit, res ea quidem primo aspectu duram, atque difficilem videbitur habere tractationem, sed non eius tamen erit negocij, vt ego, & posteri mecum omnes quicquam deterreamur, quo minus de ea, quoties vsus veniat, vel commodissime verba facere possimus. at si Cicero virum fortem laudarit, ac omnes eius laudes (vt cætera omnia) & inueniendo argute, & instituendo composite, & dicendo luminose expresserit, atque illustrarit, si acciderit vt tibi idem faciendum sit, non continuo hærebis? non quid prius, quid posterius dicas, aut quomodo id dicas, dubitabis? non etiam atque etiam vereberis, ne ad eum, tanquam ad scopulum aliquem, dictionem tuam illidas? Rem equidem si negem summam difficultatem habere, ac in perangusto videri versari loco, imprudens sim, nisi etiam impudens. multum est enim atque adeo plurimum, si quis sciens fructuum, prius in pomarium veniat, ac ei libera facultas data sit, vt inde vnum quodque, quod ei bellissimum videatur, ad mensam suam cohonestandã de-

ligat, atque decerpat. ſed cum res tamen rectius conſideratur, minime ſe talem interius probat, qualis extrinſecus apparet omnino. ſiquidem tanta vis honeſti, tantáque rerum omnium copia eſt, tam multiplex conſtituendi ratio, tam eloquendi varia, atque ampla facultas, vt ſemper aliquid, atque adeo multum relinquatur, quo ſumma cũ dignitate aut inueniendo, aut inſtituendo, aut dicendo pro noſtro vti libere poſſimus. nam quod ad rem inueniendam pertinet, qui quæſo tam à recta mente aberrabit, vt quæ cuiuſque rei dicenda ſint, omnia excogitare, omnia videre ſe poſſe confidit? non multa, atque etiam interdum nõ peſſima ſe ſuſpicetur omiſiſſe? Equidem antequam hæc hominum noua inuenta ſcirentur, tormenta (vt ita dicam) militaria nauigandi certa illa in omni tempeſtate locorum ſcientia, librorum deſcribendorum ars vberrima, auium ex auibus & natura, & artificio inimicis regiæ venationes, vitrei quaſi oculi, temporum per horas ad ſonitum certiſſima dimenſio, ex ephippiis certus pedum appenſus locus, & cætera eius generis propè innumerabilia, à recentioribus hominibus cum ad ſũmam hominum voluptatem, tum ad maximã vtilitatem excogitata, hæc inquam quàm diu in hominũ ignoratione latuere, vt multa,

in tenebris iacuere, vt vero in lucem hanc, atque in vsum humanum doctissimorum hominum studiis venere, ita vno omnium gentium consensu in cœlum tolluntur, vt cum antiquitate certare, nisi eam etiam superare posse videantur. Arcum vetustas ad longiorem, atque vehementiorem ictum excogitauit. recentiores id tormenti genus, quod balestram vulgo appellant, ad eum adiunxere. nostra autem ferè ætate horum omnium vehementissima, quæ sua item lingua vulgus varie scopetum, archibusum appellat, necnon reliqua eius generis grandiora tormenta, cum ad maximam in conflictu stragem edendam, tum ad vrbium ipsarum mœnia impotētius verberanda, ac demolienda sunt adinuenta. quorum item omnium primo vis ignea lentius sese agebat, ac antequam pillulam suo illo impulsu emitteret, quasi suo lumine, vt eam deuitaret, hosti commodius significabat, nūc autem eò processit id artificij, vt prius mortē sentias in latus, quàm ignis lumen vllum videas, vt rerum omnium ferè semper aliquid superesse possit, quod prudens addat inuentor. Ad hæc accedit, quòd non vna, atque eadem est omnium rerum inueniēdarum ratio, et modus. Cicero Milonem cædis reū fortissima oratione (si eā habuit integrā, quæ pro Milone legitur) defendit. at Brut⁹ idē

effecisse, sed alio idẽ effecisse modo dicitur, neq; fortasse imperite. Quid vero si Hortensius eam quoq; causam perorasset, num ei quasi ad alterius eorũ vtrius ingenium inueniẽdi ratio cõclusa, atq; circũscripta sequenda esset? vt nõ solum multa addi ad aliorũ inuẽta, verũ etiam alio illa ipsa modo inueniri, atq; excogitari facile possint. idẽ autem euenire in re ipsa cõstituenda neminem arbitror nõ videre, cuius rei Cicero nobis locupletissimus testis esse potest, qui artis præcepta multis modis tractauit, iisque omnibus quàm commodissime. Pari item ratione dicendum est de elocutione, de qua in tertio libro, qui totus de illius præceptis est cõscriptus, abunde à nobis dicetur. Ac profecto cum posteris longe iniquius actum esset, si natura primis hominibus omnia prodidisset, atque optima quæq; deprompsisset, nec quæ eius summa est prudentia, quicquid prouidet, quicquid homini studet, id omne in cõmunem, atq; æquam omnium vtilitatem prouidisset, atque comparasset. rerum deinde ordo, atq; cõstitutio nimis in angustum adduceretur. Eloquẽtia vero infans, & inops, atq; ab oratione pessime imparata esset, si vnũquodq; hominũ sensum, vnaquæque sententia, vno tantum ordine, atque vna tantum significatione, constitui, atque dici posset. Quoniam vero paulo ante

fructuũ inducta est similitudo, horum studiorum alia est, atque cæterarum rerum copia, atque vbertas. in illis enim quod semel decerpseris, non nisi ad annum plærumque idẽ sperare licebit: in his vero nostris studiis, vbertatem latissimam, atque perpetuam, ac semper æque fructibus iisdem arborem possidemus incuruescentem, ex qua quantum cuique satis sit, sua deligendi facultas permissa est. Ergo & actio in Verrem, & sententia in Antonium, tota denique Ciceronis multiplex tum suadendi ratio, tũ de moribus disputatio, tum ad familiares, atque amicos conscriptio (nam quid de arte fieri possit, ipse demonstrauit) perapte, neque indecore iterum, & sæpius tractari potuit? Quid hoc quæso inquam tam mirũ, si à veteribus, ac probatissimis auctoribus, aut in suis ipsis argumentis, aut aliena sequentibus, est assidue factitatum? atq; adeo à nostris quotidie fieri constantius videmus? num ne Salustius Catilinæ vitam ita planè, ita ornate in eius coniuratione perstrinxit, vt nihil in ea, neque ad hominis mores, neque ad orationis ornatum desiderari videatur? hanc tamen eandem Cicero cum Cœlium defendit, illo suo stilo persequi non dubitauit. res eadem est. Salustius autem quàm aptus scriptor fuerit, nulli obscurum est. Cicero vero in hac ita, quod

res maxime postulabat, parcus fuit, vt vitæ tamen nihil omiserit, ita ornatus, vt eius ingentem turpitudinem quasi dicendo illustrauerit. Lucretius absolutissimam pestilentiæ imaginem describit. non paruo beneficio deorum immortalium extat liber, legi potest. Ouidio, & Virgilio idem efficere postea placuit, quàm id vterque cum dignitate sit assecutus, in medio est, suum cuique iudiciũ sit. Manilius Andromedis ad marinum monstrum expositionem describit. idem, cum ad eius fabulam ventum est, efficit Ouidius. postremo omnium Pontanus hanc ipsam, cum de stellis agit, fabulam exequitur. doctissimorum hominum est iudicium, longe prioribus duobus Pontanum præstitisse. Sed quid ego alterius partem tantum confero? de stellis minime inepte egit idẽ Manilius, tantum abest, vt Pontanus eius scriptis ab eis pertractandis sit deterritus, vt iidẽ doctissimi viri facile iudicent, longe eo Pontanum stellas easdem dicendo splendidius illustrasse. Quasi vero qui ferrum quoque malleis exercent, non gladium, ensem, qui lignum dolant, non currus, non dolia, qui ex creta fingunt, non testas, vrceos, recte in multas, ac maxime diuersas formas fabricentur, atque architectentur. Vnum est hominis caput, vnus pes, vt reliquas corporis partes nunc omittam;

eius tegumentum, huius calceamẽtum iam in tot formas se conuertit, vt in plures Protheus se conuertere non posset. Postremo autem cui nam dubio esse potest, quin ego in hoc meo de imitatione studio idem possim efficere, quod Cicero in artis praeceptis effecit, vt alio itémque alio modo huius praecepta pertractem, ac meum etiam Lilium Giraldum inducam, qui Bartholomaeo Ferrino, Alberto Lolio, ac Herculi Bentiuolio, vt quotidie aliquid tale facere solet, explicet? aut denique Camillum etiam filium faciam, qui haec eadem praecepta à me parente suo breuiter perquirat? Sed iam satis, quemadmodum ego arbitror, & probatum est in re eadem tractãda, quam alij quoque prius tractassent, imitationẽ omnino dari nullam, & quid tum etiam faciendum sit, vt ab omni furti accusatione liberemur, commode demonstratum. Sequitur autem, vt imitationis ipsius praecepta aggrediamur. Continuo igitur, quãdo perpauci illi quidem sunt, qui in quaque facultate egregie excelluerint scriptores, qui non aliquid aut culpae, aut vitij contraxerint interdum, videndum erit, vt eius, quem imitabimur, virtutes consectemur. contra vero vitia, quorum facillima solet esse imitatio, perstudiose declinemus. neque enim si Salustio similiores esse volumus, id ma-

gis ex iis vocibus, quæ illum ipsum minus interdum probatum efficiunt scriptorẽ, quàm ex eius diuinæ breuitatis virtute vt consequamur, omnem operam dabimus. neque vero Hortensium in vna ceruiculæ iactatione magis, quàm in tota illa diuina agendi ratione referre studebimus, ne coquum illum imitari videamur, qui in cœna præstantissimi coqui ius tantum feruens imitatus est, cætera eius condimenta ne recordatus est quidem. in probatissimis igitur aucToribus, quando hos esse dixi, quos nobis ad imitandum propositos habere debeamus, quæ insignia, quæq; admodum rara, atque inepta erunt, ea probe dissimulabimus. quæ vero cum natura, atque vsu ipso quotidiano recte consenserint, atque decorum suum habebunt, ea quisque in suum vsum liberius conuertet, atque securius vsurpabit. Sed cum in simili, atque in contrario vniuersa hæc imitandi facultas (vt supra est demonstratum) versetur omnino, ac tria proposita sint, in quibus rerum omnium pertractandarum ratio contineatur, inuentio, dispositio, elocutio, iam separatim (etsi horũ ratio ita inter se cõnexa cõtinetur, vt alia sæpius ab alia vix separari possit) quin in harum quaque imitatori attendendum sit, videamus. Ea igitur inuentionis, quod ad

imitationem attinet, ratio est, vt ad aliorum imaginem aut similia, aut diuersa nobis adinueniamus. in similibus, vt multi in re pastoritia cum Virgilio musas suas exercuere, vt Marcus Aurelius Nemesianus, T. Calphurnius Siculus, Andreas Nauagerius, persplendide fecerunt. in diuersis, vt in græcis Theocritus, in nostris Iac. Sanazarius, qui vtrique ad pastoritiam auenam piscatoriam sibi excogitarunt. nam quod alij in pastoribus suis luserunt, id hi ad piscatores felicissime transtulerunt. quod meus item Hector Cocus in re aucupatoria perbelle olim facere instituerat. Zeusis cum Helenam Crotoniatis effingendam sumpsisset, multas ciuitatis formosissimas virgines contemplatus esse dicitur, ex quibus singulis quicquid ei absolutissimæ pulchritudinis visum est, in eam egregio transtulit penicillo. Tucianus id nunc si efficiat in aliqua Veneris imagine depingenda, is recte quidem Zeusim imitatus esse dicetur. multo vero rectius si Herculē picturus, totidem robustissimorum hominum corpora ad se adduci iusserit, atque ex iis omnibus quicquid ad eam virtutem pertineret, id omne sibi in suum Herculem delegisset. ita in equo, in tauro, in cæteris cuiusque generis animalibus depingendis, si egregios quosque ex quoque genere pictor sibi deligat

ad suum absolutissime exprimendum.

Sed redeo ad latinos imitatores, atq; etiā ad me ipsum (liceat enim mihi de me exemplum aliquando afferre) cum ego inquam essem adhuc adolescens, ac meis ciuibus de publico ludi magistro deliberandum accideret, eam ego mihi causam exercendi stili gratia (vt fit in scholis) sumpsi perorandam, hanc totam ad eius Ciceronis imaginem cōtuli, quam ipse secutus est, cum legem Maniliam luculentissima, ac prudentissima oratione suasit, vel persuasit potius. Iam vero natu grandior factus totam item eius ipsius Ciceronis alterius orationis imaginem in meam alteram conuerti. Nam cum Herculi patri tuo publico meorum ciuium nomine mihi gratulandum esset, quòd Neapoli à Cæsare & incolumis, & totius honestissimæ petitionis suæ compos rediisset, hanc ad eius imaginem integram, quam ipse Cicero pro M. Marcello ad Cæsarem habuit, totam mihi constitui, is enim in ea Cæsari gratias egit, quòd sibi, quòd propinquis, quòd patriæ, quòd senatui M. Marcellum restituisset, atque condonasset, qui cum id negotij paucorum admodum videret esse verborum, multa de Cæsaris ipsius laudibus, quæ cum re ipsa maxime coniuncta videri possent, percommode ad iustam orationem in medium induxit,

quam ego in gratulando totam rationem, quē-admodum arbitror, facile secutus sum, vt enim proposui, de quo mihi esset dicendum, perbelle ad ipsius Herculis facta quędā illustria quasi digressus sum, cui parti vt sensi planè me satisfecisse, ad propositum redij, gratulationem meam confeci, peroraui: somnium vero Io. Cornelij, quantum potui, ad Africani visum per quietem accommodaui. Proxime autem in proœmio de Principis consilio omnium meorum scriptorum, quæ apud me alicuius essent pretij, mentionem cum facerem, id ex Ciceronis imitatione feci, qui idem de suis in proœmio secundi libri de diuinatione effecit. Ac ne quæ ego omnia ad huius rationem scripserim, hoc loco ambitiose videar consectari, iam ea, quæ cum ex hoc ipso, tum ex cæteris optimis, omnes facile mutuari possunt, tum quæ multi (quoquo id fecerint modo) sunt imitati, pergam persequi. Verrem Cicero ad Iudices nouo, atque admirabili accusandi genere repetundarū damnat. Ex quo vniuerso iudicio multa sumi possunt, ad quorum imaginem similis causa rectißime conformetur, quemadmodum Venetiis olim vidisse me recordor. nam cum vir nobiliß. ciuem suum male remp. geßisse, atque socios expilasse ad iudices accusaret, vt singula ci..s crimina exposuerat, ac vehe-

menter insectatus erat, sub ea statim tabulas recitari iubebat, suis locupletiss. testibus unumquodque eius crimen ex ordine cõprobãs, quod quidem agendi absolutius institutum ex Cicerone in ipsum Verrẽ sumptum fuisse nemo nõ videt. Antonium in Senatu grauiss. ac perpetuis orationibus acerbissime idẽ exagitat Cicero. quis ex his locis, qui aliquã diligentiam adhibeat, multa in simili causa sibi non sentiat habere ad imitandum? In Vatiniũ testem omnia cõgessit hominis impurissimi crimina. In Pisonem inuehitur tanto animi impetu, tam acri, ac cõstanti accusatione, tã perpetua scelerum omnium criminatione, quanto nusquam alias acrius. Catilinã teterrimũ ciuem nõ prius insectandi finẽ facit, quàm eum ex vrbe eiecerit, hostem iudicarit. quæ singula pari ratione nõ pauca afferent, quæ sibi sumat prudens imitator. quid autem in Ligariana ironia illa? in Cluentiana Sassiæ impudicissimæ, ac sceleratissimæ fœminæ turpitudine? quid Deiotari? quid Celij? quid Murenæ defensione facilius ad imitandum? propè infinita sunt in eo genere reliqua, ex quibus in pari causa multa cuique suppeditabuntur ad eã cumulate, atq; splendide perorandam, quæ ego breuitatis causa singula non persequor. Certe ex senectutis defensione, aut ex amicitiæ lau-

datione, ſiquid cui par aut defendendum, aut laudandum accidat, magnam ſibi ſuppelle-ctilem conficere poterit. Auaritiam, luxuriam, cupiditatem, in Paradoxis deteſtatur ardentius, nuſquam in cætera vitia ſe tam facilem nobis præbuit ad imitandum. de contemnenda item morte, de dolore tolerando iſte ipſe feliciſſime ſcripſit. ſi cui de exilio pari ratione tolerando, de orbitate, de cæcitate, ac de cæteris eius generis malis vſus ſcribere veniat, vnde is aptiorem imaginem, quam ſequatur, habiturus ſit, non video. Epicurus in voluptate ſummum bonum ponit, Stoicus in ſola virtute acriter eſſe conuincit, horum vtriuſque rationem Cicero egregie, vt reliqua omnia, perſequitur. Huius equidem loci imaginem, ſi mihi vtra vita laudabilior ſit, an quæ in deliciis otioſe, ac nequiter, an quæ per ſumma rerum pericula cum virtute traducatur, diſputandũ accidat, facile mihi totam accommodabo. ad ſuos familiariter ſcribit, cum principibus viris ſumma etiã cum dignitate per literas agit, in iis autẽ ſolatur, cõmẽdat, hortatur, cõqueritur, expoſtulat, gratulatur, et reliqua id genus, quæ per literas effici ſolent vnꝰ omnia exequitur, ad quã ſcribendi rationem boni omnes ſuam quoque in ſcribendis epiſtolis formã conſtituunt. in quibus Chriſtophorus Longolius mihi maxime

probatur.

probatur. Praeclare autem agit de claris oratoribus, quo in libro cuique & laudi, & vitio, quod est visum, dare non dubitat. ea ratione tu de imperatoribus, si libeat, de iurisconsultis, de medicis, de caeteris eius generis facere poteris rectißime. Huius item duo libri sunt de Diuinatione diuinißime conscripti. ad horum rationem Sadoletus suae philosophiae defensionẽ optime instituisse videtur. hactenus de Cicerone, nũc de caeteris, qui digni sunt, quos imitemur. Petrus Bembus cum in sua historia tres haberet, quorum quemuis recte sequeretur, Caesari tamen maluit, quàm aut Liuio, aut Salustio similior videri, id quod ante eũ in eadem historia Nauagerium sensisse dicebamus, in qua idem posterior Nauagerius praestare egregie dicitur, & meus Bernardinus Mapheus in Pauli tertij Pontificis maximi commentariis quotidie splendidißime facit. In poëtis autem Lampridius, cum omnes in Odis Horatio similiores esse studerent, solus Pindarum, neque id fortasse ingrate, imitari est ausus. quàm autem Aonius Lucretium in suis versibus & numeris, & sententiis expresserit, facile omnibus est videre. tantum autem abest, vt Nauagerius hac imitandi virtute caruerit, vt caeteris etiam, qui rectius imitarentur, vnus omnium in epigrammate maiorum viam

ostenderit, nã qui ante eum veterum lusus in eo genere versuũ imitatus sit, aut etiã animaduerterit, extat nemo. cæteri cæteros, plerique etiam fatuos secuti sunt, vnus Nauagerius eã viam posteris ostendit, quã veteres optime instituerunt. Huius item est Damon, cuius magna pars ex Galli Virgiliani imagine cõficta est, reliqua ex eiusdem reliquis, vt est ei visum cõmodius, rectè, atque perelegãter cõscripta, Burghetti Catelli lepidißimi interitũ misere deflet, huius luctus imaginem ex Catulli passere mortuo totam est mutuatus: id autẽ quàm vere, quàm decenter effecerit, ex vtriusque versuum collatione facile cognosci poterit: sic enim inquit Catullus.

Lugete ò Veneres, cupidinésque,
Et quantum est hominum venustiorum.
Passer mortuus est meæ puellæ,
Quem plus illa oculis suis amabat,
Nam mellitus erat, suámque norat
Ipsam tam bene, quàm puella matrem,
Nec sese gremio illius mouebat,
Sed circunsiliens modo huc, modo illuc
Ad solam dominam pipibat vsque,
Qui nunc it per iter tenebricosum
Illuc, vnde negant redire quenquam.
At vobis male sit, malæ tenebræ
Orci, quæ omnia bella deuoratis,

Tam bellum mihi passerem abstulistis,
O factum male, ô misselle passer,
Tua nunc opera meæ puellæ
Flendo turgiduli rubent ocelli.

Nauagerius vero sic.

Borgetus lepidus Catellus ille
Cuius blanditias proteruiores,
Et lusus herus ipse tantum amabat
Quantum tale aliquid potest amari,
Nec mirum, dominum suum ipse norat,
Caram bima velut puella matrem,
Et nunc illius in sinu latebat,
Nunc blande aßiliebat huc, & illuc
Ludens, atque auido appetebat ore,
Erectis modo cruribus, bipésque
Mensæ astabat herili, heróque ab ipso
Latratu tenero cibum petebat,
Nunc raptus rapido, malóque fato
Ad manes abiit tenebricosos.
Miselle ô canis, ô miser catelle
Nigras paruulus vt timebis vmbras,
Vt sæpe dominum tuum requires,
Cui pro deliciis, iocísque longum
Heu desiderium tui relinquis.

Rei materia simillima est, quod quidē imitationis propriū esse dicebamus, siquidē ille passerem mortuum, hic Catellum, ille heram, hic

herum misere deflentem inducit, horum item lusus persimiles sunt, in saltu, morsu, pipatu, latratu, heri cognitione, sed cum omnia similia sint, tum etiam commiseratio minime est dissimilis. postremo pro fletu assiduo, quo puellæ suæ turgidulos rubere oculos Catullus querebatur, longum Catelli desiderium hero suo relictum esse reposuit Nauagerius, hic tamẽ quadam addit alia, quæ canis natura illi commode dabat, vt illa:

"Atque auido appetebat ore,
" Erectus modo cruribus, bipésque
" Mensæ astabat herili, heróque ab ipso
" Latratu tenero cibum petebat.
" Quod tamẽ aliqua ex parte ex primo itẽ Catulli epigrãmate perbelle sumptum videri potest. At Fracastorius sic hanc imitandi rationẽ in suo Syphilo obseruauit, vt ex multis Virgilij imaginibus totã penè tertiũ libri operis sui historiam perpetuo contexuerit, nam cum hic tandem Hispanæ Classis appulsum ad nouarũ gentiũ litus describeret, totam illã partem, quæ quidẽ bene longa est, ex diuersis Virgilij locis adũbrauit, nã, vt omittã fluminis ostiũ, quo classẽ appulit, vt amnis ripas arborũ amœnitate, atq; auium cãtu vario descriptas, nihil recenseã, Cererẽ, Liberúmq; in ripa expositum, viros telluris miro desiderio passim per herbã

strates, nouo solo, atque exoptato lætam, atque ex animo salutationem æque præterea, quæ omnia à Marone felicissime sumpta sunt, hæc inquam vt omittam (quoniam suapte rerum natura vtique facile occurrere possunt) ac illa, quæ sunt interioris imitationis, tantum commemorem, Maro Aeneam naui egredientē arcu, & sagittis armat, venatum in syluam ducit, præda septem ceruorum cohonestat. hanc imaginem sequens Fracastorius Iuuentutem Hispanam naui egressam describit in syluam eo genere armorum, quod vulgo scopetos vocāt, armatam, prædam huic facit ex iis auibus, quarum frequentem copiam in sylua illa prius peruolitare demonstrarat, quæ quidē aues, quoniam Apollini sacræ erant, ad harpyarū imitationem perpetuo filo bellissime transit, quo in loco vnam auium ex altissimo arborū vertice genti illi multa horrenda cecinisse inducit, ac denique mensarū loco horrendis morsibus adesarū, gentem illā pestilenti morbo adesam, à sua sylua auxilium petiturū grauissime comminata est, ad cuius vocem omnes horrore perculsi, ad terram duplicatis genibus cōciderunt, ac supplicū in modum aues eas sunt venerati, vtq; talem sibi pestem auerterēt, votis omnibus deprecati sunt. Hoc etiā amplius, quòd aues illas Apollini sacras efficit, quod

Maro in Harpyis facere non potuit, tantum iis eis dedit, id diuinationis ab Apolline se esse edoctam, vt diceret Celeno. Pergit eodem historiæ filo insulæ regem magna cum hominum multitudine extra vrbem externa cũ gente societatem coiuisse, describens id, quod in Didone, & Troianis in vrbe efficit Maro. Præterea solennis inciderat insulanis dies, quo Apollini de more annua vota redderentur, forte aderant externi viri, atque ab ipso rege, qui gentis ritus sint, atque vnde ea sacra originem traxerint, edocentur. quæ vna facies tota illa est, qua Euander, cum Herculi sacrificaret, Aeneam accepit, ac totam rei historiam Troianum heroëm edocuit. & multa alia, nisi etiam omnia, quæ prudentissimus poëta & acutissime vidit, & commodissime mutuatus est. quæ cuique, qui aliquantum in Virgilio versatus sit, sua sponte apparere possunt. Iam vero iterum Sanazarius, cum agit de virginis partu, quàm bellus est Maronis imitator, quàm prudenter videt quæ æmuletur, ac statim quod ad nuntium attinet, qui Virgini mandata referat, nonne est ipsus Mercurius, qui ad Aeneam mittitur? iussa item, & consilium Dei summi num cum Iouis iussu, & consilio germane consentiunt? Cum vero Augusti censum habi-

tum refert, in quo vniuersi orbis nomina sunt gentium descripta, quæ magna secundi pars est libri, non ne tota Maronis est imago, siue cum Aenea ex omni Hetruria, siue cum Turnus ex vniuersa Ausonia accita per singulas gentes commemorat auxilia? Initio autē cum inuocat, atque ad Virginem alloquitur, quis non sentit illud ipsum vere, atque ex animo hunc agere, quod Augusto blandiens Virgilius agebat? Cum videlicet ait,

Túque adeo spes fida hominum, spes fida deorū ››
Alma parens. & quæ sequūtur ad multos ver ››
sus, quorum postremi hi duo sunt, Virgilij itē
postremis maxime similes,

Tu Vatē, ignarúmque viæ, insuetúmq; labori ››
Diua mone, et pauidis iā læta allabere cœptis. ››

Maro autem sic.

Ignaróśque viæ mecum miseratus agrestes ››
Ingredere, & votis iam nunc assuesce vocari. ››

Cū tamen hic quoque prius dixerit, Tu vatem, tu diua mone. Reliqua autem carmina, quemadmodum neque in Fracastorio factum est, vt ascriberem, non satis commode cadere visum est: nimis enim longum opus, ídque ex alienis confecissem scriptis, cum ego id vnū, vt breuis sim, studeam maxime. Sed eorū hæc sunt, qui ad aliorum inuentionem sibi quoq; inueniendum esse, ac quasi alienis vestigiis

eundum esse, probe censuerunt, quique id, quãtum in ipsis fuit, conati sunt efficere, quod etsi non sunt planè consecuti, minime tamen improbãdi sunt, certe in eo, quòd viam nouerint, quòd in ea ingenium suum exercuerint, magnopere etiam laudandi. hic vero, de quo nunc agam, ille est, qui non solum imaginem aliunde sumptam suo artificio, sua eloquentia, suis omnibus numeris in suo opere quàm planissime absoluit, sed qui eam multo etiam ampliorem, multoq; magis splendidam efficit, id quod vt planius constet, ac meam in hoc ipso fidem tibi tandem liberem, vtriusque carmen in medium descriptum adducam, si mihi tamen prius à doctissimis viris cauebo, ne mihi id vitio, aut etiam ignorantiæ vertant, quòd quæ æmulationis sunt, ea ego imitationi propria attribuam: nam cum sequi, imitari, æmulari, tria sint omnino specie diuersa, genere tamen quodam sic sunt similia, vt quod sit alius, vicissim ad alius cõmoditatem sine vitio trãsferri possit, nam quod egit Maro cum suo Catullo, etsi scio id æmulatione contendisse ad eũ (quod effecit egregie) superandum, via tamẽ apparet, atque rei totius eadem ratio qua vna imitatio maxime continetur, quam ipse quoque Maro instituit, etsi longe validioribus eam instituit gradibus. Sed iam carmina conferan-

tur. Catullus igitur cum Tetidis, & Pellei nuptias diuino carmine celebraret, Ariadnã in solo littore destitutam, ac casum suum grauiter conquerentem, aptissimo in loco in eam laudationem inducit. hunc postea locum Maro integrum in suam Didonem pari ratione ab amatore suo delusam, longe transtulit felicius. sanè Catullum si solum legas, nihil melius desiderari posse videtur, verum si cum Marone conferas, vix iterum Catullum regustabis, ita hic illi quasi tenebras offudit, atque luminibus obstruxit omnibus: sed iam horum similitudinem videamus, dein partes ipsæ vt ab vtroque sint tractatæ, vicissim conferentur. Fœminæ igitur ambæ sunt, ab iis ambæ destitutæ, atque delusæ, quos pro maritis habebant, ac de quibus modis omnibus optime erant meritæ, ambæ hospitem fugientem execrantur, ambæ in grauissimo periculo derelictæ, ambarũ item querendi ordo, atque ratio, si quidem modo furore percitæ in desertores suos verbis asperis impotenter feruntur, modo ad preces remissos animos miserabiliter cõuertunt, ídque per totam conquestionem, quasi vicissim repetitum conseruant. Postremo autem ad execrationem, ad diras, tanquam ad causæ suæ tutissimum præsidium furentes confugiunt. Sed iam similitudinem vtriusque, atque alterius imi-

Maro ex Catulli loco

tationem collati versus ostendant. Ariadna igitur statim sic in suum fugientē exardescit.

" Siccine me patriis abductum perfide ab oris?
" Perfide desertam liquisti in littore Theseu?

Quam iracūdiā Dido & ipsa sic expreßit.

" Dißimulare etiam sperasti perfide tantum
" Posse nefas? tacitúsque mea decedere terra?

Continuo à summa indignatione vtraque (vt vides) suam querimoniam exorditur, altera, quòd ab laribus patriis abducta tā longe gentium in solo littore destitueretur, altera, quòd se inscia ex vrbe sua fugam moliri, clámq; de suo regno decedere suus sit ausus, grauißime indignatur. simul perfidiæ vtraque suum accusat, paulopost tamen Ariadna à sui commiseratione hoc modo pergit querendo.

" Nulla ne res potuit crudelis flectere mentis
" Consilium? tibi nulla fuit clementia, prædo,
" Immite vt nostri vellet mitescere pectus?
" At non hæc quondam blanda promissa dedisti
" Voce mihi, non hoc miseram sperare iubebas,
" Sed connubia læta, sed optatos hymenæos.

Quam eandem commiserationem, atque eodem loco Dido non omisit, cum & ipsa sequitur.

" Nec te noster Amor, nec te data dextera quōdā
" Nec moritura tenet crudeli funere Dido?

Hoc autē addit Dido, ꝙ longe cum re com-

modius conuenit, Aeneam non solum in se, sed in suos, atque adeo in se ipsum crudelitatem suam exercere, qui se cum suis per hyemem certissimo maris periculo obiectare non dubitet. Id autem his exequitur versibus.

Quin etiam hyberno moliris sydere classem, "
Et mediis properas aquilonibus ire per altum, "
Crudelis. Quin etiam pergit ab incerto loco, "
quo Aeneas appulsurus est, eius perfidiam grauiter exagitare, sic dicens.

Quid si non arua aliena, domósque "
Ignotas peteres, & Troia antiqua maneret? "
Troia per vndosum peteretur classibus æquor? "

Quæ duæ partes, quoniã nullo modo Catullo conueniebant, propterea sunt omissæ. Sed vide rursus vt ad preces, ad lachrimas se totam conuertat, dicens. (tuã te "

Me ne fugis? per ego has lachrimas dextramq; "
Quãdo aliud mihi iã miseræ nihil ipsa reliqui "
Per connubia nostra, per inceptos hymenæos "
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquã "
Dulce meum, miserere domus labẽtis, & istam "
Oro, siquis adhuc precibus locus, exue mentem. "

Plana tota loci est imitatio, sed quod potuit amplius Maro, id acute & vidit, & præstitit egregie, pactos tantum hymenæos suo obiicit Ariadna, Dido vero per eos ipsos Aeneam rogat, ac horum etiam voluptate eũ artificiose

tentat, ſi poßit commouere. Quæ vero ſequuntur, meritum continent: Et ipſa quidem à Catullo ſumpta, ſed non ad Catulli tamen ordinem deſcripta, in quibus quidem exprobrandis ea item animi alternatio ſeruatur, qua ſupra amantem affectam eſſe demonſtrauimus: ſenſim enim exprobrando iterum ad hoſpitis nomen exarſit, neque multo poſt ſedatior, atque remiſſior facta in commiſeratione acquieuit. Catulli autem hi ſunt verſus.

Iam iam nulla viro iuranti fœmina credat,
Nulla viri ſperet ſermones eſſe fideles,
Qui dũ aliquid cupiẽs animus prægeſtit apiſci
Nil metuunt iurare, nihil promittere parcunt:
Sed ſimulac cupidæ mentis ſatiata libido eſt,
Dicta nihil metuere, nihil periuria curant.

Quam ſententiam Maro tribus verbis diuinitus abſorpſit, cum ait.

Nuſquam tuta fides.

Poſt perfidiam, ingratum etiam ſuum Ariadna accuſare, atque illi nominatim præſtita officia exprobrare, his verbis non omittit.

Certe ego te in medio verſantem turbine leti
Eripui, & potius germanum amittere creui,
Quàm tibi fallaci ſupremo in tempore deeſſe,
Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibúſq;
Præda, nec iniecta tumulabor mortua terra.

Quam partẽ Maro quoq; paucis, ſed quàm pleniſsime abſoluit ad hunc modum.

Eiectum, littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui,
Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi.

Vbi autem Ariadna fratris mortem, quàm amatoris ſe maluiſſe dicit, ac pro tanta in eum fide ſe relictum eſſe feris, auibúſque dilacerandam, miſere conqueritur, Dido Nomadum regum Lybicæ, ac Tyriæ gentis in ſe odium, deinde pudicitiæ violatum nomen, poſtremo mortem ipſam obiicit. eius autem hi ſunt verſus.

Te propter Lybicæ gẽtes, Nomadúmq; Tiranni
Odere infenſi Tyrij, te propter eundem
Extinctus pudor, & qua ſola ſydera adibam,
Fama prior. cui me moribundã deſeris, hoſpes?

Ariadna item ab vſque natalibus Theſeum impietatis nota proſequitur his verſibus.

Quænam te genuit ſola ſub rupe leena?
Quod mare cõceptũ ſpumãtibus expuit vndis?
Quæ Syrthis, quæ ſcylla rapax, quæ vaſta caribdis,
Talia qui reddis pro dulci præmia vita?

Dido vero hæc ad eum modum in Aeneam iracunde euomuit,

Nec tibi diua parẽs, generis nec Dardanꝰ auctor
Perfide, ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæq; admorunt vbera tigres.

Hactenus per grauem negationem hic efficit, quod ille per interrogationem acriter conquestus est, cum neque tamen ab ea abstinuerit diutius. sequitur enim.

" Nũ qd dißimulo? aut qd me ad maiora reseruo?
" Num fletu ingemuit nostro? nũ lumina flexit?
" Num lachrimas victus dedit? aut miseratus
" amantem est?

Quæ qui nõ facit, is merito omnis impietatis accusandus est, quiq; magis diris feris, quàm humano patre & satus, & altus dignus est vt credatur. quod itẽ in mercedis loco dictũ esse constat, quasi qui tot, ac tãtis beneficiis acceptis in suo tãto dolore nullũ misericordiæ signũ ediderit. Suum postea Ariadna conqueritur iam longe fugam arripuisse, cum ait.

" Ille autem prope iam medius versatur in vndis
" Nec quisquã apparet vacuus mortalis in alga.

Quod nec Dido omisit, ita enim & ipsa conqueritur.

" Littora deseruere, latet sub claßibus æquor,
" Adnixi torquent spumas, & cerula verrunt.

Solitudinem Dido omisit, quæ domi apud suos relinquebatur. celeritatem autem nauigationis altero quoque adauxit versu. Ariadna item in prima causa detestanda sic versatur.

" Iupiter omnipotens vtinam nec tẽpore primo
" Gnosia Cecropiæ tetigissent littora puppes,

Indomito nec dira ferens stipendia tauro
Perfidus in Cretam religasset nauita funem,
Nec malus hic celans dulci crudelia forma
Consilia, in nostris quæsisset sedibus hospes.

Dido vero idipsum ad hũc modũ imitata est.

Felix, heu nimium felix, si littora tantum
Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.

Catullus omnia Ariadna his versibus desperantem inducit,

Nam quo me referam? quali spe perdita nitar?
Ideóśne petam montes, an gurgite vasto
Discernẽs pontũ truculentũ vbi diuidit æquor?
An patris auxiliũ sperem? quẽ ne ipsa reliqui
Respersum iuuenem fraterna cæde secuta?
Coniugis an fido consoler memet amore?
Qui ne fugit lentos incuruans gurgite remos?
Præterea nullum littus, sola insula, tecto
Nec patet egressus pelagi cingentibus vndis,
Nulla fugæ ratio, nulla est spes, omnia muta,
Omnia sunt deserta, ostendunt omnia letum.

Quã partẽ eo ĩ loco effinxisse Maro videtur, cũ
En qd agã? rursus ne procos irrisa priores (ait,
Experiar? Nomadúmq; petã connubia supplex,
Quos ego sum toties iam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes, atq; vltima Teucrûm
Iussa sequar? Et quæ sequuntur, quæ omnia
Didoni haud minus erãt tuta, quàm quæ sibi
obiectabat Ariadna. hoc in Marone erat

amplius , quod indignatione rem adauxit, quam Ariadna tantum flebiliter , ac miſere deplorauerat.

Catullus tandem ſuam ad diras, ad execrationes perduxit, his verbis.

„ *Quare facta virûm mulctantes vindice pœna*
„ *Eumenides, quibus anguino redimita capillo*
„ *Frons expirantis præportat pectoris iras,*
„ *Huc, huc aduentate, meas audite querelas,*
„ *Quas ego nūc miſera extremis ꝓferre medullis*
„ *Cogor inops, ardens amenti cæca furore,*
„ *Quæ quoniam veræ naſcuntur pectore ab imo,*
„ *Vos nolite pati noſtrum vaneſcere luctum,*
„ *Sed, quali ſolam Theſeus me mente reliquit,*
„ *Tali mente Deæ funeſtent ſeq́;, ſuóſque.*

Quem locum poſtremo Maro cum copioſe, tum etiam ſplendide ſic imitatus eſt.

„ *Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras,*
„ *Túq; harū interpres curarum, & conſcia Iuno,*
„ *Nocturníſq; Hecate triuiis vlulata per vrbes,*
„ *Et diræ vltrices, & Dij morientis Eliſæ,*
„ *Accipite hæc, meritūq; malis aduertite numen,*
„ *Et noſtras audite preces, ſi tangere portus*
„ *Infandum caput , ac terris adnare neceſſe eſt,*
„ *Et ſi fata Iouis poſcunt, hic terminus hæret,*
„ *At bello audacis populi vexatus, & armis*
„ *Finibus extorr[illegible] complexu auulſus Iuli*
„ *Auxilium imp[illegible]oret, vid[illegible] átq; indigna ſuorum*

Funera,

Funera, nec cum se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur,
Sed cadat ante diẽ, mediáq; inhumatus arena.
Hæc precor, hanc vocem extremam cum sanguine fundo.

Quod lac lacti, quæ aquæ aqua similior, quàm tota est ab vsque initio ad ipsum finem Maronis imitatio? quanto autem imitator splendidius, quanto copiosius, quanto grauius agat, non arbitror te expectare, dum dicam. Ille enim narrat, hic vero canit, atque ea tuba canit, qua nulla vnquam grauior, atque nobilior inflabitur. vt isti tandem videant imitatorem non ita in ergastulis contineri, qui interdum tamen, quem sequatur, facile præcurrere non poßit. Neque vero secum minus ipse Maro ad hanc imitandi rationem agit, quoties accidit, in quo id facere poßit, vt in tota Palemone, ex qua quædam adducere minime grauabimur, in quibus hæc imitandi ratio planißime apparet, ac illud statim.

Ab Ioue principium Musæ, Iouis omnia plena.
Ille colit terras, illi mea mea carmina curæ.

Iouis optimi gratiam, & fauorem iactat Dameta, in quo sua carmina nimis magni facit, qui ea etiam Ioui maximæ curæ esse dicat, quod ipsum neque dißimulauit Menalcha, sic respondens.

» Et me Phœbus amat, Phœbo sua semp apud me
» Munera sunt lauri, & suaue rubēs hyacīthus.

Imitatio est in Deorū erga se amoris alacri ostentatione, nam hic Ioui Phœbum obiecit, à quo se cum amari, tum etiam eius frōdibus ornari iactat. Est item in lege eius carminis, quæ priori, aut maiora aut contraria postulat dici, in hoc autem superat Menalcha, cum se Lauro à suo iam donatū esse, quo in loco Dameta sua tantum carmina suo placere ostentabat. Proponit item Damon ad hunc modum,

» Malo me Galathea petit lasciua puella,
» Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Quo in loco sic illud æmulatus est Menalchas.

» At mihi sese offert vltro meus ignis Aminthas,
» Notior vt iam sit canibus non Delia nostris.

Imitatio est in amoribus, secum enim puellam suam procaciter ludere Damon gloriabatur, Menalchas autem se crebrius à suo Amintha adiri testatur, in quo item Damonem longe superat qui amoribus suis fruatur, cum ille tantum amicam suam secum lasciue ludentem dicat. Est enim in personarum similitudine, Galathea scilicet, atque Amintha, quæ personarum ratio imitationem nō parum adiuuare solet. pergit Damon suo instituto.

» Parta meæ Veneri sunt munera, nanq; notaui
» Ipse locum, aëriæ quo congessere palumbes.

Quam partem sic Menalchas æmulatur,

Quod potui, puero syluestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi, cras altera mittam.

In munere manifesta est imitatio, nam alter se parasse quod amicæ muneri mitteret, alter se iam misisse, ac denuo esse missurum prædicat. Item in eo est, quod palumbes alter, mala alter aurea dono miserit. superat eum his Menalchas, & quod iam miserit, & missurũ se polliceatur. reliqua ad hunc se modum tota habet cantilena. quod autem in hac binis perpetuis carminibus, quaternis idem efficit in Melibæo ad hunc modum.

Nymphæ noster amor Libetrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro concedite: proxima Phœbi
Versibus ille facit, aut, si non possumus omnes,
Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.

Hæc Coridon, illa vero, vt Poëtæ ipsius verbis vtar, referebat in ordine Tyrsis.

Pastores, hedera crescentem ornate Poëtam
Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro,
Aut, si vltra placitũ laudarit, bacchare frõtem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Optat Coridon Codri poëtæ musam, quem carmine proximum Phœbo facit, Tyrsis vero poëtæ ornamentum postulat, in quo virtutem ille, hic vero virtutis præmium expetit. distinxit autem Coridon, cum ait.

" Aut si non possumus omnes,
" Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.

Quam distinctionẽ neq; Thyrsis omisit, dicẽs,

" Aut si vltra placitũ laudarit, bacchare frontem
" Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Proponit item Coridon in hanc sententiã,

" Setosi caput hoc apri tibi, Delia, paruus
" Et ramosa Mycon viuacis cornua cerui.
" Si proprium hoc fuerit, læui de marmore tota
" Puniceo stabis surras euincta cothurno.

Aliena donat Mycon, in quo munere vouet, si ea vnquam propria poßit donare, hoc est, si tantus sit, qui sua manu ceruum, atque aprum interficiat, se tũ Deliã ex læuißimo marmore eße facturum, quem Thyrsis ita imitatus est.

" Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotãnis
" Expectare sat est, custos es pauperis horti,
" Nũc te marmoreum pro tẽpore fecimus, at tu,
" Si fœtura gregem suppleuerit, aureus esto.

Et in dandi, & in vouendi pari ratione imitatio versatur, ea enim vterque lege & donat, & vouet, vt si vota sua plena ferant, longe in Deos cumulatiora sua sint collaturi munera. similitudo est in personis, de qua ante est dictũ: muneris itẽ dißimilitudo, atq; voti dispar ratio. Thyrsis enim aurũ, Coridõ marmor præmittit, hic autẽ vires in feras, ille gregẽ fœtura plenũ exoptat. reliqua vero hoc, quo vides, ordi-

ne vsque ad finem persequũtur. Hactenus à simili meus imitator inueniebat, tametsi à contrario quædam etiam pro rei natura coniunxit. nunc autem separatim de contrariis quoque, neque admodum multis agemus. Contrariorum igitur plura sunt genera, in omnibus autem aptißime cadit imitatio. Virtus, & vitium contraria sunt. qua ratione quis iustitiã, fortitudinem prudentiam, temperantiam laudarit, ea iniustitiam, ignauiam, imprudentiam, intemperantiam vituperabit commodißime. nã quæ ad laudandam virtutem facient omnia, hæc eadem ad improbanda vitia è regione cadent aptißime. Iustitiæ summa laus est, quòd vna ea hominum societas sanctißime conseruatur, quòd religio, quòd fides, quòd coniugia, quod certorum liberorum pietas reuerenter coluntur. Iniustitiæ vero summa erit vituperatio, quòd vno eo vitio bona hæc omnia funditus tolluntur. ita qui pro re honesta fortiter cadere non dubitet, qui in rebus agendis prudenter videat, quique in earum vsu sese moderate gerat, quibus laudibus efferetur, ab earum contrariis, qui secus fecerit, vituperabitur conuenientißime. fortiter fecisse Regulum, qui, ne fidem suam proderet, ad certißimum suppliciũ rediit, optimorum omnium est sententia. qui-

bus hunc rationibus recte fecisse laudabis, à contrario ex iisdem sumas in eos licebit, qui fracta fide, spreto iureiurando domi remansere. ita & in cæteris virtutibus pari facies ratione. Vi ventorum euelli, atq; extirpari quercũ, contra vero radicibus suis fortiter ad eorundẽ ingentes flatus nihil cõmoueri omnino, contrarium est. Quod posterius Maro præclare, vt multa alia fecit, à Catullo sumpsit à contrario ad imitandum. Sic enim ait Catullus.

" Nã velut in summo quatientẽ brachia Tauro
" Quercum, aut conigerã sudanti cortice pinum
" Indomitus turbo contorquens flamine robur
" Eruit, illa procul radicibus extirpata
" Prona cadit, lateq; & cominus omnia frangit.

Quam comparationem Maro sic est imitatus per contrarium,

" Ac veluti annosam valido cũ robore quercum
" Alpini boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
" Eruere inter se certant, it stridor, & alte
" Consternunt terram concusso stipite frondes,
" Ipsa hæret scopulis, & quãtũ vertice ad auras
" Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.

Ille vi, atque ventorum impetu quercum à radicibus euulsam, atque ad terram magna cum propinquarum rerum strage datam, per comparationem inducit: hic contra suam vim omnem ventorum per-

fortiter ferre, quæ quidem altissimis radicibus nitatur, ostendit, sed illa quoque secum Maro in contrariam partem imitando, que in Daphnis morte cecinit, longe etiam præclarius egit. nam cum Mopsus Daphnis interitum misere defleuisset, partem alteram excepit Menalcha, quam ad Mopsi imaginem totam conformauit, nam vbi Mopsus Daphnim mortuum acerbius deflet, contra Menalchas, quòd is in cœlo feliciter agat, mirifice lætatur. vbi ille mœrore, & lachrimis omnia eius morte confecta lamentatur, hic contra omnia ob eius diuinitatem lætitia ostendit exultare. Vbi deniq; Mopsus tumulũ constituit, versúsque tumulo addidit, Menalchas & solẽnia sacrificia, et aras vt certissimo dedicat Deo. Vtriusq; autẽ versus breuitatis causa nõ apposui omnes, ratus satis esse vel mediocriter doctis, si per initiũ eos indicassẽ. Id autẽ est eius qui eũ mortuũ deflet.

"Extinctum nymphæ crud. fu. Dap.
"Flebant vos cor. test. & flu. nim.

Eius autem, qui eum inter Deos retulit, inde est initium.

Candidus insuetum mir. li. oly.
"Sup ped. que vid. nub. & sy. Da. Nos item à
"contrario Ciceronem imitati sumus, vbi ait.
"Dÿ isti Segulio malefaciãt homini nequissimo
"omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt.

Nos autem sic. Vt Dij Georgio patrueli tuo omnia bona dent, adolescenti omnium, qui sunt, qui fuerunt, quique omnes erunt in annos, optimo. Item ex eodem, cum ait ad Plãcum. Cum Furnium per se vidi libentissime, tum hoc libentius, quòd illum audiens te videbar audire. Nos autẽ sic. Quo in loco Antonium filium offendi, quem cum per se, vt facile nosti, iniquissimo animo vidi, tũ etiam multo iniquius, quòd illum vidẽs, Antonium ipsum videre videbar. Cicero item ait. Atque hæc omnia vitæ decorabat grauitas & integritas. Ego vero sic. Atque hæc mala omnia vna auaritia cumulabantur. vel sic. Atque hæc bona omnia vna iracundia facile coinquinabat. Ille item ex Platonis sententia dixit. tum denique fore beatas resp. si aut docti, & sapientes homines eas regere cœpissent, aut qui regerent omne studium suum in doctrina, ac sapientia collocassent. à contrario ego sic commode faciam. Equidem eas miseras ciuitates esse duco, quas aut indocti, atque insipientes homines regere cœpissent, aut qui regerent, nullum studium in rerum cognitione vnquam posuissent. Item Sulpitius Ciceroni sic ait. Vidimus aliquoties secundã te ferre pulcherrime fortunam, magnámque ex ea re te laudem adipisci, fac aliquando intelligamus aduersam quoque te æque ferre posse, neque id

maius,quàm esse debeat, tibi onus videri, ne
ex omnibus virtutibus hæc vna tibi videa-
tur defuisse.quam nos sententiam sic bifariã
contra exempli causa confecimus. Vidimus te
sæpius fortissime aduersam fortunam ferre,
magnámque ex ea laudem consequi,fac ita vt
intelligamus lætã æque perferre, neq; te quic-
quam in tot,ac tantis rebus feliciter gestis in-
solentius efferri sentiamus, quàm in minus
prosperis demissius te gerere vidimus, vt quæ
tibi virtus in aduersis æquo animo ferẽdis af
fuit,hæc eadem in lætis moderandis non de-
esse videatur. Item,Vidimus enim illum sæpius
in secundis nimis insolenter ferri, ex qua re
quoque magnam infamiam tulit,spero aduer
sam nihilo fortius laturum,vt planè virtutẽ
hanc, quæ est tum in moderate res secundas,
tum fortiter aduersas ferendo, illi deesse faci-
le intelligamus. Cicero itẽ ait. Est vero fortuna
tus ille, cuius ex salute nõ minor penè ad om-
nes,quàm ad illũ cui,ventura sit,lætitia perue
nerit.nos vero sic à cõtrario. Est enim ille pror-
sus infelix,cuius ex morte non minor penè ad
omnes lætitia,atque voluptas, quàm ad eum,
qui illum interfecerit,ventura sit. Itẽ hoc mo-
do. Illè vere miser est,cuius ex miseria nõ mi-
nor lætitia ad omnes homines, quàm dolor ad
se perueniat. Ait item Cicero præclare. Mul-

„ tis partibus ij plures sunt, qui parati sunt ad
„ deprauandum principem, quàm qui ad corri-
„ gendum. quem locum quiuis à contrario sic imi
„ tari poterit. Multis partibus ij quidem potiores
„ sunt, qui principibus rectè cõsulũt, quàm qui ei
„ turpiter adulantur. Ille vero dixit. Quàm sis
„ occupatus, etsi nihil ea de re ad me scripsisses,
„ id tamen profectò vel tuarum literarum bre-
„ uitas, vel locus ipse vnde illas mitteres, sa-
„ tis significaret. Tu hoc modo eum imitari
„ poteris ex contrario. Sanè nihil opus fuit ad-
„ scribere, te summo otio abundare, id enim
„ cum ex tuarum literarum longitudine atque
„ leuitate, quas meris nugis refersisti, tum e-
„ tiam isto loco vnde illas dedisti, facile per-
„ perspicere potui. quemadmodum Flamminius
„ sæpius facit perbelle, id autem bellissime. nam
„ cum Cicero dixisset. Omnis enim coagmenta-
„ tio corporis vel calore, vel frigore, vel aliqua
„ impulsione vehementi labefactatur, & con-
„ fringitur, & ad morbos, senectutémque com-
„ pellitur. ille autem sic à contrario. Primus cœ-
„ li globus neque natus est, neque vetustate vlla
„ labefactatur, & frangitur, aut morbo aliquo,
„ aut senectute extabescit. Quod vnum genus
imitandi latissime patet, nihil enim est, quod
aliquo modo suũ contrarium non habeat, quo
vicissim vti possimus ad imitandũ. illud adde,

quòd hoc genus contrariorum similibus quoq; in imitando plurimum prodesse constat, de quo in nostris formis multo copiosius agetur. Nunc vero de constitutionis ratione agendum est. tametsi cum de inuentione præcipiebamus, multa de ea quoque dicta esse, videri possunt. vix enim aliter ex earum communi quadam natura, & societate fieri potuit, sua tamen quædã certa, ac propria huic quoque præcepta sunt tradenda. Tria autem sunt (quemadmodum ego existimo) in quibus vniuersa scribendi facultas versatur, Narratio, doctrina, causæ actio, quæ tria genera, etsi omnibus facultatibus cõmuniter accidere possunt (nulla est enim perpetua dictio, quæ non suam aliquam habeat narrationem, narrationi item adiuncta sit doctrina, neque non causa aliqua interdum, atque adeo sæpius agatur) has tamen separabimus, & quæ cui rei conueniat, eam illi conabimur attribuere. Historiæ igitur narratio doctrina omnibus præceptis, causæ autem actio ad reliqua scripta facile accommodabitur. Rerum autem gestarum scribendi institutio tres in primis imagines habere videtur, vnam, quæ singulorum annorum rem simpliciter, vt gesta est, exponit, quam historiam maiores nostri inde quoque annales appellauere. hæc quidem non multum hominem retinet,

imitatur enim fastorum quandam enarrationem, in qua difficile est continuo in aliquam satietatem non incidere, neque est, qui hic mihi quisquam Cæsaris annales obiiciat, quibus nihil delectabilius, nihil suauius, nihil ab omni parte perfectius legi potest, tot sanè quidem suo ordine libri res ab eo gestas in Gallia continent, quot annos ipse ei prouinciæ præfuit, pari item ratione in ciuili discordia factum constat, sed hi magis in eo historiæ genere versantur, quod à perpetua historia seiunctum est, non enim ea Cæsar, quæ à P. R. singulis eorum quibusque annis gesta sunt, persequitur, sed quæ tantum ipse in Gallia atque in ciuili dissensione tam feliciter scripsit, quàm etiam gessit. Alteram, quæ multorum annorum, ac diuersorum etiam locorum res suo ordine gestas complectitur. Sed hæc multo fusius rem exponit vniuersam, in quo scribendi genere perpetuam suam historiam Liuium contexuisse constat. Tertiam historiæ imaginem iure æquo sibi illi vendicant, qui à continente historia quædam separant, & ex tota re vnum, aut plura historiæ sibi efficiunt corpora, vt in suis rebus & gallicis, & ciuilibus Cæsarem fecisse dicebamus, & Salustium, qui Catilinæ coniurationem, & bellum, quod Po. Ro. cum Iugurta rege gessit, commodissime à reliqua hi-

ſtoria ſeiunxit, quod factum græcorum quoque ſcriptorum teſtimonio Cicero maxime cōprobabat, cum hoc ipſum in rebus ſuis ſcribendis Luceio magnopere perſuadere conatur. Qui igitur hiſtoriam ſcripturus ſit, vtram duorū poſteriorum generum imaginem ſequatur, ſiue id in Decades, ſiue in ſolos libros diſtinxerit, is recte mea quidem ſententia ſuam ſcriptionem informare videbitur, tametſi quod ad dictionē attinet, ſic mihi Cæſaris facilitas, atq; puritas probatur, vt nulla magis probari poſſit, cū neque tamen deſint (ne quid prætercam, quod hiſtoriam aliquid attingat) qui in hoc ſcribendi genere ex virorum illuſtrium factis inſignia tantum quædam ſibi deligant, ac ea ſtilo perſequantur anguſto, neque vno id omnes modo. in quibus non valde Val. Max. contempſerim, ſi habeam, qui in eius hiſtoria illum magis lingua, quàm patria poſſim Romanum agnoſcere. Nam qui vniuerſam hiſtoriam paucis perſtringunt, ac quaſi quædam per ſua illam certa capita in commentarium congerunt, modo ꝙ latini, modo compoſiti ſint, quid eis ad imitandum deſideretur amplius, non video. atque hactenus quod ad hiſtoriam attinet. Præcipiendi autem ratio, & via quàm multiplex, quàm varia ſit, quámque non vnam in formam cadat, penè magis omnibus mirum eſt, quàm vt

quenquam fugiat, nam siue sua sponte, siue per alios id faciant præceptores, penè iam tot viæ præcipiendi sunt, quot etiam præceptorum scriptores numerantur. Continuo enim in his sunt, qui perpetua oratione vtũtur, neque ij desunt, qui Dialogo, ac oratione interpellata magis delectantur, multo vero ÿ plures sunt, qui in multa capita pro rerum multiplicium natura suam scriptionem distribuunt. Alij aliã sequuntur viam atque rationem, pro vt cuique cum re suscepta suus ordo magis cõuenire visus est. in quibus quidem præcipiendi formis omnibus æque video probatissimos auctores esse versatos, sed in perpetua, atq; interpellata multo etiam probatiores, horum autem vtri nobiliores, non satis diiudicatur. nam quod ad eos attinet, qui perpetua oratione præcepta sua tradunt, aut de re proposita disputant, maiorem quandam personæ grauitatem habere videntur, quàm qui crebra interpellatione idem faciunt, siquidem hi suam sententiam cum auctoritate persequuntur, cum illi contra sæpius validissimis argumentis vix alienam refellere possint, quo quoque altero modo (vt non leuem interdum satietatem, quæ est in inquit, & inquam sæpius repetendo, istis condo-

nem) longe quàm superiori agitur verbosius, deinde vero, quia à se omnia proferre, non autem etiam ficte aliunde sumpsisse videntur; quod quàm factu facile sit, Cicero ipse declarauit, qui in suo Catone legẽdo dicere solebat, sibi non se, sed Catonem ipsum legere videri. Cicero in tribus de oratore libris absolutissime de perfecto oratore agit cum Quinto fratre, in quibus Crassum, Antonium, Catullum, & tres adolescentes Cottam, Sulpitium, & C. Iulium loquentes inducit. Cum vero in oratore ad Brutum horum omnium personam solus sustinet, eundémque agit perfectum oratorem, quàm grauius id agat, atque cum maiore dignitate, cuique est facile sentire. si quis tamen secus sentiat, is audiat quid Cicero ipse ad Leptam de hoc ipso testatus sit. Qui vero Dialogi morem, ac interpellatam orationem sequuntur, atque vtriusque personæ sermonem disputando coniũgunt, longe commodius, atque explicatius agere putantur, nam non solũ quid is sentiat, qui proponit, de quo disputetur, sed quid is quoque, quicum id agatur teneat, eo modo pernoscitur probe & vtraq; sentẽtia in mediũ adducta, atq; acute vtrinq; disputata, quid verius sit, magis elucescit, si quidem in perpetua oratione auditor facit, quasi qui ex aduer-

so flumine, eodémque præcipite, aquã hauriat, cuius cursus incitatus, atque aduersus calicem nunquam implere permittit: sic in rapida, atque incitata oratione, quamuis multa cuiusque modi rapiant aures, parum tamen admodum teneant, atque conseruent necesse est. Ad hæc accedit, quòd si quæ à nobis traduntur, aut secus (vt fieri sæpius solet) perceperit auditor, aut recte percepta, in eam sentẽtiam non probarit, satis cum alterum ingenue fateatur, alterum etiam aperte argumentis infirmare conetur, aut vt nostra rectius percipiat, aut etiã vt suam corrigat sententiam, rationibus conuincemus. Quod vero satietatem quandam obiiciant, quàm recte non satis video, quæ perpetuæ potius orationis sit, quàm interpellatæ, siquidem satietati varietas in primis occurrit. at longiores sunt, quàm satis est, qui dialogo vtuntur. non hoc dialogi tam est vitium, quàm cæteræ dictionis, si orationis longitudinem, non verborum infinitus numerus, sed pusillus etiã superuacuus, & redundans. Quid vero, quod non vno modo in hoc versatur scriptor? nam aut is omnem in se disputationem suscipiens, tam fideliter aduersarij partes, quàm sua fortiter disputando defendit, aut ipsum loquentẽ inducit, ab illo inquit, & inquam commodius declinans, vtrique suam partem suo more, vt

tueatur

tueatur libere permittens. cuius quidem posterioris generis non vnum item est genus, aut enim qui quæsiuit aliquid tam diu tacet, quoad ab aduersario planè cōclusum sit, aut in rebus singulis vtrinque insistitur, vt intellecto quid quisq; cōcedat, quid abnuat, facilius cōcludi atq; ad exitū suum perduci res poßit: vterque autem, aut à se ipso, quicquid disputat, totum depromit, aut de alio quopiam acceptum quasi nuntium, atque interpretem agens, refert. in quo illud animaduertendum est maxime, ne videlicet inepti simus, hoc est, vt eas personas loquentes faciamus, quæ ei rei, de qua verba fient, maxime conueniant, vt si de amicitia sermo futurus sit, non is ei attribuatur viro, qui ex fabulis sumptus sit, aut etiam, qui non singulari aliqua floruerit amicitia, neque item qui de senectute loquatur, recte adolescens inducetur, quo vitio græci interdum non caruere, qui grauissimarum rerum sermones fictis personis, & fabulosis dare non dubitarunt. Illud accedit, quod ad Dialogi rationem spectat, vt hoc in primis vtamur cum aut de moribus agetur, aut alicuius rei inciderit disceptatio. Sanè vero multis ij sunt partibus plures, qui hanc præcipiendi viam, & rationem à se ipsis, idque aut in libros integros, aut in sua certa capita constitutos

minime inepte præstiterunt, vt qui rem rusticam docent, qui animalium, piscium, arborũ, stirpium, regionum, siderum naturam scribendo sunt persecuti, qui suas obseruationes, qui gẽtium mores, qui instituta, qui leges sanctissimas literis commendarunt. Restat autẽ vt tertio in loco, quod ad causam dicendam attinet, formam absoluamus, idq́; longe etiam breuius, quàm res tanta postularet, nam siue ad Iudices, siue in senatu, siue ad populũ agamus, quæ constituendarum causarum sit forma, iam pridem à multis est demonstratum, in quo itẽ loco, aut quando exordiendum sit, quo, aut quando narrandum, quo in partes causam diuidendum, quo nostra firmior argumentatio, quo debilior constituenda sit, quo digrediamur, aut quousq; id faciamus, quo peroremus, quo denique huius generis reliqua, si quæ restant, collocanda sint pari ratione, cum à multis, qui de arte scripserunt, tum ab vno Cicerone optime est demonstratum, quo vno longissimæ orationis labore recte ipsi supersedebimus, ac quædã tantum, quæ paulo sunt ab hisce præceptis remotiora, ac magis recondita, hoc loco attingemus. Aut igitur primo, aut secundo loco agimus. si magis respondemus, minime factum erit inepte, si causam nostram ad aduersarij rationem

instituerimus, vt si quis, exempli causa, legem Maniliam dissuadeat, aut Antonium in senatu defendat, aut vituperet amicitiam, qui ferè omnia, quibus constitutionem suam informet, ab aduersario suo facile mutuabitur, quemadmodum Cicero in defendenda senectute fecisse apparet, qui aduersariorum rationibus propositis, quo ordine ab eis erant distributæ, sic eas refellit, atque confringit. sed id semper videndũ erit, vt cum causæ nostra id faciat maxime, à cuius ratione nũquã est discedẽdũ. Sin is sit, qui magis agat, ac primum locum obtineat, vt suæ causæ genus planè pernorit, ac quicquid ad eam auditori satis probandum in vnum locum collegerit, ante, quàm id dictione explicare aggrediatur, attente considerabit, suámque omnem diligentiam in consiliũ adhibebit, vt ad alicuius probatissimi viri imaginem materiam illam, quam mente, atque animo iam habeat comparatam, recte, & ordine constituat, ac quasi architectus faciet, qui ante quàm vllũ iaciat fundamentũ, totius ædificij imaginẽ aliquam ex leuiore materia aliqua sibi habet integre ædificatã, quæ totius cõstitutionis forma si aut cũ auditoris natura cõsenserit, aut si is eã etiã alias viderit, dici nõ potest, quantum illi ad delectationem afferat adiumenti, vt ea figura, quæ omnibus suis par-

tibus optime constet ad hominem absolute exprimendum, magnopere intuentium oculos delectabit. Verum si ea virum illum referat, qui illi maxime notus sit, multo eam quodammodo ei maiorem afferet delectationē, ac multo arridebit magis, vt procul dubio in Alphon*si aui tui imagine, quam* Tutianus *egregie effinxit, ipsi maiorem intuendo voluptatem sentiamus, qui eum nouerimus, quàm tu, quem in cunis moriens reliquit, quàm qui nusquam alias viderit.* Sed *omnium rerum instituendarum ratio summi in primis erit iudicij. nam cum distribuendi genus sit duplex, vnum naturæ, artis alterum, vtrū magis sequendum sit, is demum sentiet, qui iudicio plurimum valebit. itaque* Cæsar *in descriptione totius* Galliæ *cum naturæ ordine in ea describenda commodissime vti posset, suum tamen quendam sequi maluit, nam cum à* Belgis *initium sumeret in ea describenda, omissis* Celtis, *qui in medio positi sunt, ad* Aquitanos *prætergreditur, deinde tertio in loco ad* Celtas *redit, sic inquiens.* Gallia *est omnis diuisa in partes treis,* Quarum *vnam incolunt* Belgæ, *aliam* Aquitani, *tertiam, qui ipsorum lingua* Celtæ, *nostra* Galli *appellantur.* Eodem *modo facit, qui ad* Herennium *scribit, cum agit de tribus orationis generibus, sic enim ait.* Sunt *igitur tria ge-*

nera, quæ nos figuras appellamus, in quibus omnis oratio non vitiosa consumitur: vnam grauem, alteram mediocrem, tertiam extenuatam vocamus. nam cum mediocris ex prima, & tertia nascatur, naturæ ordine tertio in loco poni magis debuit. id, quod Cicero facit, vbi ait. Oratorũ autem si quis ita numerat plura genera, vt alios grandes, aut graues, aut copiosos: alios tenues, aut subtiles, aut breues: alios eis interiectos, & tanquam medios putet, &c. Tametsi magis verus is est naturæ ordo, vt humilitas primo in loco, mediocritas in secundo, in tertio amplitudo ponatur. quem ordinem item Cicero seruat in oratore. natura enim cõparatum est, vt omnes res magis ab initiis suis, ac quasi eundo ad suum summum perueniant, quàm continuo quasi montes nascantur, deinde ad colles, postea ad planitiem demittatur. Gnato Terentianus est parasitus. hic cum insolenter gloriaretur cum sui ordinis quodã same iam confecto, se facile victum quærere, ac eo ventum esset, vbi se iactaret coquis, piscatoribus, laniis, fartoribus, & reliquis eius generis hominibus gratissimum esse, sic inquit.

Concurrunt læti mihi obuiam cupedinarij, cetarij, lanij,

Coqui, Fartores, Piscatores, aucupes,

Quibus & re salua, & perdita profueram, &

" prosum sæpe.
" Salutant, ad cœnam vocant, aduentum gratulantur. In quorum postremo versu ordo magis postulare videbatur, vt diceret. Salutant, aduentum gratulantur, ad cœnam vocant. sed artem secutus diligentißimus poëta vtriusq; personæ rationem adhibẽs, continuo secundo in loco cœnam posuit, quam vtrũque eorum mire appetere sciebat. Proponit Cicero in diuinatione in Verrem, quòd à defendendo ad accusandum descenderit, cum iudices intellexerint quamobrem id faciat, & eos nihil esse miraturos, & accusationem illam sibi potius, quàm cuiquã aliĳ omnino delaturos. quam propositionem cum postea exequitur, præpostere Cicero agit. nam quæ secundo in loco proposita erat, eam primum absoluit. deinde ad priorem redit. id quod ex arte factum maxime constat, nam si prius, atque ex ordine probasset, se in ea accusatione Cæcilio esse anteponendum, pari ratione probatum esset, vt ex defensore honeste accusator factus esset, quia concesso illo, quòd honestius, quàm Cæcilius, accusare posset, vnà simul concedi videbatur recte cum à defendendo ad accusandum descendisse. Fabularum proprium est, vt primo in loco totius rei argumẽtum, aut quodam modo quod pro argumento sit, proloquamur. Est tamen vbi Plautus post

Proponit Cicero

fabularum proprium est

primam scenam, eámque bene longã id ponat commodissime, quam quidem artis liberam institutionem poëta omnino magis sibi vendicare videtur, nam quæ longe etiam post euenerint, primo in loco narrando vt occupet, ac his perfecte peractis, ad quæ prima gesta fuerant, perbelle sese reuocet dicendo, totum ex artificio facit. capta Troia primum est, pererrat deinde Aeneas maria omnia, terras omnes, agit tamẽ præpostere Maro, cum rem eam exequitur. Continuo enim ab erroribus exorditur, idq; cum ex insula Sicilia, non autem Troia soluisset, deinde ad Troiæ excidiũ commode reuertitur. In eo vero magis cum natura consentire videtur, cum primum proponit, deinde inuocat, postremo narrat: nam qui secus faciant, aut nulli sunt, aut si qui sunt omnino, quàm recte faciant, ipsi viderint, præsertim in ipso totius operis initio. vt Maro in Georgicis.

Quid faciat lætas seg. quo sid. terram "
Vertere Mecœnas, vlmisq; adiungere vites, "
Conueniat, quæ cura boum, qui cultus habendo "
Sit pecori, atq; apibus quãta experiẽtia paruis "
Hinc canere incipiam. Quibus versibus de quo "
dicturus sit poëta, proponit, sequitur Deorũ inuocatio ex eo loco. Vos ò clariss. mu. "
Lumi. lab. cœl. quæ ducitis annum, "
Lib. & alma Ceres. "

Et reliqua, quousq; rem ipsam aggreditur eo initio.

narratio

" Vere nouo gelidus canis cum montibus humor
" Liquitur.

Item in secundo eiusdem operis libro statim hoc modo proponit,

" Nunc te Bacche canam, nec non syluestria tecũ
" Virgulta, & prolem tarde crescentis oliuæ.

Deinde Bacchum inuocat, cum sequitur.

" Huc pater ò Lenæe, tuis hæc omnia plena.

Postremo inde narrationem exorditur.

" Principio arboribus varia est natura creandis.

Est tamen vbi præludere aliquid illi quoque concessum est. quemadmodum Maro fecit in Aeneidis suæ initio, qui propositioni quatuor carmina præcinit. atque ita, vt ea etiam cum propositione coniunxerit, dicens.

Ille ego, qui quo. gra. mod. auena
Carmen, & egr. syl. vici. coëgi,
Vt quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis.
At nunc horrentia Martis
Arma virúmque cano,

Et quæ sequuntur, quousque veniat ad inuocationẽ, quã totidẽ versibꝰ exequitur, dicẽs,

Musa mihi caus. mem. quo. num. læso.
Quid ve do. re. de. tot. vol. cas.
Insi. pie. vi. tot. adi. la.

Imp.tantæ ne animis cœlest.iræ?

Cui statim adiuncta est narratio, cuius initium hoc est.

Vrbs antiqua fuit, Tyrij ten.coloni.

Neque ego quęquã esse arbitror, qui Lucretiũ mihi temere obiiciat, quem tamẽ ab inuocatione exorsum esse passim legunt, hoc modo.

Aeneadũ genitrix, hominum, diuũq; voluptas. ,,

Nam aliud huius initium adducit Varro, cũ agit de lingua latina, id autem est tale,

Aetheris, & terræ genitabile quærere tempus. ,,

Hoc tantum ille, cætera adhuc desiderantur, sed hoc distribuendi institutũ in operis (vt dicebam) initio castissime custoditur, atq; incorrupte conseruatur, in medio autem si quid vsus veniat, certe nos item, eo enim in loco liberior instituẽdi ratio esse videtur, quẽadmodũ Maro in VII. Aeneidos facit, qui musam, quæ gẽs Italiam teneret, qui ve rerum status esset, cum illuc Aeneas appulit, vt sibi demonstret, primũ rogat, deinde proponit, postremo narrationem ipsam exequitur, sic enim ait.

Nunc age qui reges, Erato, quæ tẽpora rerum ,,
Quis Latio antiquo fuerit status, aduena classẽ ,,
Cum primum Ausoniis exercitus appulit oris, ,,
Expediam, & primæ reuocabo exordia pugnæ. ,,
Tu vatem, tu diua mone. dicam horrida bella, ,,
Dicam acies, actosq; armis in funera reges, ,,

" Thyrrenãq; manũ, totámque sub arma coactã
" Hesperiam, maior rerum mihi nascitur ordo,
" Maius opus moueo. Rex arua Latinus, et vrbes
" Iam senior, longa placidas in pace regebat.

Et quæ sequũtur reliqua. quo in loco à naturali illa instituendi ratione discessit, id, quod etiam efficit in decimo, cum ex vniuersa Hetruria, quæ coëgerat Aeneas auxilia, est dicturus, ait enim.

" Pandite nunc Helicona Deæ, cantusq; mouete,
" Quæ manus interea Thuscis comitetur ab oris
" Aenean, armetq; rates, pelagóque vehatur.

Quo in loco inuocans nullam explicuit narrationem, quemadmodum supra, sed ea, quæ in inuocatione indicabatur, contentus, rem ipsam aggreditur hoc modo.

" Massicus ærata Princeps secat æquora Tygri,
" Sub quo mille manus iuuenũ, qui mœnia Clusi

Et quæ sequuntur ad omnium copiarũ plenã descriptionẽ. Pari itẽ ratione facit, cum de apibus agit in quarto Georgicorum, sic enim ait,

" Quis Deus hanc, musæ, quis nobis extudit artẽ?
" Vnde noua ingressus hominũ experiẽtia cœpit.

Quæ inuocationis loco dicta possunt videri. sequitur autem rem ipsam, sic agens.

" Pastor Aristæus fugiens Peneia tempe.

Et reliqua ad operis finem. Pari item ratione agit in IX. cum Turni ingẽtia facta est di-

ctorus, vbi musam rogat, vt sibi tantas res canenti feliciter adsit. sic enim ait,

Vos ò Calliope precor aspirate canenti, »
Quas ibi tũ ferro strages, quæ funera Turnus »
Ediderit, quem quisque virum demiserit orco. »
Et mecum ingentes oras euoluite belli. »
Et meministis enim, diuæ, et memorare potestis. »

Deinde sic aggreditur,

Turris erat vasto suspectu, & pontibus altis. »

Et quæ sequũtur, vt in difficillimis rebus explicandis, quibúsque Deo sit opus, etiam in medio opere liceat eius opem inuocare. Quod Sanazarius & acute vidit, & optime est executus in secundo libro de Virginis partu. nam cũ ad Christi ortum peruenisset, rei magnitudine (quid enim maius, aut etiam tantum?) ductus sic musarum opem implorat.

Nũc age, Castalij quæ nũquã audita sub antris »
Musarũve choris celebrata, aut cognita Phœbo »
Expediam. Vos secretos per deuia colles, »
Cœlicolæ, vos (si merui) monstrate recessus »
Intactos. ventum ad cunas, & gaudia cœli, »
Mirandosq; ortus, & tecta sonantia sacro »
Vagitu. stat ferre pedem, qua nulla priorum »
Obuia sint oculis vatum vestigia nostris. »

Sed siue naturã siue artẽ in constituendo sequaris, illud tibi etiam atque etiam diligenter videndum erit, vt si reit, qua de agatur,

diligentem rationem adhibeas, eiq; vni in primis etiam atque etiam obtemperes. Reliquum autem est, vt locutionis formam persequamur ad imitandum, quo vno perfecto totius imitationis fabricam à nobis habebis absolutam.

BARTHOLOMAEI RICCII DE IMITATIONE, AD Alfonsum Atestium, Principem, LIBER TERTIVS.

TSI *scio me, qui de imitatione scribam, hoc loco, quem sequar imitãdo, habere neminẽ, qui ex distributionis meæ tertia parte librum separatim mihi conficiam, cum hæc quoque pars reliquas duas partes cõtinenter sequi, ac cõiunctè concludi magis deberet: ne tamen hic liber, si hæc quoque tertia pars accessisset, iusta magnitudine longior excreuisset, locutionẽ ab inuentione, et dispositione seiunxi, tametsi ea locutionis quoque auctoritas, isque vsus est in dicendo, vt non dubitẽ quin illa, quod ei amplius attribuerim, facile suum defendat, atque tueatur, meámque hanc institueñdorum librorum rationem etiam pau-*

lo liberiorem pari sit ratione comprobatura. Sanè inuentio rerum omnium in dicendo, vt etiam in agendo, est princeps, neque dispositio nullam ex suo ordine orationi ipsi venustatē, atque decorem affert, at ea vna locutionis vis, atque virtus est, vt si nulla adsit, quicquid prudentißime inuenias, quicquid in suum ordinē optime constituas, quasi frustra vtrunque efficere videaris: sin autem rudis, atque infans, nec quæ sua dignitate cōstet, plurimū de vtroque vt detrahatur, necesse sit. in ea autem ipsa, qua de nunc agitur, imitatione, quantum hæc etiam valeat, quantum principatus obtineat, id facile declarat, nā cum imitatori maxime prouidendum sit, ne aliena magis surripere, quàm imitari videatur, id illi in primis hæc loquendi virtus optime & prouidere, & cauere potest. sic enim hæc apte, sic belle, sic recte, quicquid vult, in alienam faciem trāsfert, atque conuertit, vt quæ prima fuerit nulla sentiatur, ac quemadmodum apes, quæ flosculos, herbulas, ac quicquid imbiberint roris, in suum nouum corpus ita conficiunt, vt nihil horum existat ex pristina aut forma, aut materia, sic hæc nobis alienas virtutes, atque sententias ita suo studio, suáque arte conficit, atque condit suauiter, vt pristinæ formæ nihil agnoscatur, nostrúmque id fiat

maxime, quod ea nobis apte compararit, atq; cõstruxerit. vt omnibus hisce de causis tertius hic de locutione liber ex secundo sine vlla iusta accusatione nasci potuerit. Sed quoniam locutio non à nobis, verum tota (vt est aliena) aliunde est petenda, ac multæ res quotidie reperiuntur, atque adeo assidue reperientur, quæ nomine careant latino, ac etiam multo plures illæ sint, quæ nouũ nomẽ nactæ, vetere aut prorsus amisso, aut saltem nobis ignorato, vtrum nouis rebus à nobis recte fieri possit nomen latinũ, aut nouis nominibus pro latinis vti possimus, aut si neutrum permittitur, quid tum agendum sit, cum earum vsus veniat, prius est dicendum, deinde locutionem ipsam planius absoluemus. ac quod ad res nouas latino nomine appellandas, sanè multi non desunt, neque ij imperitissimi viri, qui Ciceronis auctoritate id sibi licere magnopere contendunt. qui in principio tertij libri de Finibus bonorum, & malorum sic in hanc ait sententiam.

" Stoicorũ autem non ignoras quàm sit subtile, vel spinosum potius disserendi genus, idque cum græcis, tum magis nobis, quibus etiam verba parienda sunt, imponendáque nouis rebus nomina. Quod vero ad res veteres (quoniam vna eadémque plaga vtrunque aduersarium conficere volumus) quarum nul

lum sit, aut non extet nomen latinum, si qui id quoque audeant, quo præsenti appellantur, eas nominare tanquam latino, quoniam Horatius dixerit,

Cum lingua Catonis, & Enni ”
Sermonem patrium ditauerit, & noua rerum ”
Nomina protulerit. licuit, sempérque licebit ”
Signatum præsente nota producere nomen. ”

Ac etiam paulo infra, vbi ex rerum omniũ vicißitudine, verborum etiam renouationem affirmat, vbi ait.

Multa renascentur, quæ iã cecidere, cadéntque ”
Quæ nũc sunt in honore vocabula, si volet vsus, ”
Quẽ penes arbitriũ est, et vis, et norma loquẽdi. ”

Pari omnes, eóq; maximo versãtur in errore, nã cũ ita Cicero, & Horatius sentiãt, & rectißime sentiãt, id latinis suis (quod miror tãtos viros nõ vidisse) quibus cũ agebãt, tantum concedebãt, neq; enim Cicero volebat noua rei græcæ latinus, aut cõtra latinæ græcus nomen faceret non suum, quẽadmodũ hoc nostro tempore neq; Italus Gallis vocẽ vllam creare potest Gallicã, neque cõtra Gallus Italis, quæ sit Itala, neq; vtrisq; Hispanus, quæ sit cuiusq;, sic neque Latinis aut Italus, aut Gallus, aut Hispanus vocem vllam parere potest, quæ latina sit, nã si ita fiat, iã pridem omnes linguas latina lingua in se recepisset. Caue done (liceat mihi

iam sæpius exempli causa barbare loqui) vulgo rem nouam Italus appellat, item stasam, stampam, bombardam, & cætera eius generis infinita. fac hæc Italo liceat, cum ei vsus veniat, paruo quodam accentu ad vocis sonitum addito quasi latina vsurpare, ac latinis asciscere, fac idem cæteris nationibus in suis nouis rebus permittatur, non vereor, quin videas, quàm breui latinus sermo à sese totus desciscere cogatur, omnia omnium statim fieri pauciora latini sermonis agnosci necesse sit, multo vero etiam magis, si quæ nostræ Germanæ sunt voces (vt de nostris nunc tantum agam) eas nos ad latinam rationem proferre conemur, vt possibile, gratitudo, ingratitudo, liberum arbitrium, deuotus, pro religioso, profectus pro culpa, componere librũ pro scribere, instabilitas, superfluum, superfluitas, & quæ in instrumentis, in fructibus, in herbis, arboribus, nauigiis, auibus, vestibus, coloribus, & cæteris eius generis sunt innumerabilia. At hoc latini ipsi palàm factitarunt, si quidem Cæsarem (vt græca nunc omittam quàm plurima, quæ trita facta sunt latina) multis gallicis verbis latinam ciuitatem donasse, nulli dubium est. Maronem autem & Gaza, & Gesa, & Mapalia in Latium tantum, aut maris, aut terræ spa-

tium transtulisse, pari constat ratione, ita cæteri in cæteris, vt cuique vsu veniebat, facere nihil dubitarent. id quod etiam egregie latina oratione prædito, quíque eius ciuitate planè donatus sit, ad eum modum licere existimandum est, quasi vero non infinitæ sint res, quas alij agere liceat, alij autem minime. Certe quempiam in suam domum ad se liberaliter accipere cuique permissum est: in alienam, id si facere velit, non ita. Sic Princeps, cui libeat, ciuitatem suam donare poterit, alienam non poterit. Cæsar, Maro, quíque reliqui alienas voces Romanis asciuerunt, in suam ij domum, in suam ciuitatem illas receperunt: nos autem, qui iam pridem facti sumus alienißimi, qua id ratione facere audebimus? at latinæ orationis ciues facti sumus. esto: num propterea in eam alios recipere ipsi poterim⁹? Certe suffragij ferendi ius nouo homini concedetur, donandæ autem ciuitatis non ita. Præterea cur, si ita est, tot optimi ciues, atque adeo principes latinæ ciuitatis nullum verbum temere in suam ciuitatem admittere sunt ausi, Bembus, Sadoletus, Romulus, Bonamicus, totus denique Senatus latinus iis vocibus latine agentes vtuntur, quas vsus, & consuetudo maiorum eis reliquit, nullam nouam ij ad istam

rationem admiſcentes. Quid igitur tuus iſte ciuis latinus aget in iis vtriſque rebus appellandis, ſi alteris prorſus latinum nomen adimis, alteris noſtrum non concedis? Ego, cui negocium erit in rebus nouis nominandis, continuo ei quærendum eſſe cenſeo, ſi ei rei aliquid apud maiores vnquam extiterit ſimile, ad cuius rationem ei quoque nomē aliquo modo accommodare poſſit, vt in bōbarda, ſi quis eam ad veterum rationem, tormentum dixerit militare, item horologium (ſi quis hanc vocem prorſus fugiat) ſolarium magis appellarit, item baptizare, initiari. in iis autem, quorum nomen latinum non ita cuique obuium occurrit, is primum diligenter inueſtigabit, ſi id aliunde poſſit eruere, cuius ſi compos fiat, recte erit, ſin id minus aſſequatur, aut nullum prorſus erit, rei circunſcriptio ſemper illi præſto aderit, nunquam periphraſis deerit: vt in ſcommunicare, ſiquis id pluribus explicet verbis ſacris eum, aut aqua, & igni interdicere, ita à chriſtianorum conſuetudine eum auertere, ita ſi cui cauedonem ſit dicendum, ſi eum explicet tripodem focularem, quo ad ligna vtuntur ſuſtinenda, ſi ſtaſam, inſtrumentum, quo pedes ſuſtinet eques, ſi campanam vas eſſe aneum altiſsimo in loco poſitum, cuius creberrimis ictibus aliquid longinquis ſigni-

ficatur. At longum erit, quod vnico possit verbo, multis id si explicetur verbis, ac quoties opus sit eam periphrasim repetere. At latinum eo modo, barbarum isto. Postremo autem si minus concessa voce vti cogemur omnino, neque huius quicquam sit, quo latinam eam reddere possimus, ac circuitus istos, atque orationis anfractus fugere velimus, eo modo recte illam vsurpabimus, si quasi veniam prius præfabimur, hoc modo, vt aiunt, vt dicunt, vt ita dicam, vt nostri appellant, loquuntur, & huius generis multis modis, quemadmodum Cicero facit in iis, quæ non satis latina probarentur. Sed fortasse in paucis vocibus id seruari poterit, vt aliquo modo aut quasi latinas eas efficiamus, aut periphrasi, aut etiam excusatione aliqua adhibita latinis admisceamus. Quid autem iureconsulti in suis consiliis dandis? Quid item conuentorum, pactorum, testamentorúmque stipulatores agent, quibus & infinitis rebus noua nomina sunt omnino facienda, & quæ latina sunt, prorsus ignorantur? num à consulendo, ac stipulando cessabunt, dum aut latini redeant, qui res eas nomine donent latino? aut illa, quæ latina lateant, fiant notiora? an continuo artem desinent? isti, si

me audiant, aut prius latine recte scribere discent, aut si id assequi non poterunt, sua magis vtentur lingua, quàm abutentur aliena. Sed iam locutionem ipsam aggrediamur. quo vno perfecto, totius imitationis fabricam à nobis habebis absolutam. Cum igitur latinæ locutionis duplex sit vsus, grammaticus alter, alter latinus, qui ad grammaticorum regulam tantum loqui didicerit, is non satis habebit ad eam, quam latinæ locutionis elegantiam intelligimus. Aliud est enim quasi terminis anguste circunscriptis ingredi, aliud suo iudicio liberius, ac cum dignitate spatiari: neque ille, qui tantum ad familiæ capiendæ laxitatem ædes ædificarit, propterea magnifice ædificasse dicetur, sed qui vestibula, conclauia, porticus, ambulationes, laquearia, cætera multa ad ædium dignitatem extruxerit: quemadmodum neque qui se in choreis agat, si ad soni numerum pedem tantum moueat, non item totius corporis motum, ac quiddam etiam de suo decenter addat, elegans saltator habebitur. Postremo autem qui panno inuolutus sit bene crasso, satis ille quidem aut ad frigus pellendum, aut ad calorem arcendum habebit adiumenti, ad ornatum autem, quem omnium maxime quærimus, nisi vestiendi ars diligens accesserit, nihil

habebit omnino. Sic in latina oratione minime satis est, latina si sint verba, ac certa inter se ratione coniuncta, maius adhuc quiddã restat, id autem est in usu magis comprobatum latino, ac ex bonorum aßidua lectione comparandum, quàm quod minutis istis præceptis obediat, atque magistris doceatur. Sed ut aliud esse grãmatice loqui, aliud latine dicebamus, sic nunc in latina locutione aliã alia eße probatiorem ostendemus. ac ne ego nunc tibi ætates commisceam, ac Terentij quasi horridioris nescio quid antiquitatis retinere, Antonij, atque Craßi paulo cultiorem factam esse, Ciceronis autem ætatem omnia lumina, omnes virtutes eloquentiæ effudisse comprobem, unã tantum sumamus, neque eam etiam optimã, quinetiam à viris discedamus licet, ne unum tibi semper Ciceronem obiiciam. non suæ igitur ætatis cæteris primariis fœminis Corneliam, & Læliam splendidius locutas esse, Cicero testatum reliquit? quarũ etiam altera Gracchorum filiorum institutioni plurimum profuit, altera filias Mutias, & Licinias neptes longe effecit elegantiores? Dij facerent, ut non ita esset, ac omnes eo modo homines loquerẽtur, quo boni faciunt, neq; hic alio, ille alio latina abusus esset oratione! nulla enim nũc opus esset in loquẽdo imitatione, omnes enim eo mo-

do loqueremur optime. Hanc autē, quam nos
hoc loco probatiorem quærimus locutionis for-
mā, ex vna probatißimorū auctorum lectione
aßidua maxime conficiemus, nam vt peßime
ij semper agunt, qui à peßimis nunquā disce-
dunt auctoribus, sic illi, qui in bonis habitant,
nōnunquam optime. hi autem qui sint proba-
tißimi auctores, in quibus legendis, ac versan-
dis, hanc dicendi formam, quæ omnium iudi-
cio maxime probetur, nobis ipsi comparemus, ij
procul dubio sunt, qui Ciceronis ætate florue-
runt. sed cum ea tota ætas planè latine, atque
eleganter locuta sit, vnus tamen Cicero omniū
elegātißime est locutus. pure quidem alij, quod
est in maxima laudis parte ponendum, presse
alij, ac propè vna in breuitate diuini extitere.
Sed vnus Cicero laudem omnium ac virtutes
in se transtulit omnes, pure hic in loco, nec mul
tis, cum res postulat, agit, in vno autem illo il-
lustrandæ orationis genere Deus est. verborū
delectum eloquentiæ originem Cæsar esse dice
bat. Atqui alij semper aliquid habent, quod
aut prorsus damnetur, aut saltem æque non
probetur, vetustatem alij nimis dedita opera
consectantur, in agrestibus, ac parum cultis se-
se alij magis oblectant, alij alio vitio laborāt.
vnus Cicero tantum abest, vt quicquam tale
in se admiserit, vt messem illam nobis, atque

verborum omnium copiam omnem perpurgarit, qui nihil in sermonem, quod non Romanum oleret, quod ab aetatis suae cultu, atque dignitate quicquam abhorreret, quod omni denique splendore non elucesceret, prorsus intertexuit. Huc id accedit, quòd hic solus, quàm caeteri omnes simul unà, plura conscripsit volumina, unde etiam nobis maior copia suppeditari poßit ad dicendum. Neque illi quicquam audiendi sunt, qui continuo obiiciunt, Ciceronem non omnia attigisse, multa ex iis etiam, quae scripsit, desiderari, quare à caeteris quoque hanc nobis locutionem petendam esse satis inepte garriunt: nam sit ita, ut de rebus omnibus Cicero non scripserit, ac ex eis etiam, quae scripserit, voluminibus, temporum iniquitate complura desiderentur, certe qui in eis, quae extant, quae leguntur, optime versatus erit, quíque eius dictionis formas probe, ac fideliter perceptas habebit, is eas ad quicquid volet commodißime transferre poterit, siquidem ceram imitatur oratio, quae quo eam ad quasque formas confingendas deflexeris, facillime consequetur. Nollem hoc loco ineptus videri, qui summum virum, principem, ac patrẽ eloquentiae rei cõparem abiectißimae, sed paruis tamen, atq; infimis maxima, atque nobilißima interdum recte conferri solent.

mihi inquam Ciceronis oratio cum locupletissimi sutoris officina rectißime comparari posse videtur. nam quemadmodum in ea omnium pedum, omnium formarum aptißima sunt calceamenta, sic ad omnes res oratione apte conuestiendas locutio, atque dicendi formæ ōmnes ab vno Cicerone facile sumi poterunt. Neque enim dubitandum est, quin Cicero, si historiam, si de re rustica copiosius quàm fecit, si item de cæteris rebus scripsisset, æque in iis omnibus scribendis satisfecisset, atque in iis, quas luculentißimo stilo complexus est, planè satisfecit. quasi vero quia Apelles non omnium rerum formas pennicillo suo sit persecutus, ideo etiam, qui ad eius imaginem optime fingat, is artem suam nisi ad eas formas, quas Apelles pinxit accommodare poßit, aut qui in Oceano natare didicerit, non is item in cæteris aquis, cum vsus veniat, id facile faciat. ab hoc igitur vno Cicerone vt nusquam discedamus, vt in hoc hæreamus, atque perpetuo habitemus, meum est consilium. si quis tamen in historia aut Cæsaris puritate, aut Salustij breuitate magis delectetur, id per me quidem sequi illi facillime licebit. Sed vniuersæ locutionis dicendi studiosis sese duplex affert vsus, & vtilitas, altera ex eo, quod non vnam, atq; eandem loquendi rationem esse dicebamus, vt

qui historiam scribat, si Cæsaris puritatem sequatur, Liuij candorem, aut etiam Salustij breuitatem parui faciens, aut cæteris omnibus posthabitis scriptoribus, vnius Ciceronis sese locutioni addixerit. Altera ex eo, quòd hæc sua mutatione, addendo, detrahendo, omnem loquendi vsum complexa est. de superiore quid sentiam, aut cuius scriptoris locutionem magis probem, satis arbitror paulo supra, & passim multis aliis in locis à me esse demonstratum. nunc autem de posterioris vsu, atque vtilitate restat, vt copiosius dicatur. quoniam igitur nec animi indicium est, atque vna hac potissimum quid velimus, quid non, cæteris aperimus, atque eloquimur palàm, necesse est, vt iam pridem nihil dici posit, quod millies non sit dictum prius. qui igitur eadem sensa cum aliis, sine iusta reprehensione, quin etiam nostra cum aliqua laude proferamus, locus postulat, vt pluribus videamus. id, quod etiã polliciti sumus, cum de inuentione, atq; dispositione agebatur. Aut igitur quæ sunt ab alio dicta, nobis, vti ab eo sunt dicta, integre, aut aliqua facta mutatione, aut addendo, aut detrahendo, proferenda sunt omnino. Ex iis autem, quæ integra manent, sunt prouerbia, dicta, sententiæ, diffinitiones, & eius generis cætera, vt si quis merces eò aduexerit, vbi maxima earum re-

rum sit vilitas, alius eum hoc prouerbio stultitia notet, Noctuas Athenas. aut si qui neget magnum in rem vilem sumptum se facturum, illud apte & facete vsurpet, Vnũ pœnitere tanti non emo. aut cum vir probus significabitur, si quis dixerit, Dignus est, qui cum in tenebris mices. aut cum nimis largum intra beneficentiæ leges retinendum esse, hoc quispiam modo argute præcipiat, Largitio fundum non habet. Quæ omnia, & quæ sunt huius generis reliqua innumerabilia, quoniam vulgo facta sunt communia, quo primum ab eo sunt accepta, eo modo sunt perpetuo ab omnibus communiter vsurpanda. dicta vero, siue ridicula, siue ioci, siue quoquo modo nomine alio appellentur magis, & hæc eo modo proferri solẽt integre, quomodo sunt à suis auctoribus prolata, vt cũ nouũ hominẽ in cõsessum amplissimũ, ac eo loco minime dignum, sed (vt fit) principum vitio ascitum, locum sibi quærentem, quis ad hunc modum facete mordeat, Te equidem reciperẽ, nisi anguste sederem. Item, si quem se nimis iactantem in agendo notaremus hoc modo, Quis loquitur è lintre? Item si quis in furacem seruum, illud amphibolon vsurpet, Solus est, cui domi nihil est nec obsignatum, & occlusum. Ita in male olentem, Circunuentus sum. si vero plures adsint, Circunuenti sumus. Ita

illud in adulterum, qui in facto deprehensus sit, cum quis interrogaret, Quid videretur? quis responderet, Tardus. Ita cum parem gratiam nos promittimus relaturos, eo modo, Vt sementem feceris, ita metes. Sententiæ quoque iis ipsis verbis, eo ipso integro conseruato ordine, quo prius constructæ sunt, recte proferuntur, vt Cicero illud Terentij protulit,

" Obsequium amicos, Veritas odium parit.

Item illud Ennij.

" Homo, qui erranti comiter monstrat viam,
" Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,
" Vt nihilominus ipsi luceat, cum illi accenderit.

Neque id non ita,

" O Tite, si quid ego adiuto, curámve leuasso,
" Quæ nunc te coquit, & versat sub pectore
" fixa,
" Ecquid erit præmi?

" Definitio sententiã sequitur: vt illud. Ius na-
" turæ, quod nobis non opinio, sed quædam in-
" nata vis affert, vt religionem, pietatem,
" gratiam, vendicationem, veritatem. Ita
" Ius ciuile est æquitas constituta ijs, qui eius-
" dem sunt ciuitatis ad res suas obtinendas. Ita
" Iustitia est habitus animi communi vtili-
" tati conseruata, suam cuique tribuens digni-
tatem. Quas omnes, & harum etiam similes cæteras definitiones siquis integras vsurpet,

non faciet inepte, si tamen aliquid de suo addat, aut etiam totam eandem à se confecerit, modo à definitionis natura, & lege non discedat definiendo, æque ei facere licebit, vt Cicero in iustitia fecit definienda, qui aliis verbis, atque est supra adductum, sic eam definiuit.

» Iustitia est affectio animi suum cuique tri-
» buens, & societatem coniunctionis humanæ
» munifice tuens.

Item alius eã definiens dixit, qui ad Herennium scribit, cum ait.

» Iustitia est æquitas, ius vnicuique tribuens pro
» dignitate cuiusque. Vt non addam multa alia, quibus aut describitur, aut significatur hæc virtus non vno modo. Quin etiam in sententiis quoque aliquid & addi, & commutari, modo remaneat sententia, permitti vide-
» tur. vt si quis illud Platonis, Principem ci-
» uium beneuolentia, non armis septum esse oportet, ad hunc modum quasi suum id efficiens, dicat, Næ illi maxime tuti sunt Principes, qui magis suorum ciuium beneuolentia, quàm armis septi sunt: Quemadmodum etiam Cicero facit in Terentio paulo etiam liberius: ille enim ait.

» Non Apollinis magis verum atque hoc respon-
» sum est.

Cicero autem ſic.

Hæc ex oraculo Apollinis Pythij edita tibi puta, nihil poteſt eſſe verius. Eam autem eiuſdem Terentij non ſolum cõmutauit, ſed etiam ad imitationis formam optime tractauit.

Ille enim ait.

Malo coactus, qui ſuum officium facit, dum id reſcitum iri credit, tantiſper cauet: ſi ſperat fore clàm, rurſum ad ingenium redit.

Cicero autem ſic.

Quo ad metueres, omnia te promiſſurum, ſimul ac timere deſiſſes, ſimilem te futurum tui. Sed quoniam caſu, quod artis fuerat, in ipſam commutandi rationem incidimus, quæ propoſitionis noſtra pars erat altera, eam pergam abſoluere. Aut igitur, quod ipſi eloquimur alienum, id nobis erit omnino incognitum, aut etiam ſæpius perlectum. ſi prorſus ignorabimus, & iis verbis, & eo ordine, quo alius protulerit prius, nunquam à nobis proferetur. Sin autem in eorum veſtigia omnino dicendo incurremus, magnum tum orationis noſtræ teſtimonium habere poterimus, eam minime eſſe contemnendam, quæ eadem ſit cum optimorum. Si vero in perſpecto verſabimur, nos vna hæc multiplex commutandi orationis ratio prorſus ab omni furti accuſatione liberabit: quam viam C. Carbonem tenuiſſe, Cicero

scriptum reliquit. Siquidem hic cum se exerceret ad dicendum, quod ex probatißimo aliquo, aut poëta, aut oratore memoria comprehendere posset, idem suo modo exprimere, atq; proferre conabatur. Videbat scilicet industrius orator hanc exercitationem maxime ad dicendi copiam pertinere. Neq; mihi nunc L. Craßi quantacunque auctoritas sit, hoc vnquam eripiet, vt quod à bonis omnibus fieri videam, illi concedam, turpe esse ad imitandum, cum Cicero quoque ille ipse, qui sub Craßi persona ea improbare simulabat, & aliter senserit, & fecerit semper. hoc igitur ius acquirendæ alienæ sententiæ poßeßionẽ æquam commutatione, additione, detractione facile consequemur. Commutandi autem genus est duplex, vnum ordinis, verborum alterum: cum autem nunc ordinis dico, intelligo tantum ordinem iisdem manentibus verbis in aliam faciem redactum. huius autem commutãdi ordinis ratio triplex est: vna, cum dicitur retro, ac quasi sursum versus idem, quod directe dictum prius offenderis: altera, cum intercise: tertia, cum verba omnia, & cola ipsa tuo arbitratu permiscentur, cum retro ordine, vt si id Terentij, Saluum
„ te aduenire, Demea, gaudemus: quispiam sic
„ faciat mutando: Gaudemus, Demea, aduenire
„ te saluum: Item illud: Nunquam rem fa-

cies, abi, nescis inescare homines, Sannio: si sic item commutetur, Sannio, homines inescare nescis, abi, facies rem nunquam: quemadmodum ipsi paulo supra dedita fecimus opera, qui in hac commutatione distribuenda ex ipso Cicerone locum penè integrũ retro ordine per singula verba remenso transtulimus. Intercise autem permutare tum intelligo, cum periodus inciditur, ac oratio per cola ipsa in ordinem alium componitur, ac ipse ambitus partibus integris commutatis in alium orbem, atq; in quadrum nostrum concinnius digeretur, vt illud Ciceronis in Oratore: Cur igitur ius ciuile docere semper pulchrius fuit? Hominúmque clarissimorum discipulis domus floruerunt? ad dicendum siquis acuat, aut adiuuet in eo iuuentutem, vituperetur? Si intercise inuertatur sic, Ad dicendum si quis acuat, aut adiuuet in eo iuuentutem, vituperabitur? Cur igitur ius ciuile docere semper pulchrius fuit, hominúmque clarissimorum discipulis domus floruerunt? Ad hunc autem modum Terentius se ipsum conuertit, Ait enim in Eunucho in Thaidis persona, Sola sum, habeo hic neminem, neque amicum, neque cognatum. In Adelphis autem hoc idem agit per conuersionem, vbi ait. Neminem habeo, solæ sumus, Geta autem hic non adest.

Sed aptißime Cicero hoc genere conuersionis tum vsus est, cum id Gracchi per cola conuertit. nam cũ ille diceret, Abesse non potest, quin eiusdem hominis sit, probos improbare, qui improbos probet: Cicero autem sic, Quin eiusdem hominis sit, qui improbos probet, probos improbare. Aptißima est in postremo facta commutatio. Meus autem Flamminius hanc conuertendi rationem tum egregie persecutus est, cum ait in sua paraphrasi: Dum perpetuo cũcta sursum, ac deorsum commeant, rerum generatio, & interitus circuitum conficit, & quasi orbem quendam. Ex terra enim humor, ex humore nascitur aër, ex aëre oritur humor, ex humore terra vltima. quæ Cicero eadẽ retro verso ordine prius in hunc modũ tulerat. Nam ex terra aqua, ex aqua oritur aër, ex aëre æther. Deinde retrorsum vicissim, Ex æthere aër, ex aëre aqua, ex aqua terra infima, sic naturis his, ex quibus omnia constant, sursum deorsum, vltro citroque commeantibus mundi partium coniunctio continetur. Tertium autem commutandi genus est cum eisdem verbis nullo primo eorum ordine conseruato, neque colorum vlla ratione adhibita, sed cum nos nouum, ac liberum nostrum efficimus ordinem: vt si quis illud, Tibi autem id consilij do, quod mihimetipsi, vt vi-

temus

temus oculos hominum, si linguas minus facile possumus: Si quis inquam suo id modo commutans sic efficiat, idem autem tibi do consilij, quod ipsimetmihi, vt si minus hominum linguas facile possumus, oculos vitemus. Quorum trium commutandæ orationis generum primum nimis puerile, nimisque elaborati est studij, atque inanis industriæ, si simpliciter fiat: quare etiam maxime deuitandum. Secundum paulo tolerabilius, sed neque hoc quoque admodum factitandum. neque enim commode cadet, vt sæpius fieri poßit. Tertium longe omnium est liberius & propterea etiam commodius, quódque crebro vsurpetur. modo illud etiam atque etiam diligenter attendatur, ne commutatione facta quodammodo dissoluatur, atque eneruetur oratio. nemo enim iam pridem nescit (vt versum nunc omittam, qui hanc commutandi rationem vix ad se admittere posse videtur) solutæ quoque orationi suum certum numerum adesse, quæ si mutetur ad eum modum, magnum periculum est, ne quod apte compositum fuerat prius, dissolutum reddatur, ac quod structura ipsa ad numerum optime concinebat, ne absonum, atque asperum quid resonet commutatum, quæq; fortiter priore conglutinatione continebatur, recenti, ac noua tota delumbetur oratio, nisi res ea nobis

prorsus sit cum dissoluto, ac parum composite loquenti, nã verba omnia non ita sunt in quadrum cõfecta, ac quasi affabre laborata, atque expolita, vt quoquo compositionem tuam instituas, eam æque apte sequantur, atque inter se quaque versus adhæreant aptißime. Verborum autem commutandorum alterum erat genus. hoc item duplex est: vnum, cum verba ipsa remanent, sed in se ipsa quodãmodo cõmutantur: alterum, cum iam positorum verborum loco alia, quæ idem significent, aptißime reponuntur. cum autem remanent, sed non ita, vt erant posita prius, multis id quidem fit modis, ac quàm commodißime omnibus. aut enim per casus fiet, vt vbi alius dixerit, iniuriarum obliuisci, fortißimi esse hominis, si tu iniurias per casum commutaris. item, si ille summo honore dignum patriæ liberatorem, tu summi honoris. aut si sit, visendi causa aliquem, tu facias alicuius. ita in cæteris aut vocibus, aut verbis, quæ diuersos sibi casus asciscant. quam mutationem sequuntur etiam illa, te vehementer amo, tu à me vehementer amaris. sed mira illa, atque elegantißima in Cæsare est casus commutatio in primo libro de bello Gallico, cum ait, Equitum millia erant sex, totidem numero pedites velocißimi, ac fortißimi. nam recta compositio, si ad superiorem partem

respondeat, hæc erat, totidem numero peditum velocißimorum, ac fortißimorum, quemadmodum equitum dixerat. neque illud non ineleganter vsitatum est, quemadmodum dixit Terentius, populo vt placerent quas fecisset fabulas. aut per numerum, vt vbi ille, ego omni officio, si quis dicat ego omnibus officiis, & vbi ego, si nos. item in verbis, vt illud quemadmodum paulo supra dicebamus. cum vnus sit, qui loquatur. illa vero numeri permutatio perquam venusta est, qua vtitur Terentius in Eunuchi prologo. sic enim in ipso ait initio.

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis
Quamplurimis, & minime multos lædere,
In his poëta hic nomen profitetur suum. nam cum quis dixisset, ac ad eum numerum pari numero respondendum esset, multitudinis tamen numero vsus est, perinde atque, si qui sunt, nõ autem si quisquam est, initio si protulisset. item in eadem fabula.

Adeon' homines immutarier
Ex amore, vt non cognoscas eundem esse?

In eundem numerus mutatur. proprius enim erat si dixisset eosdem. item alibi. Cuius mos maxime est consimilis vestrũ, hi se ad vos applicant. vbi ad cuius, hi postea intulit. cũ aut dicendum fuit, quorum mos, aut si, vt est,

cuius, hic se ad vos applicat, magis subdendum erat. item si viscendi causa amicos, tu visendorum amicorum causa dixeris. Aut per personas, vt si quis illud conuertat. quid igitur faciam? quid igitur faciat? aut etiam simul vtrunque & numerum, & personam. vt, quid igitur faciant? Ita in nomine, vt, vbi ego, alius tu, ille, ita & in cæteris, ex quo genere illud est, cum quis de se loquitur, tertiam tamen personam loquentem inducit, vt illud Parmenonis de se ipso, Dij vestram fidem: quantam, & quàm veram laudẽ capiet Parmeno! quam personæ commutationem Cæsar modestißime in suis commentariis perpetuo executus est, qui cum de se ageret semper, nunquam tamen à se quicquam protulit. Aut per genus. vt, illum diem, si tu illam diem, vt etiam, quantũ suauitatis, si quanta suauitas. Aut per modos, vt, fac isthæc recte curentur, si tu facias dixeris. vt illud, æquũ est vos cognoscere, atq; ignoscere, si tu æquum est, vt vos cognoscatis, atque ignoscatis, aut per tẽpus, vt ipse viderit, pro vidchar debit. vt Terẽt. in Eunucho. Nisi ego me turpiter hodie hinc dabo, pro dedero. aut per interrogationem, aut negando, aut affirmando, & quæ eius generis sunt reliqua.

Alterum autem commutandorum verborum genus erat, cũ verbis ipsis verba alia subiiciũ-

tur idem significãtia. cuius generis quanta vis sit in hoc ipso, quod alienum est, cõmode vsurpando, nihil attinet dicere, quando penè oratio ipsa nihil aliud sit, quàm ad hunc modum loqui. Id autem quatuor modis fieri potest, vt cum proprium aut proprio, aut figurato, figuratum aut figurato, aut proprio commutatur. Nam cum omnis oratio sit aut propria, aut figurata, (cum autem ego nunc figuratum dico, mutuatum, translatúmq; intelligo) ac plura sint in vtrisque synonima, horum vtraque aut cum suo, aut cum alterius genere commutãtur facillime. Ita verborum commutandorũ modi fiunt quatuor, vt si in propriis quis diues dixerit, aut in figuratis, cui abunde sit, tu in propriis aut locupletem, aut copiosum, ac pecuniosum reponas. in figuratis autem pro cui abunde sit, si tu dixeris, Cui amplæ sint fortunæ, cui ingentes, cui magnæ, & locupletes copiæ, & fortunæ. aut si florẽtem omnibus copiis, aut qui viuit in omnium rerum abundantia, aut cui rerum omnium copiæ suppeditant, aut cui innumerabilis est pecunia, aut cui res sit ampla, & præclara, aut qui agit quàm facillime, aut cui res familiaris quàm facillima sit, aut qui ab omni re optime paratus sit, aut qui Crassum fortunis, aut Crassi fortunas facile superet, aut cui nihil desit ad omnia cõmoda,

ad beate viuendum, ad beatā vitā, ita & pro proprio figuratum, & pro figurato proprium ſi ad hunc modum quis repoſuerit. Si vero pacem alius, tu otium, tu concordiā, tu quietē, tu tranquillitatem. pari item ratione in figuratis, ſi ille nullum bellum, tu omnia tranquilla, nullā diſſenſionē, omnem cōcordiam, ſummā animorum conſenſionē omnium, atq; conſpirationem, omnes omnium animos optime conſentientes, vbi nulla belli ſuſpicio ſit, vbi otium perpetuum agatur, ſi dixeris. Si poſtremo is amat dixerit, tu diligit, adamat, colit, facile cōmutabis. ſi itē ille, qui amore aliquem proſequatur, tu contra beneuolentia, qui illi primas in amore deferat, quem in oculis, quē in ſinu ferat, neq; ſe vnquā diſcingat, qui in intimis, in are ſuo, in amore habeat, qui eum denique pereat, depereat, impotenter amet. Si vero ille ad hunc modum, tu contra alio, aut ſimilia ſimilibus, aut etiam ex altero genere recte reſpondebis. Sed nullus finis erit, ſi pergo reliqua, quæ in vniuerſa latini ſermonis locutione ad hunc modum cōmutari poſſunt. nulla enim vox tā propria eſt, cui ſoli proprietatis ſuæ ius totum attribuatur, figuratis autem longe locupletior eſt varietas. Terentius in proprio ſic commutauit. ait enim.

27 Atque itidem fallas, vt ab illis fallimur.

Quàm proprie dictū ſit vides. Uerū alibi ait.

Hiſcine tu (amabo) non contra inſidiabere? "

Proprio autem figuratum ſubiecit eo in loco, nam cum dixiſſet, id vero ſerio triumpho, paulopoſt ſubdidit.

Quod mihi puto palmarium. "

Ita Maro in ipſo Terentio, qui cum dixiſſet,

Non adeo inhumano ingenio ſum, Cherea, "

Figurate commutauit hoc modo.

Non obtuſa adeo geſtamus pectora, Pœni. "

Hactenus de cõmutatione tãtum, nunc vero ſimul & de additione, & detractione copioſius agetur, tametſi in hunc quoque locũ omnium orationẽ concludam neceſſe eſt, ſi, quotquot occurrerint, exempla conabor adſcribere. nihil enim eſt in omni oratione dictum, quod in horum genere aliquo dictum, aut comprehenſum non ſit. vt illud Virgilij.

Nanq; manus inter, mœſtorúmq; ora parentũ "
Ecce leuis ſummo de vertice viſus Iuli "
Fundere lumen apex, tactúq; innoxia molli "
Lãbere flãma comas, & circum tẽpora paſci. "

Quam rem eandem magna facta & commutatione, & additis non paucis Maro ipſe perſequitur in ſeptimo, cum ait.

Preterea caſtis adolet dum altaria tedis, "
Et iuxta genitorem aſtat Lauinia Virgo, "
Viſa (nephas) longis cõprendere crinibus ignẽ, "
Atque omnẽ ornatũ flãma crepitãte cremari, "

" Regalésque accensa comas, accensa coronam
" Insignem gemmis, tum fumida lumine fuluo
" Inuolui, ac totis Vulcanum spargere tectis.

Res eadẽ est in portento, locutione autem admodum & diuersa, & aucta. variatio in iis est. vt nunc locorum, personarum, officij, ac cæterarum rerum varietatem omittam, vt pro lambere flamma comas, dixerit, & longis cõprendere crinibus ignem, vbi pro lambere, cõprendere, pro comas, crinibus positũ vides. item pro ecce, quæ particula repentini, ac noui semper aliquid afferret solet, nefas reposuerit. sed multo plura sunt addita. vt illa omnia.

" Atq; omnem ornatũ flãma crepitante cremari,
" Regalésq; accensa comas, accensa coronam
" Insignem gemmis, tum fumida lumine fuluo
" Inuolui, ac totis Vulcanum spargere tectis.

Item illud.

" Sed vos qui tãdem? quibus aut venistis ab oris?
" Quó ve tenetis iter?

Quod idẽ egit alibi variãdo, addẽdo, cũ ait.

" Et procul è tumulo, iuuenes, quæ causa subegit
" Ignotas tentare vias? quò tenditis, inquit?
" Qui genus? vnde domo? pacẽ ne huc fertis, an arma?

In quo quoque exemplo quid commutatum, quid additum sit facile apparet. Conuiuij hic item apparationem primum paucis perstrinxit

in tertio Aeneidos, ea autem hæc sunt.

Tum litore curuo ''
Extruimúsq; toros, dapibúsq; epulamur opimis. ''

In septimo autem rem eandem pluribus expreßit, atque ornauit cum variando, tum addendo, cum dixit.

Aeneas, primiq; duces, & pulcher Iulus ''
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ, ''
Instituuntq; dapes, & adorea liba per herbas ''
Subiiciunt epulis (sic Iuppiter ipse monebat) ''
Et cereale solum pomis agrestibus augent. ''

Idẽ facit in equo Troiano describẽdo, cũ ait.

Instar montis equum diuina Palladis arte ''
Aedificant, sectáq; intexunt abiete costas. ''

Item paulo post sic ait.

Hanc tamẽ immẽsam Calchas attollere molẽ ''
Roboribus textis, cœlóque educere iußit. ''

Detractio autẽ erit, si loco exempla cõmutentur, aut quæ primo dicta sunt, secundo si dicantur in loco. Ille autẽ, quisquis is fuit, siue is etiã Maro non fuerit, se ipsum tribus hisce coloribus variando, addendo, detrahendo optime cõmutabat, siue cum sui imaginem ex aqua multis modis, atq; nõ omnibus inepte exprimebat, siue cũ idem peruarie effecit in glacie currum sustinẽte, siue cum multo splendidius versibus suis Irim, quàm se ipsa coloribus variauit, faciat, siue cum auroræ, & solis ortum

quaternis versibus multifariam descripsit, siue denique cum in signis cœlestibus, aut in Herculis laboribus, aut in cæteris eius generis se variando exercebat. quorum omnium versus eo non adduxi, ne, quod necesse erat, longissimum facerem. satis sit hoc loco eos indicasse. Sed pergo cæteros. Terentius in Eunucho in Chereæ persona cum amicam è conspectu imprudens amisisset, in hæc verba grauiter conqueritur.

" Vbi quæram, vbi inuestigem, quem percuncter,
" Quem insistam viam, incertus sum.

Quem locum in eadem fabula sic variauit, paulo quidem pressius.

" Vbi ego scelerosum misera, atq; impiũ inueniã,
" Aut vbi quæram?

Id vero omnium aptissime commutatum, atque variatum est, cum ait.

" Sine auro tũ ornatã, ita vti quæ ornantur sibi,
" Nulla mala re expolitam muliebri,
" Capillus passus, prolixus, circum caput
" Reiectus negligenter.

Quam item pulchritudinem sic descripsit in Phormione, vt nisi addatur, ac varientur paucissima quędã, vna eademq; sit, cũ ait,

" Virgo pulchra, & quo magis diceres
" Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem,
" Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida,

Lachrimæ, vestitus turpis, vt boni ni vis ››
In ipsa inesset forma, hæc formā extinguerent. ››
Itē cū silentiū ab auditoribus orat, inquiens,
Date operam, & cum silentio animaduertite. ››
Pusilla cōmutatione facta idem orat in Phormionis proœmio, hoc modo.
Date operam, adeste æquo animo per silentiū. ››
In Adelphis autem orbas meminit proximis suis nubere legem cogere, id autem hoc modo.
Hic meus amicus illi genere est proximus, ››
Huic leges cogunt nubere hanc. ››
Hanc eandem legem in Phormione adducit, sed paulo laxius, vbi ait.
Lex est, vt orbæ, qui sint genere proximi, ››
His nubant, & illos ducere eadem lex iubet. ››
Additum est, variatum est, commutatum est, idē tamē est vtrūque. In Andria item virginis egestatem, ac viuendi difficultatem his verbis prosequitur.
Primum hæc pudice vitam, parce, ac duriter ››
Agebat, lana, ac tela, victum quæritans. ››
In Adelphis senis fratris auaritiā in Mitionis persona penè iisdem verbis expressit.
Ille contra hæc omnia, ››
Ruri agere vitam, semper parce, ac duriter se habere. ››
Sed iam ad eos, qui soluta scribunt oratione, ac statim ad vnum Ciceronem veniamus,

quámq; hic & aptus & frequens sit in tota hac cõmutandi ratione, diligenter videamus. Continuo autem hic se excusat ad Curionem, quod post longißimum tempus ei gratuletur, causam in primis in locorum distantiam conferens. eius hæc sunt verba.

" Sera gratulatio reprehendi nõ solet, præsertim
" si nulla negligentia prætermißa est, longe enim
" absum, audio sero. Hac item ipsa vtitur excusatione ad Cælium, sed eam pluribus verbis, atque alio ornatu persequitur hoc modo.

" Serius non negligentia mea, sed ignoratione
" rerum omnium. In his enim sum locis, quò &
" propter longinquitatem, & propter latrocinia
" tardißime omnia perferuntur. Nolim te posthac expectare, dum ego, quæ verba commutata sint, quæ detracta, quæ addita, tibi nominatim ostendam, res enim per se maxime patebit. Crebram item animi sui cogitationem de re aliqua non semel, nec eodem modo, etsi eodem ferè semper in loco iste ipse protulit. Primum cum ait in procœmio de Inuentione,

" Sæpe, & multum hoc mecum cogitaui.

Secundo ad Q. fratrem in procœmio de perfecto oratore dicens.

" Cogitanti mihi sæpenumero, & memoria ve-
" tera repetenti.

Tertio hanc cogitationis aßiduam diligentiã repetit his verbis in proœmio ad Brutum. Vtrum difficilius, aut maius esset, negare tibi ,, sæpius idem roganti, an efficere id, quod ro- ,, gares, diu, multúmque, Brute, dubitaui. ,,

Quarto item in proœmio secundi libri de di ,, uinatione sic inquiens.
Quærenti mihi, multumq́;, & diu cogitanti. ,,

Quibus omnibus in locis eandem cogitandi diligentiam, sed non iisdem verbis Ciceronem significasse, planius constare non potest. primum enim sæpe, & multum dixit. Secundo autem vna voce duas complectitur, quæ est sæpenumero. Tertio rediens ad eundem numerum aduerbiorum ait, diu, multúmque postremo multúmque & diu dupliciter coniunxit. Illud item ad hunc modum multifariam protulit in libris oratoriis, primum cum ait. Deinde esse omnẽ orationem, vt de in ,, finitæ rei quæstione sine designatione persona- ,, rũ, & tẽporum aut de re certis in personis, ac ,, temporibus locata. Secũdo item in loco sic. Duo ,, prima genera quæstionum esse, in quibus elo- ,, quentia versatur, vnum infinitum, alterum ,, certum. Tertio item rem eandem alio modo ,, peragit, cum dicit. Duo sunt, vt initio di- ,, xi, quæstionum genera, quorum alterum fi- ,, nitum temporibus, & personis controuer- ,,

„ siam causam appello. alterum infinitum nullis „ neque personis, neque temporibus notatum, „ propositum voco. Postremo cum ait. Hæc igitur „ quæstio à propriis personis, & temporibus ad „ vniuersi generis orationem traducta appellatur Thesis. quibus in locis vna tantum de re agi, ídque perquam varie neminem arbitror non videre. Illud item in iisdem libris „ dicendo variauit sæpius, id autem hoc modo, In „ vtraque autem re quicquid in controuersiam „ veniat, in eo quæri solere, aut factum ne sit, aut „ si est factum, quale sit, aut quo etiam nomine „ vocetur, aut, quod nonnulli addunt, recte ne fa„ ctum esse videatur.

Quod ipsum secundo agit his verbis.

„ Nam quicquid est, quod in controuersia, aut in „ contentione versetur, in eo aut sit ne, aut quid „ sit, aut quale sit quæritur.

„ Tertio autem sic. Omnis res, quæ habet in se „ positam in dictione, aut disceptatione aliquam „ controuersiam, aut facti, aut nominis, aut actionis continet quæstionem.

Ita in libris de officiis bis eandẽ exequitur sententiam, neque minus splendide, quàm etiã „ varie, sic enim ait.

„ Idq; suis cõmodis non honestate metitur, hic si „ sibi ipse consentiat, & non interdum naturæ bonitate vincatur, sit, vt neque amicitiam co-

lere possit, nec iustitiā, nec liberalitatem. Item
autem dixit. Qui autem omnia metiuntur e- ,,
molumentis, & commodis, neque ea volunt præ ,,
ponderari honestate, hi solent in deliberando ,,
honestum cum eo, quod vtile putant, compa- ,,
rare, boni viri non solent. re hic eadem vbi- ,,
que idem est, dictione autem omnino alius. ,,
Ter item illud ad hanc cōmutandi rationē, ,,
bis ad Trebatium, semel autem ad Curionem
quàm aptissime variauit: Ita enim ait ad Tre
batium: Ego enim desiderium tui spe tuo- ,,
rum commodorum consolabor, sin ista sunt in- ,,
aniora, recipe te ad nos. Item ad eundem. ,,
Sic enim tibi persuadeas velim, vnum mihi ,,
esse solatium, quare facilius possim pati te esse ,,
sine nobis, si tibi id esse emolumēto sentiam, sin ,,
autem id nō est, nihil duobus nobis est stultius, ,,
me, qui te non Romam attraham, te, qui ,,
non huc aduoles. ,,
Eadem est sententia, multa tamen com-
mutantur, complura etiam adduntur, ad
pleniorem membri absolutionem. Sed neque
tertio minus varie hoc ipsum agit ad Curio-
nem sic inquiens. Ego te abfuisse tandiu à ,,
nobis & doleo, quod carui fructu iucundissi- ,,
mæ consuetudinis tuæ, & lætor, quòd absens ,,
omnia cū maxima dignitate tua es cōsecutus, ,,
quodq; in omnib⁹ tuis reb⁹ meis optatis fortu- ,,

» na reſponderit. Qui tertius locus non tam re
idem eſt cum ſuperioribus, quàm oratione, eá-
que perſplendida omnino alius. Illo vero ni-
hil venuſtius, nihil magis commode eſt di-
ctum. Cum iſte ipſe bis in reddenda pecu-
nia, & referenda gratia perurbane ioca-
tur, dicens. Quanquam diſsimilis eſt pecu-
» niæ debitio, & gratia, nam qui pecuniam diſ-
» ſoluit, ſtatim non habet id, quod reddit, qui
» autem debet, is retinet alienum: gratiam au-
» tem & qui refert, habet, & qui habet in eo ip
» ſo, quod habet, refert. Item autem cum agit
» de officiis hoc ipſum repetit hoc modo: com-
» mode autem quicunque dixit, Pecuniam qui
» habeat non reddidiſſe, & qui reddiderit non
» habere, gratiam autem & qui reddiderit ha-
» bere, & qui habeat retuliſſe. Ecquid aptius?
quid coloratius? alio, itémq; alio modo potuit
dici? non ita ver floribus prata variat eadem,
vt hic rem eandem oratione, atque verbis va-
rie pertractans illuſtrat. In conſolando autem
neque id ſemel vſurpat, quod eſt ad Atticū. Sed
» ad hæc omnia vna conſolatio eſt, quod ea con-
» ditione nati ſumus, vt nihil quod homini ac-
» cidere poſsit recuſare debeamus. Item ad Ti-
tium agit, ſed multo id copioſius, multóque
» magis ſplendide, cum ait. Eſt autem con-
» ſolatio peruulgata quidem illa maxime, quã

ſemper

ſemper in ore, atque in animo habere de- ”
bemus, homines nos vt eſſe meminerimus ”
ea lege natos, vt omnibus telis fortunæ ”
propoſita ſit vita noſtra. Satis hactenus ”
fortaſſe factum eſſe potuit, & rationi, quæ ad commutandam orationem ex ipſa imitandi facultate conſtituta eſt. Non ab re tamen ſum viſus, ſi id quoque ex iis, qui noſtræ eſſent ætatis, longe etiam planius comprobaſſem. ſi quidem recentiorum exemplis, quàm etiam maiorum quodammodo facilius hoc, quo de agimus, ſentiri, ac percipi ſolet. Ac quoniam ſi ex omnibus ſcriptoribus, qui planè latine ſcribunt, ea petere voluiſſem, periculum erat, ſi pauca ex ſingulis citaſſem exempla, ne opus nimis fortaſſe mẽdicatum videretur, ſin quæ poſſem omnia colligerem, ne ingenti volumini nullus finis eſſet futurus, vnum mihi Chriſtophorum Lõgolium delegì, & quoniam is iam pridem deceßit, vt in eo nullam illi cæterorum inuidiam concitare, neque id ego vlla ambitione adductus facere accuſari poßim, & quoniam is (mea quidem ſententia) cum hanc conuertendi rationem, tum totam imitandi facultatem optime conſecutus eſt. Leguntur huius defenſiones duæ in ſuos aduerſarios, in Luteranos item oratio vna, ſumma omnes elo-

quentia perorata. Libri item quatuor episto-
larum ad familiares, atque amicos latinißime
conscripti, tametsi nondum is erat omnino Lon-
golius, cum decesßit, quem nobis eius scripta, vel
breui fore pollicebantur. in quibus tamen om-
nibus ita Ciceronis locutio, atque dicendi for-
mæ omnes æque apparent atque elucescunt, vt
qui, quomodo Cicero loquitur, vnus tãdem ex-
titisse videatur Longolius. sed quoniam secus
quibusdam videri sentio, hanc meam paucis de
tanto viro opinionem vt probem, simul autem
& eorum refellam, atque confutem, ad hunc
locum pertinere videtur. Continuo igitur isti
id huic crimini dãt, quod ex Cicerone tam pa-
lam Centones consuere, furémque manifestum
agere non dubitarit. Qui vero cum eo lenius a-
gunt, eum Ciceronis corniculam appellant, vt
omnino in sua elaborata oratione, ac illo dictio
nis genere perpurgato furti notam, ac mali con
farcinatoris nomen vitare nõ potuerit. Scilicet
equidem hanc arbitror fuisse maximam cau-
sam, quamobrem hunc primum ex Romana ci
uitate deturbare conati sunt eius aduersarij,
nunc vero isti quoque ex Latio deiicere tam
inique contendunt, quod tam male de latina
sermone sit meritus, qui Ciceronẽ etiam (si diis
placet) in Centones putidißime consuere nihil
sit veritus, quod hunc vnum tam fœde coinqui-

narit, atque tam palam totum compilarit. lõge in hac parte æquiores habuit aduersarios vrbanos Lõgolius, à quibus nullũ verbũ de violata latina oratione, nulla furti, nullo huiusmodi Cẽtonũ facta est significatio. at quàm recte noui isti latini accusatores suis ineptiis latinũ hominem vrgeant, videamus, ac primũ, quod ad Centones attinet, cupio equidem isti mihi tandem ostendant, qui sint in Longolio isti tam putidi Centones, nam ego illos ex me nondum potui deprehendere, nam si Centones consuere, est dedita opera, atque de industria pars integra cum parti integræ assuitur, vbi ne verbum quidem nostrum interponitur, sed ex alieno totum opus conficitur, vbi ad eum modũ ridicule orationem suam conglutinet Longolius, nũquam equidẽ potui deprehendere. expecto autẽ versum vnum isti mihi tandem pronuncient, eo modo scriptum. ad id parum à Centonibus differt, quod componit Longolius. ecquid autem id est? neq; enim satis intelligo, cũ ex Ciceronis multis locis vnum sibi conficit, atque confabricatur locum. cupio tãdem istos locos noscere. vel casu eius volumen aperias, vbique in eos legẽdo incideris. aperui sæpius, legi, perlegi, nusquam istam ridiculam, atque insulsam conglutinationẽ offendi. proferte quæso vos tandẽ, quod causam vestram probet, id autem tam

„ cito Cicero ad Atticum ait. Crebras expecta-
„ tiones nobis tui commoues, ita est. Item ad Culeolum. Tum Pompeius, quotiescunque me videt, videt autem sæpißime, &c. Quoties filiũ tuum video, video autem ferè quotidie, recte sanè. Item alibi dixit, tertio quoque verbo, & id quidem venuste, & pereleganter, necnon animi causa semel, neque id quidem impolite. Quid tum postea? Longolius autem in vnum membrum hæc omnia, vel in Centonem potius vnum contexuit ad suum Grimaldum, cum
„ ait, Crebras aduentus tui expectationes Laza-
„ rus Bonamicus nobis commouit, qui te quoties
„ istinc rediisset (redibat autem septimo ferè
„ quoque die) hac animi causa propediem exi-
„ turum nuntiabat. quid autem hoc est, nisi est Centones consuere? ex Cicerone Ciceronem construere? O crassam hominum stultitiam (non possum hoc loco non exclamare) qui in quo tota est & loquendi, & imitandi ratio, & via, id esse Centones facere, tam inepte insimulent, vt nihil mirum sit, si hosce ego Centones nunquã animaduerterim, qui imitandi virtutem omnem in eo scribendi genere omnino mihi constituerem. Quæro ego nunc de vobis, optimi latini, tametsi me vestrûm magnopere pudet, qui tam stulte desipiatis, vt in sole etiam minime videatis, quæro inquã de vobis,

ſi loqui ad hunc modum, Centones eſt conſuere, non continuo ſequetur, vt omnes homines, poſt primos quoſdã qui loquantur, in ſermone vitioſi ſint? ac quicquid loquantur, Centones ipſos loquantur? quando vel tria verba ſimul dicendo coniungi non poſſunt, quæ iſto modo ſuopte vſu, ac magiſtra ipſa natura prius ab aliis coniuncta non fuerint quamplurimis? Si hoc inquam ita eſt, quod vos tam improbe cõtẽditis, aut omnes in errore natura ipſa verſamur loquendo, aut ea recta eſt loquendi ratio & propria. dicere autem naturam, & vſum bonis omnibus probatiſsimum in errorem nos trahere, naturæ eſt (more gigantum) bellum indicere. ſequitur ergo, vt qui eo modo loquatur, veram loquendi viam teneat, & rationem. quaſi vero iſta quoque ratione veſtra Cicero poſt treis illos de perfecto oratore libros, quicquid iterum de arte ſcripſerit, non Centonum in morem ſcripſerit, qui in re eadem eadem lingua, iiſdẽ dicendi figuris, ac penè iiſdẽ etiam verbis vſus ſit: quod quàm dicendum ſit, ipſi videbitis. equidem ſcriptorem aurificem imitari, mihi effingo, qui à magiſtro ſuo ad torquem componendum in capſula cum ſingulos anulos, tum ternos, aut quaternos prius habeat optime conſtitutos, qui ita ternis ſingulos, quàm etiam ternos, atque ſingulis ternos, quàm

etiam ſingulos, vt quenque ſors in manus obtulerit, ad torquem ſuum componendum nullo diſcrimine coniungat. Sic faciet ſcriptor, qui ex Cicerone magiſtro aut ſingula verba ſingulis verbis, aut etiam locutiones integras connectens, ita locutionibus integris locutiones item integras, aut etiã ſingula verba conglutinãs apte orationẽ ſuã componet, atque cõſtituet. Quod vero ad Ciceronis corniculam attinet, ego cenſeo canorum illum cycnum ſi appellent, iſtos multo rectius facturos. Concinit enim ad eius locutionis harmoniã ſuauiſſime Longolius, ac componit aptiſſime, nec denique plumam vnam ex eo ſeſe induit, aut quicquã furatus eſt, niſi quod ſit omnium commune, ſi id quis, cum opus eſt, in ſuũ vſum cõuerterit, id ei furti loco recte aſcribi poſſit: quis enim neſcit linguam nihilo magis Ciceroni propriam, quàm Longolio, quàm nobis, quàm qui futuri vltimi ſunt homines, eſſe poſſe? Sed qui hoc in Longolio tam aperte ſentiant, in aliis autem non item, non fortaſſe erit ab re ſi dixero, certe id quàm pauciſſimis explicabo, cum iam tot dicendi genera ſint, quot penè ſunt ſcriptores, ſi qui ex omnibus promiſcue ſuam orationem componat, atque commmiſceat, ac nullo delectu habito ad omnium conſuetudinem verba vſurpet, atque conuoluat, huius verbum

nullum agnoscetur alienum, suúsque ille semper videbitur. Si vero vnum ex omnibus sibi delegerit, ad cuius orationis genus ipse suum quoque instituat, ac id assequatur, cōtinuo sentietur in alieno ore quasi aliena loqui lingua, eóque etiam magis sentietur, quo id is verius facere didicerit, quemadmodum in pictoribus, ac musicis, quorū illi quoad coloribus suis suo vtuntur arbitratu, ac lineas suas circūducunt in proprias formas, hi quandiu ad numeros suos concinunt, nullam in illis cuiusquā imaginem deprehenderis, nullum in his numerū vnquam senties alienum. si vero illi ad Titiani, hi ad Adriani imitationem sese addixerint, ac vtrique suum conatum non eluserint, continuo in iis Titianus pingere, in his Adrianus concinere videbitur. Idem in scriptoribus euenire constat: itaque etiam quia Longolius ab vno Cicerone loqui didicit, ac id egregie est consecutꝰ, neque omnia commiscuit, sed in vno eo se suauiter cōdiuit, facile in eo Cicero quasi loqui sentitur, quem, isti quoque multo rectius facerent, si in dicendo eundem magistrum sequerentur, ac ad Longolij incitationem huiusmodi centones consuere studiosius discerent, ac Ciceronis corniculam agere, suos autem istos nescio quos de plebe infima auctores prorsus dediscerent. Ecquid autem, si istos etiam

conuincam non solum in hoc ipso exẽplo quicquam aut verborum, aut sentẽtiarum alienarum non esse conglutinatum, sed id etiam ad veram imitandi rationem rectius dici nõ potuisse? nam vbi Cicero dixit, crebras tui commoues expectationes, Longolius imitando commutauit à persona ad personam, dicens loco tu, Lazarus Bonamicus, loco autem tui, quasi rem explicans ipsam, aduentum tuum: vt tempus etiam in verbo commutatum omittam. neque in eo, quod sequitur, membro minus est inepte imitatus, nam vbi ille, quoties filium tuum video, video autem ferè quotidie, Longolius autem quotiescunque istinc rediisset, redibat autem septimo quoque die, vt per verborum mutationem totius membri imaginem in suum membrum commodissime transmutarit: vbi enim ille filium, hic istinc, vbi ille quoties, hic quotiescunque, vbi ille videbat, hic redibat, vbi denique ille ferè quotidie, hic septimo quoque die reposuit, in qua scribendi ratione perpetuo Longolium versatum esse paulo infra multis eius exemplis facile comprobabimus. At ne sit centones componere sibi ex Ciceronis integris locutionibus, vel integras epistolas conscribere, ne sit hoc ipsum ex alienis plumis sibi vestem conficere, quin etiam mutuari sit, atque pro suo liberius vti, ac postremo

eo etiam modo recte imitandi rationem & ipse seruet, & cæteris præmonstret, Quid autem cum eandem sententiam ab ipso Cicerone integram sumit, ac paucis quibusdam (vt melius facere didicit) commutatis verbis, ne furtum extet, eam sibi fucare conatur? num id quoque erit optimi imitatoris? atque eius, qui velit Ciceronis vestigiis insistere? Tamen à malitia non disceditis, quasi vero non probatum sit, iam pridem à nobis nihil dici posse, quod non sæpius sit dictum alias prius, ac hominum sensa quasi rotam esse, quæ perpetuo per verba circunuehantur. Virtutum omniũ eædem sunt laudes hoc tempore, erúntque reliquos in annos, quas maiores nostri reliquerũt. num propterea si mihi vir iustus laudandus acciderit, huic meo laudes eas impartire nequiuero, quia in Fabricium alius eas prius contulerit omnes? de quo genere toto, quoniam à nobis abunde supra est dictum, non faciam, vt hoc loco pluribus agam, modo qui id agit, ita suis verbis circunuestiat, atque amplectatur, vt si non in certorum liberorum, certe in adoptionis ius venisse videatur. Verum hoc etiam ita sit, vt cuique liceat aliena etiam verbis suis sua quodammodo efficere, atque adoptare. quid autem cum insolenter rem eandem, ac totidem verbis agit cum Cicerone? num hoc quoque

recte ab eo factum esse audebis conuincere? vt
,, illud, Si val.be.est.eg.quo.val. Item illud. te e-
,, tiam, atque etiam vehementer rogo, atq; oro,
,, Item. Quare mihi gratißimũ feceris, si in ea re
,, hominẽ ita commodaris, vt intelligat hãc cõ-
,, mẽdationem sibi maximo vsui fuisse: & mul-
ta eius generis alia. Ridiculum, quasi vero hoc
à Cicerone ipso non faciat, qui rem eandẽ sæ-
pius iisdem verbis vsurpare non dubitat. ne-
que Virgilius crebro versum eundem, vel in-
terdum duos, Homerus vero longe plures recte
repetat, vt cum hunc accusetis, Virgilium, Ho-
merum, Ciceronem etiam accusetis. sed quoniã
ad sanitatem omnino (si fieri potest) reuocandi
estis, planius vos iterum, & sæpius docebo. Sci
tote igitur quædam sensa, præter illa etiam, de
quibus initio huiusce tertij libri agebamus,
sic esse omnium communia sicq; suis certis ver
bis attributa, vt nulla religio cuiquã esse de-
beat, quominus ea, quemadmodum sunt prius
ab alio vsurpata, & ipse vel ad verbũ vsur-
pet, atq; in vsum suum conuertat, vt hæc ipsa,
quæ vos inanißime obiicitis. quis enim quæso
ea aliter proferre etiam de industria, quàm
,, quomodo hic fecit, laboraret? Sed fac Longo-
,, lius cõmutarit aliqua, atq; id statim, quod ter
,, tio in loco posuistis, quare mihi gratißimũ fe-
ceris, fecerit ita, id erit mihi vehemẽter gratũ,

vel sic, per mihi per inquam gratum fecerit, dixerit etiã, id erit mihi etiã, atq; etiã vehemẽter gratum, vel hoc modo, Scito id omnium mihi fore gratissimum: videtis vt in Ciceronem semper incurrat, necesse sit, idem in postremo faciat membro, Si, vbi ait, sibi maximo vsui fuisse, dixisset potius, emolumento, aut vtilitati, aut commodo, aut vsui, & commodo, pari ratione Ciceronis omnia agnoscerentur. quid igitur fuit faciendum? id quod hic fecit, & boni factitant reliqui. Atqui Longolium nõ pauca in suis scriptis sibi confinxisse, ac vt eo modo, quo facit, loqueretur, & argumẽta, & locutionem mendicasse, ne tu quidem negabis. Sanè quidem vt horum alterum cõcedam facile impetrari potest, Longolium nonnulla epistolarum argumenta, quibus ad eum modum dictionem suam exerceret, percommode sibi effinxisse. sed quid hoc est? num postremo insanitis? primum enim hoc nihil ad eam rem, qua de agitur, facit omnino, deinde si id maxime faciat, quid huic vitio datis, quod bonos mores factitasse pernostis? atque adeo ipsi fortasse factitatis aliquãdo? Quid enim aliud in scholis tota illa puerilis est exercitatio? Quid itẽ declamationes? Quid deniq; res poëtica? nónne penè tota est efficta, atq; simulata? Alterum autẽ quod æque locutionẽ cũ argumentis hũc mẽdi-

*casse fateri me vultis, frustra agitis: tantum
enim abest, vt vobis in tantum hominem sub-
scribem, vt magis ab eo esse non possim, siqui-
dem video tam belle, támque apte inter se eius
scripta omnia consentire, ita & suo filo consta
re, vt nihil elaborati, aut studiose conquisiti in
iis sentiatur.* Equidem *cum huiusmodi* Cice-
*ronis verborum delectorum, ac eius ipsius ca-
stissimæ locutionis sectatoribus improbari ma
lim, quàm cum quouis vestrûm in cœlum fer-
ri, sed iam quàm hic noster apte, quàm decen-
ter commutando in* Ciceronis *orationem sese
insinuet videamus.* Cicero *sic ait ad* Plancum.
,, *Cum ipsum* Furnium *per se vidi libentissime,
,, tum hoc libentius, quòd illum audiens te vi-
,, debar audire.* Longolius *autem sic cõmutauit.
,, Cum ipsius* Antonij Francini *aduentus mihi
,, per se iucundissimus fuit, tum hoc iucundior,
,, quòd ex multo, & accurato eius sermone faci-
,, le cognoui eã mihi adhuc abs te præstari me-
,, moriã, atque beneuolentiã, quæ sit ab homine
,, amicissimo, & longo vsu coniunctissimo ex-
,, pectanda.* Vides *vt cõcinne à persona ad perso
,, nã transiuerit* Lõgolius *imitãdo. itẽ à persona
ad rem, item ab affectu ad affectum nihil mi
nus belle fecerit commutationem: at sic decen-
ter, sic prudenter causam iucunditatis suæ aliã
subiunxit, vt nihil decentius, nihil prudẽtius.*

Quid autem illa, quæ est ex Cic. ad Titium? ita inquit Cicero. Est autem consolatio per- „ uulgata quidem illa, quam semper in ore, at- „ que in animo habere debemus, homines nos vt „ esse meminerimus ea lege natos, vt omnibus „ telis fortunæ proposita sit vita nostra, neque „ esse recusandum, quo minus ea, qua nati su- „ mus, conditione viuamus, neve tam grauiter „ eos casus feramus, quos nullo consilio vitare „ possumus. Quam totam partem sic in suum v- „ sum aptissime commutauit Longolius, dicens. Verum cum ea lege, atque conditione nati si- „ mus, vt nobis hæc, atque alia istius modi innu „ merabilia, velimus, nolimus, subeunda sint, „ meminerimus, nos esse homines, feramúsque si „ non libenter, at toleranter certe, quod nullo cõ- „ silio neque vitare, neque mutare possumus. „ Neque illud mediusfidius insuauius, ac minus commutauit ornate. Cicero ait de amicitia. Tu autem, Fanni, quòd mihi tantum tribui „ dicis, quantum ego nec agnosco, nec postulo, fa- „ cis amice. Longolius autem sic, ac penè cum Cicerone ipso rem eãdem vsurpauit, qua qui- dem inquit, Tãtum mihi tribuis, quantum e- „ quidem nec ipse agnosco, nec si prudentiuscu- „ lus sim, optare audeam. non confero verba, mu „ tationem, additionem nihil recenseo, res ipsa per se facile se totam ostendit. Cicero item „

„ ait ad Lentulum. Te ipsum (inquit) cupio, ni-
„ hil opportunius potuit accidere, ni sicũ M. fra-
„ tre diligenter egeris, dependẽdum tibi est, quod
„ mihi pro illo spopondisti. Longolius autem locũ
„ eũ mutuatus, sic ait, Nã quod in epistola tua
„ scriptum erat, amicum illum nostrum tibi litẽ
„ intendere de eo, quod tu illi de me recepisses, nec
„ ego præstitissem. Item Cicero amoris erga se
certissimam significationem his verbis expres-
„ sit aliquando, Omnis amor tuus ex omnibus
„ partibus se ostendit in his literis, quas abs te
„ proxime accepi. Longolius autem hoc ipsum
„ sic effecit. Amoris erga me tui vestigia nullis, o-
„ pinor, literis vel plura, vel illustriora imprimi
„ potuerunt, quàm iis, quas abs te proxime acce
„ pi. Proprie Cicero quod voluit, est executus.
Longolio autem translatione locum illustra-
re magis placuit, ídque, vt mihi quidem vide-
tur, haud effecit obscure. Queritur Cicero se-
mel cum Cœlio, atque iterum cum Silio, sibi
verba deesse ad scribendum: auget vtrunq; lo-
cum Longolius solo in loco ad Laur. Bertholi-
num. Cicero igitur sic. Putares ne vnquã acci-
„ dere posse, vt mihi verba deessent, neque solum
„ ista vestra oratoria, sed hæc etiã leuia nostra-
„ tia? desunt autem propter hanc causam, quod
„ mirifice sum sollicitus, quid nam de prouinciis
„ decernatur. hæc ad Cœlium. ad Silium autem

sit. Nõ putaui fieri posse, vt mihi verba deessẽt, „ sed tamẽ in C. Lenio cõmẽdando desunt. Causam nullã hic affert. Lõgolius autẽ vtrunque locũ sic æmulatus est. Nunquã fore putaui, vt „ aut res, de qua ad te scriberẽ, aut etiã verba, „ quibus tecũ agerẽ, mihi deessent, præsertim si „ tã longo interuallo literas darẽ. Sed planè nũc „ desunt, nec enim quod scribã, nec quomodo scri „ bã satis occurrit. Nolim insolẽs videri: si his in locis Ciceronis auctoritas auferatur, ac vtriusque tantũ loci dignitas æque cõferatur, nõ fortasse lõge inferior videbitur Lõgolius. Quid enim quæso huic mẽbro ab omnibus suis partibus deesse potest? Omitto verbũ verbo, rẽ rei cõferre in re tã manifesta. id audeo dicere, Lõgoliũ grauius cõqueri, qui non solũ verba, quibus agat, sed etiã rẽ, de qua agat sibi deesse cõqueritur. Causam autẽ quã verã afferat, quàm alienã à Ciceronis causa, ipse vides, cum inquiens præsertim si tã lõgo interuallo literas darẽ. Nõ faciã in his cõmutationibus longius, possem enim totũ Longoliũ in hanc partẽ describere, si omnes eius cõmutationes persequi velim, iãq; ad ea huius ipsius exẽpla, quæ interioris sunt imitationis, deuenio. Cicero scribẽs ad Mẽmiũ ait. Etsi non satis mihi constiterat, cũ aliquane animi mei molestia, an potius libenter „ te Athenis visurus essem, quòd iniuria, quam „

" accepisti, dolore me afficeret, sapientia tua,
" qua fers iniuriam, lætitia, tamen te vidisse
" mallem. nam quod est modestiæ, non sanè mul-
" to leuius est, cum te non video: quod esse po-
" tuit voluptatis, certe, si vidissem te, plus fuis-
" set. Longolius autem sic locum est imitatus.
" Nondũ plane constitutum habeo, plus ne vo-
" luptatis, an doloris ex tuis literis traxerim,
" voluptatis, quòd incredibilem tuam erga me
" beneuolentiam præ se ferrent, doloris, quòd me
" humanitate abs te victum, nec mihi iam in-
" tegrum esse videam, ea aduersus te vsurpare
" officia, quæ tu amice quidem, sed meo magno
" pudore præripuisses. Ecquid hoc loco desidera-
tur ad veram imitationem? eadem est proposi-
tionis ratio, vna tota est rei pertractatio, ver-
ba non eadem, sed idem magna ex parte sig-
nificantia. Est item hoc Ciceronis ad Petum.
" Dupliciter delectatus sum tuis literis, &
" quòd ipse risi, & quòd te intellexi posse ridere.
hanc quoque partem Longolius sic est imita-
" tus. Varie sum hodie tuis literis affectus: quæ
" enim officia tua in me commemorabas, fuerũt
" mihi non insuaues: quæ vero ad te esse allatum
" significabas, mihi epistolam nescio quã tuam
" non satis probari, haud mediocrem molestiam
" mihi attulerunt. Dupliciter delectatus est Ci-
cero ex amici literis, Longolius partim læta-
tus, par-

tus, partim dolore est affectus. causam vterque affert suã, sed quod Cicero paucis absoluit, Lõgolius fortasse causæ suæ deseruiens, suam pluribus pertractauit. Queritur item Cicero se non habere cui tuto literas suas committat, cum ait ad Lentulum. Quod si rarius fiet, quàm tu expectabis, id erit causæ, quòd non eius generis meæ literæ sunt, vt eas audeam temere committere. A literis autem ad rem ipsam imitãdo trãstulit Lõgolius cũ ait. Quod nihil adhuc literarum ad te dedi, non id quidẽ causæ fuit, quòd scribendi argumento destituerer, sed quia eius erant generis res, quæ literis recte committi non possent. tametsi hoc ipsum alias fecit Cicero ad Atticum dicens. Præterea sunt quædam domestica, quæ literis non committã. Hic item ad Brutum sic ait. Non soleo, mi Brute (quod tibi notum esse arbitror) temere affirmare de altero, est enim periculosum propter hominum voluntates, multiplicésque naturas: Clodij animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum, & quæ sequuntur. Hanc item partem Longolius tam belle est imitatus, quàm quod bellissime, sic enim ait. Non soleo temere quicquam de altero affirmare, præsertim adolescente, qui qualis futurus sit, præstari non potest, sed si quo tamen sum in dignoscendis homini-

„ *bus, deligendísque amicis iudicio, spondeo*
„ *vobis annum item vnum additum patris*
„ *desiderio, filÿ studio, alteri multorum an-*
„ *norum lætitiam, alteri sempiternam lau-*
„ *dem esse allaturum.* Dÿ *boni, quæ apes ex*
diuersis floribus mel suum conficit aut sua-
uius, aut etiam liquidius, quàm ex mul-
tis Ciceronis *particulis orationem suam com-*
ponit, atque condit Longolius? *tota est*
periodus (vt vides) ex Ciceronis *membris*
conglutinata, sed ita tamen, vt Longo-
lianum sit corpus aptißime conformatum.
Quod vero ad imitationem vna, atque
eadem vtriusque est propositio, ratio pe-
nè par, dictio certe latinißima. Cicero
enim id periculi in omnibus esse dicebat,
Longolius *id ipsum ad speciem transtulit*
à genere. conclusio tota imitationis est, ille
se Clodÿ *animum perspectum, maximéque*
cognitum habere affirmat, hic autem se pau-
lo dilatans, amplius pollicetur, si quod
rogat, impetret, fore scilicet, vt inde pa-
ter magnam voluptatem, filius etiam vt
sempiternam laudem consequatur. Hoc *item*
„ Ciceronis *membrum est ad* Memmium. Nec
„ *dubitat, quin ego à te nutu hoc consequi*
„ *poßim, ita etiam si ædificaturus esses, nunc*
„ *vero si audierit te ædificationem deposuisse,*

neque tamen me à te impetrasse, non te in me „ illiberalem, sed me in se negligentiorem pu- „ tabit. Longolius autem, cum hoc ipsum ei „ vsu veniret, sua oratione sic suum effecit. Neque vero, quantum mea causa velis, Vil- „ lanouanus ipse dubitat, vt si iam expe- „ ctatione sua frustretur, non te mihi, sed „ me sibi defuisse iudicaturus sit. Par, atque „ eadem argumentandi ratio est, sed omnino Ciceronis pertractatio splendidior est, atque vehementior, non ea tamen est Longolij ita frigida, itáque manca, quæ si sola legatur, non cumulate satisfaciat, si vero etiam cum Cicerone, quæ prorsus contemnatur. Sed partes conferamus vtriusque: sic igitur Cicero: Nec dubitat quin ego à te nutu hoc consequi poßim, ita etiam si edificaturus esses: copiose, ac vehementer dixit: paulo preßius, fortasse etiam remißius, hoc modo dixit Longolius. Neque vero quantum mea causa velis, Villanouanus ipse dubitat: vt quatuor iis verbis quantum mea causa velis, vt melius potuit Longolius id Ciceronis, quin ego à te nutu hoc consequi possem, ita etiam si ædificaturus esses, suum effecerit. magis expressa sunt in Cicerone, vt dicebam, in nutu, in eo etiã si ædificaturus esses, quibus nihil maius, nihil grauius dici posset, neque

tamen, quantum mea causa velis, non magnum est, non graue. sequitur vtriusque conclusio. Ciceronis ea est, Nunc vero si audierit te ædificationem deposuisse, neque tamẽ me à te impetrasse, nõ te in me illiberalem, sed me in se negligentiorem putabit. Longolij autem hæc est. Vt si iam expectatione sua frustretur, non te mihi, sed me sibi defuisse iudicaturus sit. omnino Cicero sui est simillimus, amplus, copiosus, splendidus. Longolius autem paulo preßior, sed qui tamen constet imitando: vides enim hunc, quod Cicero dixit amplißime, Nunc vero si audierit te ædificationem deposuisse, neque tamen me à te impetrasse, & cætera. satis presse his verbis comprehendisse, vt si iam expectatione sua frustretur, quin etiam (tametsi nimis fortasse videbitur minutum) vbi Cicero cœpit à tribus particulis, nunc, si, vero, sic hic à, totidem vt, si, iam, eum imitatus esse videtur. Postremo concludit Cicero sic, totam accusationem in se deriuans, non te in me illiberalem, sed me in se negligentiorem putabit. Orationis venustatem, quæ sit in pronominibus, te, me, se, suo quoque nomini adiuncto, nemo non sentit: id, quod non omisit Longolius, qui eandem orationis venustatem in iisdem pronominibus sic persequitur, nõ te mihi,

ſed me ſibi defuiſſe iudicaturus ſit, variauit dicendi modum, dicens, mihi, ſibi, potius, quàm in me, in ſe, ſed id neque fecit inepte, neque ſine aurium aliqua ſuauitate. Vbi autem Cicero illiberalitatem Memmij excuſat, ſuæ vero diligentiæ metuit, Longolius vnico id verbo, defuiſſe, complexus eſt. Ecquid autem exiſtimas, cum id membrum, ac quoties ſcriberet Longolius, illam eam ſemper adhibuiſſe diligentiam, ad eum modum orationem ſuam, quem tu ſignificas, eloquendam? nam ſi ita eſt, malim equidem vel infantiſsimus eſſe, quàm eo modo vel Ciceronem ipſum ſcribendo ſuperare, nam res eſt non modo infiniti negotij, ſed ſummæ etiam deſperationis. Non equidem id dico, Alfonſe Princeps, ea tamen Longolium ad literam obſeruaſſe, cum ſcriberet, quæ nos ad Ciceronis rationem ſcripta eſſe facile comprobamus, quod quidem eſſet vel etiam, quàm ipſe reris, multo peius, ac odioſius, ſed id aſſeueranter affirmo, tam ſcriptionem ex eo vſu, quem ſibi contraxerat ex aſsidua Ciceronis lectione, illi ad eum modum in os, in calamum veniſſe facillime, quemadmodum & tibi, & omnibus cum ſcribimus euenire videmus, quibus ad quaſque vocis noſtræ literas ſingulas ex vniuerſo literarum ordine perquirendas nullus eſt labor, nul-

lum est studium, quæ sua sponte ex vsu, quem in eis legendo, ac scribẽdo confecimus, quasi in postremo calamo constitutæ sint, nobis præsto adsunt, atq; cadunt cum atramento citißimæ. Neque item ei, qui in fidibus vsum habeat fidelem, semper is neruus, qui ad numerum respondeat, digito prius erit tentandus, atq; explorandus, cum canat, sed is ex veteri consuetudine illi quasi in digitos incurrere videtur, quin etiam aut oculis aliò conuersis, aut etiam clausis id continuare non dubitabit. At quid mirum, si ex vniuerso Cicerone Longolius pauca quædam membra sibi delegit, quæ in suam orationem cum mutando, tum imitando commodißime transferret? ita enim illi accidit in isto suo artificio, quemadmodum pictori, qui artem suam in exprimendis hominibus exercet, qui in iis id egregie præstiterit, qui se paratim aliquid adiumenti ad os suum facilius exprimendum habebunt, vt qui neuo aliquo, qui naso, qui ore, qui oculo, aut vitiato, aut etiam venusto notati sint, in cæteris autem, qui æquabili natura sint facti, non ita. At totus legatur Longolius, casu eius volumen aperiatur, nisi totus est sui simillimus in hac scribendi ratione, hoc est, qui à Ciceronis imitatione nusquam discedit, qui penè verbum nullum protulit, nullum membrum astruxit, quod

aut à Cicerone nō sumpserit, aut ad eius structuram non bellissime construxerit, nihil causæ dico, quin omnium ineptissimus sim. Age vero sumatur ex Longolio, quam casus obtulerit, ex eius voluminibus epistola: deligatur autem ex vniuerso Erasmo (quando is Ciceronianum suum in Longolij calumniam confabricauit) quæ optime scripta sit, quæ germane Germana non sit, conferatur, latini adhibeantur disceptatores. peream ego male, ni Romæ Longolius & natus esse, & altus, ille autem nunquam latinum hominem legisse iudicabitur, neque id eo nomine, quòd ille insulse irridere solet, quòd & P. C. & S. P. Q. R. crebro vsurpet, vt Romane loqui videatur, sed quòd iis vocibus, eorúmque structura, atque compositione in sua oratione vere vtitur Romane. Sed iam vela contrahamus, ac tandem ad locutionem nostram redeamus. quoniam igitur tanta locutionis vis est, & auctoritas, vt quod alienum est, nostrum id maxime efficiat, huic vni in primis operam dandam esse præcipio, atque sic in ea versandum, vt nihil illa promptius, nihil magis præsto nobis esse possit. Ac quoniam in ea locutione hoc tanti studij ponendum est, quæ non solum sua certa ratione constet, sed quæ vna excellat, quæq; in oratione principatum obtineat, quæ

si propria, nitida, & pura sit: si translata, orationem maxime illustret, impleat: quæq; ample, quæ cumulate sui nobis copiam faciat, cui denique nihil desit ad omnia orationis ornamenta: hanc aut ab vno Cicerone, aut à nemine alio petendam esse, iam sæpius dico, atque præcipio, si quidem in eo huius omnes virtutes cumulatißime extant, atque adeo præstant. Nam & in hoc graui omnia orationis ornamenta aßidue legendo facillime imbiberis. si vero se demißius agat, vt timide, vt verecũde, vt parce ista ipsa attingat, pari addisces ratione. in mediocri autem cum versabitur, ac quasi ille faciat, qui non in oceano omnibus ventis latißime vela pãdat, neque lintrem in placidißimo flumine contis impellat, sed qui non longe à litore modo remis, modo velis nauigationem suam exerceat, neque elate nimis, neque demißius, quàm satis sit, in orationis mediocritate sese continere videbis. cum vero celeritate opus est, huius oratio fluit, nulla mora, interpuncta, interualla, nullis vinculis impedita conuoluitur, contra vero si in ea sensim consistendum est, tum & interpunctis, & moris, & interuallis, & suis interspirationibus omnibus conquiescit. si vero causa lenitatem, atque æquabilitatem orationis postulet, tum & puro quasi quodam,

& candido dicendi genere omnem præ se fert orationis suauitatem. sin contra in dicendo retinenda erit seueritas, grauitate cæteros omnes facile superat. in hoc igitur vno sese meus imitator vt contineat, volo, in hoc sit totus, in hoc habitet, hunc verset, legat, relegat, multa huius denique ad verbum memoriæ mandet, quàm etiam plurima possit, notet, atque obseruet fidelissime. Quoniam vero hæc pueris (si fieri possit) cum lacte ipso imbibenda est, vt illis expeditior, ac promptior adsit, quæq; vna cum iis & nata, & alta videri possit, hoc quoque in loco hanc mihi quoque curam duxi minime esse contemnendam, vt his etiam benigne prouiderem. His igitur continuo eum magistrum præficiendum esse volo, qui huiusce facultatis virtutes omnes optime calleat, atque in iis vtendis sit exercitatus maxime. Sed ne mihi nimium sumere videar, qui magistros instituere velim, ego nunc de me agam ipso, id inquam, quod ego facere soleo, atque adeo tecum feci, & mox cum fratre tuo Alouisio facturus sum, in medium proferam: vtrum id recte, bonorum erit iudicium. Ego igitur cum paucos mihi iam pridem delegerim auctores, ad quorum locutionem meam ipse dictionem conformarem, duos

ex iis præcipue cum meis pueris in manibus habere soleo, Terentium, & Ciceronem. nam vt puer meus prima rudimenta ponere cœperit, tum nobis Terentius sumitur. ex hoc primo illos aliquot dies binos, aut ternos versus, qua mihi in parte ad eius ingenium accommodatius esse arbitror, explicare incipio: qua in re multum eius studium fabulæ, quibus pueri maxime capiuntur, iuuant oblectamenta, qua plerique quoque ratione ducti ad Ouidij fabulas suos magis informare student, neque vident inepti (vt quæ cætera sine stomacho percurrere non possum, istis condonem) hanc esse canendi, non loquendi rationem, in quo nullus sit verborum delectus, nulla ad solutam orationem accommodata locutio. naturam equidem optimam ducem sequi malo. itaque meum ipse discipulum prius loqui, atque ingredi, quàm canere, atque saltare instituo: nec longius eo mihi res, quo dicebam, producitur instituto. mox enim Terentio aliquid etiam ex Cicerone adiungitur ex eis, quæ mihi in eo facillima, quæq; ad pueri captum videbuntur accommodatiora, vt sunt ad Terentiam vxorem quædam familiariter, item ad Tironem ea ratione, atque facilitate conscriptæ epistolæ, in quorum vtroque locutionem in primis obseruamus diligẽtius, non ad-

modum inter se dißimilem, nisi quòd Terentij magis popularis (vt pauca quædam vetusta omittam) ac quotidiani est sermonis, quæq; in eo genere cum ad prouocandum, tum etiam lacessito ad respondẽdum magis arguta, ac paratior videtur, ad hanc æque iam tũ meum discipulum instituo, hanc vnam eum doceo, in hanc vnam totus incumbo, neque id solum in ea, quã præsens attulerit pars, sed si quæ alio etiã modo alibi aut ab istis ipsis, aut à quopiam alio ex nostro grege prolata sit, eam dedita opera cum præsenti conferimus parte: quam ipsam locutionis multiplicem copiam vt in suos codicillos describat, sedulo commonstro, ad cuius etiam rationem vt mihi ex tempore respõdeat, paulatim instituo. vt vero paulo liberius cum eo agere mihi licere, ac quasi à remis ad vela nauigationem nostram transferre posse sentio, paulum Terentium sepono, non quòd hunc vnquam quicquam contemnam, nam semper in eo est, quod in vsum meum cõmode sumere possim, sed vt ad securius, atque splẽdidius loquẽdi genus meum discipulum traducam, me totum vni Ciceroni do, atque addico, in hunc vnum studiosius incumbo, in hoc hæreo, huic vni penè omnem operam do, id autem hoc modo. Sumo mihi partem aliquam ex eo, quæ magis libeat, eam illi in nostrum sermonem dicto, quam mi-

hi latinam vt faciat, iubeo, paret, refert, corrigetur. quo sedulo perfecto Ciceronis locum affero integrum, confero, discipulum, quæ eius sunt, doceo, quæ communia cum Cicerone, hortor, sic reliqua. vbi is sit paulo pressior, contra Cicero ornatior, vberior, admoneo, vt monitus aliàs meminerit, suadeo: qui sonus ex suorum verborum aspero concursu nascatur, qui ex Ciceronis structura nobis concinnius moduletur, vt sentiat, curo diligenter. Contra vero quando item indiligens diligentia minime ingrata sit, ac vocalium hiatus molle quod habeat, atque asperum, quod etiam si aurium iudicio respuatur, non tamen inepti, & parum consulti hominis esse cōmonstro. Postremo cum longo nimis verborum anfractu orationē suam determinet, vt eam intra moderati spiritus conclusos terminos contineat, tamen si contra eam angustet nimis, quoad laxanda sit sedulo commonefacio. Non soleo ego (ne hoc quoque omittam) meum discipulum cogere, vt fit plerunque in scholis, quicquid ei dicendum vsu veniat, latine vt id proferre conetur. vtrū enim plus cōmodi, an dāni ad latinā elegantiam, quam nos quærimus, hoc afferat studiū, nō planè satis habeo cōprobatum: equidē si meo discipulo cum iis versandum sit, qui tātum eo modo egregie, atque splēdide loquantur, in eam consuetudinem eum in-

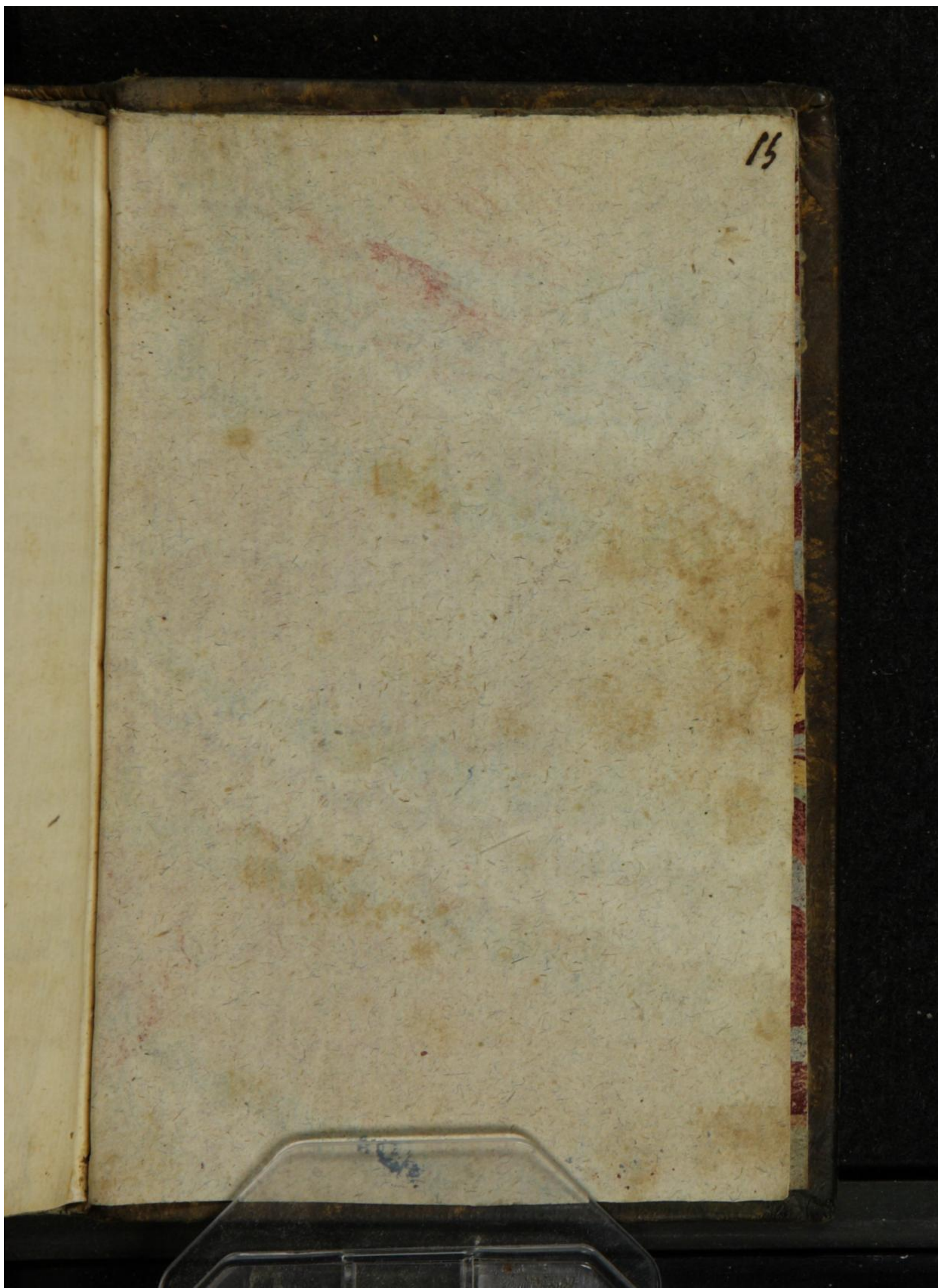
ducerem omnino: id enim fieret, quod nos in nostra lingua, & Romani in hac ipsa sua latina faciebant, vt nulla difficultate, multa etiã cum dignitate, quicquid postea vellet, commode loqueretur. Sed cum hic à libris discessit, aut etiam à magistro suo, aliò locutionis suæ rationem referre cogitur, domi, in viis, cum familiaribus, ruri, in vrbe, alio etiam modo loquendum est. Huc accedit, quòd infanti puero, dum ea, quæ vult, & ex tempore, atque subito proferre laborat, multis partibus ea plura excidãt, quæ barbare, quæ inepte, quæ incondite, atque incõposite, quæ denique nullius dignitatis sint, quàm quæ vix tollerabilia sint necesse est. Ita fit, vt dum locutionis studeãt celeratitati, orationis ornatum omnem, atque dignitatem corrumpant. Quoniam autem quod in quotidiano sermone positum est, nihil admodum latinæ orationi prodesse videtur ad eam dignitatem, quæ eius linguæ mere germana est, ac omnino ea nobis aliqua exercitatione, atque artificio comparanda, atque confirmanda est: equidem id diligentiæ ab vno stylo, qui dicendi magister, & opifex est optimus, petendum esse censeo. Ad hũc igitur eo modo, quo est dictum à nobis paulo supra exercendus est puer. cum vero is in eo tantum profecerit, ac iam (quod aiunt) sine cortice natare didicerit, tum deniq; in eo se cõtineat, in

eo dies, & noctes studiose versetur, scribat, rescribat, deleat, reponat, libros, volumina conficiat, materia nulli deesse potest, quam sumat ad scribendum quotidie adsunt res, nouæ, amplæ, priuatæ, publicæ, quæq; ætas semper aliquid secum affert, quod posteris memoriæ mandetur. Sed fac vt vera desint omnia, nihil agant homines, cessent bella, studia omnia conticescant, nunquam illi deesse poterit, quæ suo arbitratu sibi effingat, atque componat. Sed quicquid ille aut verum, aut à se confectum scribendo persequi volet, id vnum, primum, & postremum ei præcipimus, vt optimum semper auctorem sibi habeat egregie propositũ, ad cuius omnem scribendi rationem, suam & ipse totam dirigat, atque conformet orationem.

Habes, Alfonse Princeps, quid ego de imitatione sentiã, ac quibus ea præceptis à me tradi potuerit opus mihi quidem & multarum vigiliarum, & summi laboris plenum. quod si tibi gratum erit, hoc est, si scriptionem tuam ad eius rationem institues, & me mei suscepti studij minime pœnitebit, & ipse summam in scribendo facilitatem te consecutum esse, mirum in modum lætabere.

FINIS.

15

